

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ กระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป่วนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน
ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ระยะที่ 1

โดย

ธวัชชัย กันทะวันนา และคณะ

พฤษภาคม 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

กระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง อำเภอเมือง
จังหวัดลำพูน ระยะที่ 1

ทีมวิจัย

1. นายรัชชัย	กัณฑ์วันนา	หัวหน้าโครงการฯ
2. นางอุไรวรรณ	ชัยมินทร์	เลขานุการ
3. นายจรรยา	ใจยะสัน	ทีมวิจัย
4. นางลอย	ไชยลังกาพิงค์	ทีมวิจัย
5. นางบัวเรียว	จุมปาลี	ทีมวิจัย
6. นางอารี	ชัยวินิจ	ทีมวิจัย
7. นางสาววิมล	ชัยพรหม	ทีมวิจัย
8. นางสาวนุพรัตน์	มุลสมพิงค์	ทีมวิจัย
9. นายเจตนา	สุนะศักดิ์	ทีมวิจัย
10. นางสาวนุหัตถ์	กัณฑ์วิไล	ทีมวิจัย
11. นายอินคำ	หมื่นนพาศ	ทีมวิจัย
12. นายชุมพร	อินตะพิงค์	ทีมวิจัย
13. นายนันทริย์	ณ ลำพูน	ทีมวิจัย
14. นายสมศักดิ์	ดวงวรรณ	ทีมวิจัย

คณะที่ปรึกษา

1. พระครูภัทรกิตติคุณ	เจ้าคณะตำบลริมปิง
2. นายเอนก	มหาเถรานุเถระ นายกเทศมนตรีตำบลริมปิง
3. นายชาญชัย	แซ่ฉิน ประธานชมรม อสม.ต.ริมปิง
4. นายทองอินทร์	วงศ์จันเสื่อ กำนันตำบลริมปิง
5. นายบุญช่วย	ธิพิงค์ มัคทายกวัดหนองผำ
6. นายประดิษฐ์	จอมคำ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านศรีบังวัน

คำนำ

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษากระบวนการของพิธีกรรมผีป๋าย ในการนำเอาความเชื่อ ความหมาย คุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมารับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงลึกจากเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องและผู้รู้ รวมทั้งการสังเกตและการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีป๋ายของแต่ละสายสกุล ถึงความเชื่อ ลักษณะความเชื่อและการเปลี่ยนแปลงไป เช่น ความเชื่อ แนวทางในการปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมเครื่องสักการบูชาและการสืบทอดรวมถึงการคงอยู่ของความเชื่อเรื่องผีป๋าย

การศึกษาวิจัยฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความกรุณาและการสนับสนุนอย่างดียิ่งจากสถาบันวิจัยหรือศูนย์สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำพูน ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ช่วยตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาวิจัย พร้อมทั้งช่วยกระตุ้นและให้กำลังใจแก่ทีมวิจัยเสมอมา จนกระทั่งการการศึกษาวิจัยสำเร็จลงด้วยดี ทีมวิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณเจ้าพิและผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านที่มีรายนามปรากฏในรายงานการศึกษาวิจัยฉบับนี้ ซึ่งกรุณาให้โอกาสในการสัมภาษณ์และขอกราบขอบพระคุณพระครูภัทรกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาว คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลริมปิง กลุ่มองค์กรชุมชนและประชาชนพื้นที่ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูนทุกท่านที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือและช่วยเหลือด้านข้อมูล

ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่าน ที่ได้กรุณาช่วยเหลือในด้านต่างๆ และเป็นกำลังใจให้การการศึกษาวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คงมีการนำไปพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และต่อยอดของการศึกษาในครั้งต่อไป เพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับสังคมสืบต่อไป

ธวัชชัย กันทะวันนา และคณะ

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง และศึกษากระบวนการของพิธีกรรมผีป๋ายในการนำเอาความเชื่อ ความหมาย คุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมาใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง โดยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีความเชื่อผีป๋าย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในพื้นที่ 10 หมู่บ้าน ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผีป๋าย เช่น ผู้สืบทอด ผู้ร่วมพิธีกรรม และครอบครัวผู้สืบทอดสายสกุล ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน จำนวน 23 คน และศึกษาข้อมูลเก่าผีจำนวน 3 ตระกูล โดยทำการศึกษาเชิงลึก 1 ตระกูล ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ในตำบลริมปิง วิเคราะห์ข้อมูลโดยรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกต แล้วนำมาจัดประเภทหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีป๋ายยังคงอยู่ในสังคมล้านนาและมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของชาวล้านนา โดยชาวล้านนาเชื่อว่าผีป๋ายมีบทบาทสำคัญซึ่งแยกเป็น 3 ประเด็นด้วยกันคือ บทบาทของผีป๋ายต่อบุคคลและครอบครัว บทบาทของผีป๋ายต่อเครือญาติ บทบาทต่อสังคม ประเพณีเกี่ยวกับผีป๋ายแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่จัดเป็นประจำสม่ำเสมอ และพิธีกรรมที่จัดตามวาระและโอกาสต่างๆ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีป๋าย คือ พิธีกรรมผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งเป็นผีดีเช่นเดียวกัน ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน คอยดูแลสมาชิกในหมู่บ้านให้อยู่อย่างมีความสุข ซึ่งคนในชุมชนได้เรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมผ่านขั้นตอนของพิธีกรรมผีป๋ายที่จัดขึ้นในชุมชน มีการสรุปบทเรียนร่วมกับชุมชนภายหลังจากการเข้าร่วมพิธีกรรมและสร้างกระแสของชุมชนให้เห็นถึงคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีป๋าย โดยการสอดแทรกเนื้อหาในเวทีของการประชุมแกนนำองค์กรในชุมชน และบูรณาการในกิจกรรมของเทศบาลตำบลริมปิง นอกจากนี้ยังได้สอดแทรกอยู่เนื้อหาการเรียนการสอนของเด็กนักเรียนโดยนาร่องใน 1 โรงเรียนในชุมชนตำบลริมปิง นอกจากนี้ได้นำคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีป๋าย ไปปรับใช้สังคมตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน โดยได้ดึงเอาจุดเด่นของผีป๋าย คือความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติต้นตระกูลผีป๋าย “เก้าผี” ไปจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนในกรณีพิพาทต่างๆของคนในชุมชน ซึ่งก็ช่วยให้ความขัดแย้งและความรุนแรงลดระดับลง จนสามารถเจรจายอมรับซึ่งกันและกันได้

นับได้ว่าพิธีกรรมผีป๋ายได้ดำรงอยู่คู่กับสังคมล้านนาอย่างยาวนาน โดยกระบวนการปรับปรนเพื่อการอยู่รอดมาโดยตลอด การถูกกระทบจากความคิดความเชื่อใหม่จากสังคมภายนอก ผ่านสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่และความคิดทางวิทยาศาสตร์รวมถึงคุณค่าทางวัตถุนิยม เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ผีป๋ายลดบทบาทและความสำคัญลงไป ชาวล้านนาจึงต้องปรับความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมผีป๋ายให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อที่จะให้พิธีกรรมผีป๋ายสามารถดำรงอยู่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของชาวล้านนาต่อไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ

คำนำ

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

คำถามการวิจัย 4

วัตถุประสงค์ของการศึกษา 5

พื้นที่ทำการศึกษา 5

แนวทางการศึกษา 5

ผลที่คาดว่าจะได้รับ 6

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 7

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี 7

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 12

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 18

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา 23

บทที่ 4 ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง
กับผีป่วน และเครือข่ายผีต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน 26

ตอนที่ 2 การนำเอาความเชื่อ ความหมาย และคุณค่าของผีป่วนมารับใช้/จัดการปัญหา
ในชุมชนตำบลริมปิง 54

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย 58

อภิปรายผลของการวิจัย 60

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย 62

บรรณานุกรม 63

ภาคผนวก 58

- ภาพกิจกรรม

- แผนที่ชุมชน/ผังเครือญาติ

- ประวัตินักวิจัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน เป็นชุมชนเล็กๆ ชุมชนหนึ่ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองลำพูน ติดกับอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีแม่น้ำปิงเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัด ลักษณะของชุมชนเป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท มีจำนวน 2,052 หลังคาเรือน ประชากร 8,417 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำสวนลำไย ปลูกพืชผักสวนครัว เป็นต้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะเครือญาติ มีการพบปะสังสรรค์กันตามประเพณีงานบุญ งานแต่ง งานประเพณีของท้องถิ่น และงานพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะพิธีไหว้ผีปู่ย่า ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ทำสืบทอดกันมาตามความเชื่อตั้งแต่บรรพบุรุษ รูปแบบของการจัดพิธีกรรมนับแต่การเลือกเก้าอี้ การจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรม และการฟ้อนผีถือเป็นกุศโลบาย อย่างหนึ่งที่จะทำให้ญาติพี่น้อง ได้มาพบปะพูดคุยกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิด วางแผนชีวิตตนเอง และสั่งสอนตักเตือนกันในกลุ่มเครือญาติมิให้ออกนอกกลุ่มนอกลทาง อีกทั้งยังมีบทบาทในการควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่ม ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ห้ามออกนอกกลุ่มนอกลทางโดยเฉพาะในเครือญาติเดียวกัน ยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา ช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งของคนในกลุ่มตระกูล สร้างความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ทั้งยังเป็นการแสดงถึงอดีต ของกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมว่าได้สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นใด พิธีไหว้ผีปู่ย่า จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในกลุ่มตระกูล และในชุมชนอย่างยาวนาน

โดยมีความเชื่อว่าผีปู่ย่าจะให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาทุกคนรอบครัวในกลุ่มเครือญาติที่นับถือผีเดียวกันให้มีความสุขปราศจากทุกข์ภัย ความวิบัติต่างๆและความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลริมปิงในอดีตที่ผ่านมาก็เป็นความเชื่อที่ครอบคลุมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้งหมดของคนในชุมชน งานพิธีกรรมทุกอย่างตั้งแต่การเกิด การแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ หรือเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยทุกอย่าง มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าทั้งสิ้น กฎเกณฑ์การปฏิบัติต่อผีปู่ย่านั้นมีความมุ่งหมายที่ให้มีการปฏิบัติในทางที่ดีต่อกันในระหว่างเครือญาติ ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ทำให้เกิดความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นในกลุ่มญาติพี่น้อง การสืบทอด ผีปู่ย่นี้นี้จะสืบทอดมาทางฝ่ายหญิง ผู้หญิงทุกคนที่เป็นผู้สืบ ผีปู่ย่า ซึ่งมักเป็นลูกสาวคนแรกของครอบครัว ที่ชาวบ้านเรียกว่า “เก้าผี” ชาวบ้านนี้จะมีประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปี ในเดือน 7 ,8 เหนือ หรือประมาณเดือนมิถุนายนและกรกฎาคมของทุกปี โดยเก้าผีจะเรียกญาติพี่น้องมาปรึกษาหารือกำหนดวัน เวลา และรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดเลี้ยง เมื่อถึงวันจัดเลี้ยง ญาติและลูกหลานที่อยู่ในตระกูลก็จะนำเครื่องเซ่นไหว้ คือ ข้าวดอก ดอกไม้ ไก่ หรือหมู หรือปลา เป็นต้น มาเซ่นสังเวยที่บ้านเก้าผี เก้าผีจะให้ลูกหลานขอล่าวขอมาลาโทษที่ได้มีการกระทำที่เป็นการละเมิดกรอบการปฏิบัติตนที่ครอบครัวรอบครัวกำหนดไว้ ต่อจากนั้นก็ประกอบพิธีเลี้ยงผี หลังจากเสร็จพิธีก็จะนำเครื่องเซ่นมาแบ่งปันให้ลูกหลานได้รับประทานกันอย่างทั่วถึงกันเพื่อความเป็นสิริมงคลของทุกคนที่มาร่วมงาน

บทบาทที่สำคัญของผีปู่ย่าที่เห็นเด่นชัดมากในอดีตของชุมชนตำบลริมปิง คือในเรื่องการแต่งงาน โดยคุณจรรยา ใจยะสัน ผู้ใหญ่บ้านสันริมปิง กล่าวว่า “เวลาแต่งงานพ่อแม่ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายทำพิธีเกี่ยวดองกัน โดยการนำสรวหมากพลูไปไหว้ผีกัน และนำเงิน 500 บาทเป็นค่าเลี้ยงผี เป็นการสื่อให้ทั้งสองครอบครัวเกี่ยวดองกัน” นอกจากนี้ผีปู่ย่ายังเป็นกลไกในการคัดกรองพันธุกรรมของคน คือ ถ้าคนที่นับถือผีปู่ย่าในวงเดียวกัน ห้ามแต่งงานกัน และส่งผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของคน ถ้าคนในครอบครัว มีการประพฤติที่ทำให้มีการผิดผี จะส่งผลต่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ตลอดจนสมาชิกภายในบ้านจะถูกผีบรรพบุรุษลงโทษให้เกิดความเจ็บป่วย ความเดือดร้อนต่างๆ นานา ดังนั้นคนในชุมชนจึงได้รับการปลูกฝังให้มีความเชื่อถือและเคารพกฎเกณฑ์การปฏิบัติต่อผีปู่ย่า โดยการเข้าร่วมในพิธีเลี้ยงผี ซึ่งทุกตระกูลได้จัดให้มีการเซ่นไหว้เป็นประจำทุกปีที่บ้านเก่าผีของแต่ละตระกูล และบทบาทที่เด่นชัดรองลงมาของผีปู่ย่าคือความเป็นปกติสุขในวิถีชีวิตของคนในชุมชนเพราะมีระบบปู่ย่า เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของคนในตระกูลให้มีการประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องดีงาม และมีการปฏิบัติที่ดีต่อกันในหมู่เครือญาติ กฎเกณฑ์ ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าจึงเป็นกลไกควบคุมของสังคมที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชน และเป็นการสร้างความสันติให้เกิดขึ้นกับคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ลดปัญหาความขัดแย้งของคนในกลุ่มเครือญาติ สร้างความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในกลุ่มเครือญาติ ระบบผีปู่ย่ากับระบบเครือญาติเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ทางชุมชนตำบลริมปิงยังคงรักษาไว้ คนรุ่นหนุ่มสาวได้รับการปลูกฝัง ให้เห็นถึงความสำคัญและมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และบทบาทอีกอย่างหนึ่งของผีปู่ย่า คือ การให้คนในเครือญาติมีความรักใคร่ปรองดองเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยดูจากการจัดพิธีกรรมไหว้ผีปู่ย่า คนในเครือญาติเดียวกันก็จะมาช่วยเหลือกันทั้งแรงงานและทุนทรัพย์จัดเตรียมเครื่องใช้สำหรับใช้ในพิธีกรรม อันนำมาซึ่งความสามัคคีของคนในชุมชน

ถึงแม้ปัจจุบันผีปู่ย่าจะลดระดับความเชื่อถือลงไปบ้าง เนื่องจากความเป็นเหตุเป็นผลและความเป็นวิทยาศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การได้ติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น หรือได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น แต่ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าก็ยังคงมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก แม้จะมีบางคนไม่อยากจะเชื่อหรือไม่อยากปฏิบัติแต่ก็ไม่แสดงความอวดดีในเมื่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ยังมีความเชื่อถืออยู่ จึงมีความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติตามโดย พ่อแม่ เมื่อถึงเวลาเลี้ยงผีก็จะนำลูกหลานไปร่วมพิธีนั้นด้วย แต่อาจจะมีการปรับพิธีกรรมเลี้ยงผีให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันที่รับเร่งทางด้านเศรษฐกิจ เช่น บางตระกูลก็จะเตรียมเครื่องเซ่นไหว้เองในครอบครัวและนำไปรวมกันที่หอผีปู่ย่าบ้านเก่าผีในตอนเช้า โดยคนในเครือญาติก็จะมารวมตัวกันและเลี้ยงผีปู่ย่าพร้อมกันหรือในบางครอบครัวที่ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น ครอบครัวแม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 8 บ้านป่ายาง ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน ซึ่งแม่ลอยรับทำหน้าที่เป็นเจ้าผีสืบทอดต่อมา ซึ่งได้สร้างหอผีปู่ย่าขึ้นใหม่ทดแทนหอเดิมที่ทรุดโทรมโดยการระดมทุนจากหมู่เครือญาติและผู้มีฐานะในพื้นที่ โดยก่อนที่จะถึงวันเลี้ยงผี เจ้าผีก็จะเรียกญาติพี่น้องมาปรึกษาหารือ กำหนดวัน เวลา ขึ้นตอน เครื่องแห่บประมาณและรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดเลี้ยง และมีการเตรียมงานล่วงหน้าหนึ่งวันที่เรียกว่า “วัน

ดา”เพื่อเตรียมด้านอาคารสถานที่และอุปกรณ์ในการเช่นไหว้ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เต้นท์ อุปกรณ์เครื่องครัว หมาก พลู ดอกไม้ รูป เทียน หมู และเครื่องสำหรับประทับทรงเก้าอี้ และผ้าจีต่างๆ เมื่อถึงวันจัดเลี้ยง ญาติและ ลูกหลานที่อยู่ในตระกูลก็จะนำเครื่อง เช่น ไหว้ คือ ข้าวตอก ดอกไม้ คvikหมากพลู สวดยดอกเป็นต้น มา รวมกันอีกครั้งหนึ่งในตอนเช้าตรู่ เริ่มจากการทำพิธีขึ้นเท้าทั้งสี่โดยมีคณายกของหมู่บ้าน (การทำเสาดั่นกล้วย ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 – 4 นิ้ว สูงประมาณ 50 ซม. แล้วด้านบนของต้นกล้วยถูกเสียบด้วยไม้ทำ เป็นรูปกากบาทด้านปลายของไม้กากบาทถูกเสียบด้วยต้นกล้วยที่ตัดแล้วขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับขนาด ของเสาดั่นกล้วยสูงประมาณ 20 ซม. แล้วนำเครื่องบูชาประกอบด้วย กล้วย อ้อย หมาก พลู เมี่ยง ข้าวเหนียว ปั่น อาหารคาวหวาน บุหรี่ ถูกใส่ลงในใบตองที่ทำเหมือนเป็นกล่องเล็กๆ แล้ววางบนต้นกล้วยที่เสียบไว้ จำนวน 4 ทิศ หมายถึงเทวดา 4 ทิศ เหนือ ใต้ ตะวันตก และตะวันออก และด้านบนของเสาดั่นกล้วยหลัก อีก 1 จุด หมายถึง สวรรค์ และตรงโคนเสาดั่นกล้วยอีก 1 จุด หมายถึง นรก) ทำการจุดธูปเทียนเปรียบเสมือนขอ อนุญาตทำพิธีพืชน้ำมันเพื่อให้อาหารฟ้าดินได้รับทราบและขอให้การประกอบพิธีในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไป ได้ด้วยดี

เมื่อถึงตอนสาย เก้าอี้ก็จะเริ่มทำพิธีขึ้นครุ ไหว้ผีปู่ย่าโดยเริ่มแต่งตัวในชุดผ้าซิ่น เสื้อพื้นเมือง โปกผ้า สีสุก แล้วทำการพืชน้ำมันเพื่ออัญเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษมารวมตัวกันและเมื่อดวงวิญญาณมาถึงก็จะเข้าร่าง ทรงคนที่เป็ลูกหลาน หลังจากนั้นก็จะมีการพืชน้ำมันตามจังหวะเสียงเพลงของเครื่องแหซึ่งใช้การบรรเลง เพลงจังหวะเร็วตามสมัย ซึ่งจะมีการพักเป็นช่วงๆให้ร่างทรงได้มีการหยุดพักเอาแรง และดวงวิญญาณก็จะ สลับร่างทรงกันไปในกลุ่มเครือญาติที่เป็นเพศหญิง และในระหว่างที่มีการพืชน้ำมัน เก้าอี้ก็จะเปิดโอกาสให้ ลูกหลานเข้ากล่าวขอขมาลาโทษที่ได้มีการกระทำให้เป็นการละเมิดกรอบการปฏิบัติคนที่ครอบครองครุ กำหนดไว้ และเก้าอี้ก็จะทำการมัดข้อมือด้วยสายลัญจน์ กล่าวให้พรใช้เวลาในการพืชน้ำมันประมาณครึ่งวัน ก่อนจบพิธีจะมีการทำพิธีพืชน้ำมัน “ก้องจ้าง” “ก้องม้า” “ฟายเฮือ” “จนไก่” “จิบอกไฟ” เป็นอันเสร็จพิธีการ พืชน้ำมัน ต่อจากนั้นก็จะนำเครื่องเช่นไหว้มาแบ่งปันให้ลูกหลานได้รับประทานกันอย่างทั่วถึงกันเพื่อความ เป็นสิริมงคลของทุกคนที่มาร่วมงาน ซึ่งไม่ว่าแต่ละเครือญาติจะประกอบพิธีกรรมไหว้ผีปู่ย่าในรูปแบบที่ ต่างกันแต่ในท้ายที่สุดแล้ว พิธีกรรมผีปู่ย่าก็ยังคงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งที่ถ่ายทอด คุณค่าและความหมายของพิธีกรรมให้ดำรงอยู่ เป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีที่เกิดขึ้นในหมู่ เครือญาติ การร่วมมือกันเพื่อเตรียมการไหว้ผีปู่ย่า ซึ่งต้องใช้ทั้งแรงใจ แรงกายในการเข้ามาช่วยเหลือกัน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

แต่ปัจจุบัน รูปแบบ ขั้นตอนของพิธีกรรมได้ลดทอนและปรับเปลี่ยนไปตามสังคมภายนอกที่ เปลี่ยนแปลงตามความเจริญของเทคโนโลยี เศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งคนในชุมชนมีความเชื่อ ยึดถือผีปู่ย่า และเข้าร่วมพิธีกรรมตามโอกาสอันสมควร แต่ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจคุณค่าและความหมายของพิธีกรรมผีปู่ย่า อย่างแท้จริง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เด็กรุ่นใหม่ ไม่รู้จัก ผีปู่ย่าว่า คือใคร ทำหน้าที่อะไร มีความหมายกับคน ในชุมชนอย่างไรก็อปกับทางผู้ใหญ่ก็ไม่สามารถให้คำตอบเกี่ยวกับพิธีกรรมผีปู่ย่าได้อย่างชัดเจนนัก เวลาทำพิธีไหว้ผีปู่ย่า คนเฒ่าคนแก่เป็นคนทำ พ่อแม่จะไม่ได้ทำ และไม่ได้พาลูกหลานไปทำด้วย ส่งผลให้

ลูกหลานไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ และเมื่อคนเฒ่าคนแก่เสียชีวิตไป ลูกหลานไม่ยึดถือสืบสานต่อ ส่งผลให้ประเพณีหายไป

ปัจจุบันปัญหาความขัดแย้งในชุมชนตำบลริมปิงมีมากขึ้น การถือความเป็นอัตตาของบุคคล ทวีคูณขึ้นเรื่อย ๆ ต่างคนต่างอยู่ ความเป็นเครือญาติการดูแลกันและกันเริ่มจางหายไป คุณจรรยา ใจจะสัน (ผู้ใหญ่บ้านสันริมปิง/ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลริมปิง) กล่าวว่า “จากการทำงานด้านสภาวัฒนธรรม มีการออกตรวจบริเวณหมู่บ้านยามค่ำคืนนั้น พบว่า เด็กหรือลูกหลานที่ยังเป็นนักเรียนอยู่ ไม่ได้เปลี่ยนชุดเสื้อผ้านักเรียน เวลาตีหนึ่งตีสอง ยังมั่วสุมกันอยู่ตามศาลา มีทั้งเด็กในชุมชนเองและเด็กจากที่อื่นทั้งผู้หญิงและผู้ชาย นอกจากนี้ปัญหาเรื่องความเชื่อของคนเราเปลี่ยนไป การเชื่อเรื่องการให้โชคให้ลาภ(การบอกหวย) การทรงเจ้าที่มีมากขึ้น มีการแข่งขันกันมากขึ้น ความศักดิ์สิทธิ์ความศรัทธาต่อผีปู่ย่าลดลง เด็กเยาวชนโดยเฉพาะผู้หญิงในเรื่องการรักนวลสงวนตัวลดลง”

จากสภาพการที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่น่าห่วงว่า ฝิปู่ย่าซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมและสร้างความสงบสุขให้กับชาวล้านนา มาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ระบบฝิปู่ย่าเป็นระบบเครือญาติที่จะมาช่วยดูแลซึ่งกันและกัน ปัจจุบันกำลังถูกลดบทบาทและถูกความเจริญทางด้านต่างๆรอบด้านทำลาย และมีแนวโน้มจะสูญหายไป การวิจัยครั้งนี้เป็นการค้นหาความจริง ค้นหาความรู้ โดยการใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือที่สร้างการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนตำบลริมปิง สร้างคุณค่าให้กับฝิปู่ย่า เกิดพลังในการปกป้องควบคุมพฤติกรรมของคน และเป็นการสืบสานประเพณีที่ดีงามให้กับชุมชนตำบลริมปิงต่อไป

คำถามวิจัย

คำถามวิจัยหลัก

กระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมฝิปู่ย่าอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นอย่างไร และจะนำเอาความเชื่อ ความหมาย และคุณค่าของฝิปู่ย่ามารับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิงได้อย่างไร

คำถามวิจัยย่อย

- ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพิธีกรรมฝิปู่ย่าในตำบลริมปิงเป็นอย่างไร
- เนื้อหา ขั้นตอนของพิธีกรรมฝิปู่ย่าเป็นอย่างไร ให้ความหมายและคุณค่าต่อคนในชุมชนอย่างไร
- พิธีกรรมฝิปู่ย่าทำหน้าที่อะไร มีคุณูปการหรือประโยชน์อื่นใดต่อชุมชน
- พิธีกรรมอื่นใดในชุมชนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมฝิปู่ย่าในเรื่องใด ด้านใด มีความสัมพันธ์กันอย่างไร
- การนำเอาความเชื่อ ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมฝิปู่ย่ามารับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิงได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของพิธีกรรมผีป๋าย ในการนำเอาความเชื่อ ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมารับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งมีจำนวน 10 หมู่บ้าน 2,473 หลังคาเรือน ประชากร 7,059 คน

แนวทางการศึกษา

ระยะที่ 1 : ทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับผีป๋าย

1. ประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงและแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ
2. รวบรวมข้อมูล
 - 2.1. จากเอกสารเพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ความหมาย คุณค่าเกี่ยวกับผีป๋าย
 - 2.2. จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ความหมาย คุณค่าเกี่ยวกับผีป๋ายในชุมชน กลุ่มเป้าหมาย เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ
 - 2.3. การสำรวจข้อมูลด้านผีป๋ายโดยทีมวิจัย และแกนนำเยาวชนในพื้นที่ เช่น การสำรวจเก้าอี้ ผังเครือญาติผีป๋าย หอผีป๋าย เสื่อบ้าน เครือข่ายผีในชุมชน และสำรวจประเภทของผีต่าง ๆ ในชุมชนตำบลริมปิง เพื่อนำมาจัดทำเป็นแผนที่ชุมชนด้านผีป๋ายในชุมชนตำบลริมปิง
 - 2.4. การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยทีมวิจัย และแกนนำเยาวชนในพื้นที่ เช่น เก้าอี้ พระสงฆ์ ผู้รู้ในชุมชน
 - 2.5. การสังเกตการณ์จากการเข้าร่วมพิธีกรรมผีป๋ายที่จัดขึ้นในชุมชน
3. จัดเวทีเสวนาร่วมกับชุมชน สถานการณ์ปัญหาในชุมชน/บทบาท สถานภาพ การรับใช้สังคมของผีป๋ายตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และการให้ความหมาย คุณค่าพิธีกรรมผีป๋าย ในความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย คือ เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ
4. รวบรวมวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล โดยทีมวิจัย
5. การคืนข้อมูล และระดมความคิดเห็นแนวทางการสืบทอดการนำความเชื่อ ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมารับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง
6. จัดเวทีสรุปบทเรียนโครงการวิจัย และวางแผนการดำเนินงานระยะที่ 2
7. การจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1

ระยะที่ 2 : จัดกิจกรรมการสืบทอดและการนำความเชื่อ ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมา
รับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน การสร้างกระบวนการเรียนรู้
แก่คนในชุมชน เช่น การสร้างสาระการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ให้กับเด็กนักเรียนโดยการเชื่อมโยงกับ
สาระการเรียนการสอนของโรงเรียนเรื่องความเชื่อ ความหมาย คุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายตำบลริมปิง
การเชื่อมโยงกับโครงการอีสานฮาลาล(ฮิตฮอยบ่าเก่า)ของเทศบาลตำบลริมปิง เป็นต้น

ระยะที่ 3 : สรุปบทเรียน นำเสนอ และขยายผลการศึกษาวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงองค์ความรู้

- 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมให้ชุมชนตำบลริมปิงได้เรียนรู้
พิธีกรรมผีป๋าย ความเชื่อ ความหมาย คุณค่า
- 2) องค์ความรู้ ด้านเนื้อหา ประวัติความเป็นมา/วิธีการขั้นตอน/เครื่องถ้วย/ความเชื่อ/ความหมาย/
คุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายตำบลริมปิง
- 3) แผนที่ชุมชนด้านผีป๋ายตำบลริมปิง
- 4) แนวทางการนำความเชื่อ ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมาปรับใช้/จัดการปัญหาใน
ชุมชนตำบลริมปิง

เชิงพัฒนา

1. ชุมชนทราบถึงประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับผีป๋าย
2. ชุมชน เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดความตระหนักต่อคุณค่า ความหมายของพิธีกรรม ผีป๋าย และมี
การสืบทอดและการใช้ประโยชน์จากพิธีกรรมผีป๋ายมาปรับใช้คนในชุมชนตำบลริมปิง
3. ชุมชนสามารถนำเอาความเชื่อ ความหมายของพิธีกรรมผีป๋ายมาจัดกระบวนการเรียนรู้แก่คน
ในชุมชนตำบลริมปิง
4. เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และมีการสืบสานประเพณี พิธีกรรมที่สอดคล้อง
กับคุณค่าและความหมายที่ดำรงของชุมชน ให้คงอยู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนสืบไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง และศึกษากระบวนการของพิธีกรรม ผีป๋ายในการนำเอาความเชื่อ ความหมาย คุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมาใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง ผู้ศึกษาได้รวบรวมเอกสาร และงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา โดยมีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี
2. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
3. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี

มนุษย์เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นสังคมจึงได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งต่างขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนและจรรโลงสังคมและได้กลายเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมทางความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้นและในทุกสังคมต่าง ๆ เพื่อที่จะให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจของมนุษย์เพราะความสุขที่เกิดขึ้นในจิตใจเป็นความต้องการหลักพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งจะได้รับการตอบสนองจากสังคม บรอนิสลอส มาลินอสกี (อ้างในยศ สันติสมบัติ, 2540 : 31) ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย
2. การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคมหมายถึงการทำงานร่วมกันของสมาชิกสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ การทำงานร่วมกันทำให้เกิดการจัดตั้งองค์กรและสถาบันสังคมต่าง ๆ
3. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ความต้องการนี้ได้รับการตอบสนองโดยการพัฒนาแบบวิทยาศาสตร์ ศาสนา ไสยศาสตร์ และศิลปะขึ้นในสังคมมาลินอสกียังอธิบายว่าระบบการเรียนรู้หรือวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติแต่เมื่อวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างได้มนุษย์ก็คิดค้นระบบไสยศาสตร์และคำว่าศาสนาในที่นี้หมายถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าศาสนาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่ได้เป็นคำสอนของศาสนา ความเชื่อในภูติ ผี ปีศาจก็รวมเรียกเป็นศาสนาเพราะเป็นความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ลักษณะของสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่นพระภูมิเจ้าที่ ผีป๋าย เจ้าเข้าทรง เป็นต้น

กึ่งแก้ว อรรถากร (อ้างใน เรณู อรรถาเมศร์, 2535 : 158) ได้ให้ความหมายของความเชื่อหมายถึงความตกลงใจในความมีหรือความเป็นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเช่น นรก สวรรค์ ภูตผี หรือเทวดามีจริงและความตกลงใจในความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เชื่อว่าถ้าเราทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใครสิ่งนั้นย่อมตอบสนองเรา เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึงความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหนือมนุษย์ที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่เชื่อถือ เช่น จิตวิญญาณ (ผี, เทวาอารักษ์, จิต)

ที่มาของความเชื่อ (มณี พยอมยงค์, 2534 : 28) ได้กล่าวถึง การเกิดความเชื่อจาก 3 แหล่งด้วยกัน

1. ความเชื่อที่เกิดจากธรรมชาติ คือการแสดงปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เช่น ไฟร้องฟ้าผ่า คนในสมัยโบราณไม่มีอะไรพิสูจน์ได้ก็จินตนาการเอาว่าเป็นอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นของลึกลับและมีอำนาจบันดาลให้เป็นไปจึงเกิดสร้างมีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าลงมา ทำโทษแก่ตนด้วยความกลัวต่อมรณภัยนั้น จึงมีการกราบไหว้บูชาบวงสรวงให้สิ่งเหล่านั้น หายโทษและบันดาลความสุขสวัสดิ์แก่ตน

2. ความเชื่อที่มากับศาสนาซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้ที่ตนได้รับเกี่ยวกับคำสอนและพิธีกรรมที่เจ้าของศาสนาบัญญัติไว้หรือพระสาวกผู้ใหญ่ปฏิบัติกันจนเป็นแบบอย่างสืบต่อมา ซึ่งมีปรากฏขึ้นในทุกศาสนา

3. ความเชื่อเกิดจากความคิดของมนุษย์ เห็นได้จากความคิดตามแนวปรัชญาทางจิตวิทยาและจินตนาการอื่น ๆ ตัวอย่างทฤษฎีคำสอนของเจ้าของลัทธิศาสนาที่กล่าวถึงสวรรค์นรก

สำหรับความเชื่อในประเทศไทยนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ (เรณู อรรถงามศรี, 2535 : 158) คือ

1. ความเชื่อพื้นบ้านซึ่งมีการผสมผสานกัน 2 กระแส

1.1 ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณของธรรมชาติโดยเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติมีจิตวิญญาณหรือมีผู้บงการอยู่เบื้องหลังธรรมชาติ จึงปฏิบัติต่อธรรมชาติเสมือนว่าธรรมชาติมีชีวิต คือ มีการบูชา อ่อนน้อม ขอบคุณ

1.2 ความเชื่อเรื่องผีวิญญาณซึ่งมีหลายประเภทได้แก่ ความเชื่อผีสายตระกูล คือ ผีปู่ย่า ผีบรรพบุรุษ และความเชื่อต่อผีอารักษ์เป็นลำดับแห่งความศรัทธาในลัทธิศาสนาที่ยิ่งใหญ่อันหนึ่ง

2. ความเชื่อในศาสนาเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลมากขึ้นกว่าความเชื่อพื้นบ้านตามแนวทางวิทยาศาสตร์ซึ่งศาสนาที่สำคัญในประเทศไทยคือศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ยึดถือความเชื่อมากความเชื่อในอำนาจลึกลับของธรรมชาติของวิญญาณซึ่งเรียกว่าผีผีในความเชื่อของชาวไทยจำแนกออกได้ 4 ประเภท (การดี มหาจันทร์, 2544 : 152-153) คือ

2.1 ผีที่เป็นเทวดาอารักษ์เช่น รุกขเทวดา เจ้าทุ่ง เจ้าท่า เจ้าป่า เจ้าเขา พระภูมิเจ้าที่และผีประจำเมือง เป็นต้น

2.2 ผีบรรพบุรุษได้แก่ผีปู่ย่า ตายาย และผีเรือน เป็นต้น ชาวไทยสมัยโบราณเชื่อว่าเมื่อตายไปวิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ที่ต่าง ๆ ตามกรรมที่ตนทำไว้

2.3 ผีวิรบุรุษในสมัยโบราณไม่ปรากฏว่านิยมนับถือผีบรรพบุรุษกันนักจนกระทั่งถึงสมัยราชอาณาจักรอยุธยาปรากฏว่ามีการสร้างปราสาทเพื่อเป็นที่ประทับของวิญญาณ พระเชษฐาธิราชพระเชษฐาธิราช หมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีการสร้างปราสาท

พระเทพบิดรเพื่อเป็นที่ประทับของดวงพระวิญญาณของพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีที่เสด็จสวรรคตแล้ว ในสมัยปัจจุบันชาวไทยนิยมสร้างศาลวิบุรุษกันทั่วไปและสร้างอนุสาวรีย์เพื่อสักการะบูชา

2.4 ผีร้าย เป็นผีไม่มีศาลที่ขวเร่ร่อนหลอกลอนผู้คนทั่วไปเช่น ผีเปรต ผีโงมดผีห้าผิตายโหง ฯลฯ ผีเหล่านี้ไม่มีอิทธิฤทธิ์มากนักพวกหมอผีที่มีเวทมนตร์คาถาก็สามารถบังคับหรือฆ่าได้

ความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นมนุษย์จึงเชื่อว่าพิธีกรรมจะเป็นกลวิธีที่ใช้ในการ “ต่อรอง” หรืออีกนัยหนึ่ง “ควบคุม” อำนาจเหนือธรรมชาติให้ช่วยคลบ้นดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ตามที่มนุษย์ร้องขอพิธีกรรมยังเป็นสิ่งที่ทำให้ระบบศาสนาครบวงจรหากระบบศาสนามีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ความเชื่อและพิธีกรรมพิธีกรรมก็เป็นสิ่งที่ทำให้ความต้องการของมนุษย์บรรลุผล เพราะพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรม(ศิริพร จิตะฐาน, 2533 : 9) เดอร์ไคม์ นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสกล่าวว่า “ถ้าไม่มีพิธีกรรมพระเจ้าก็ตาย ถ้ายังมีพิธีกรรมพระเจ้าก็ยังมีอยู่” เพราะพระเจ้าจะอยู่ต่อเมื่อคนยังเชื่อว่ามีพระเจ้าอยู่การประกอบพิธีกรรมเป็นการสืบทอดความเชื่อนั้นเป็นรูปธรรม (ศิริพร จิตะฐาน, 2533 : 10)

พิธีกรรมซึ่งเป็นตัวกำหนดการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมและการสืบทอดความเชื่อเพื่อให้ความเชื่อที่เป็นนามธรรม เห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม ฉลาดชาย รมิดานนท์ (2537 : 9) ได้กล่าวถึงการจัดระบบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของนักมนุษยวิทยาบางสำนักสามารถจัดความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมออกมาได้เป็นสี่ระดับคือ

1. ลัทธิความเชื่อระดับปัจเจกชน (Individualistic Cults) แบบแผนพื้นฐานดั้งเดิมของชีวิตหรือพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์เกี่ยวข้องกับความเชื่อพิธีกรรมระดับปัจเจกชนปัจเจกชนแต่ละคนเป็น “ผู้เชื่อชาวเขา” ด้วยตนเองเขาหรือเธอสามารถเข้าถึงความสัมพันธ์กับเทพเจ้าเทวดา ภูตผี วิญญาณ หรือวัตถุสิ่งของที่ถือว่ามพลังอำนาจแฝงอยู่ได้ด้วยตนเองลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับนี้มักจะเกิดในสังคมชุมชนที่เล็ก ๆ ก่อนข้างโคดเคียว เป็นสังคมระดับกลุ่มยังไม่เกิดชุมชนหรือหมู่บ้าน ดำรงชีวิตหรือวิถีการผลิตด้วยการล่าสัตว์และเก็บของป่าเป็นอาหาร

2. ลัทธิความเชื่อระดับมีหมอผี (Shamanistic Cults) หมอผีใช้ในความหมาย “ข้ามวัฒนธรรม” อาจหมายถึงผู้คนที่ทำตนเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ หมอรักษาโรค “หมอเมือง” “หมอพื้นบ้าน” คนทรง “ม้ายี่” ฯลฯ และผู้มีเวทย์มนต์คาถาต่าง ๆ ผู้ให้บริการแก่คนอื่น ๆ แล้วได้รับของกำนัล ค่าตอบแทนหรือศักดิ์ศรี สังคมที่มีลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับมีหมอผี มีตั้งแต่สังคมระดับกลุ่ม สังคมระดับเผ่า

3. ลัทธิความเชื่อระดับชุมชน (Communal Cults) จะปรากฏอยู่ในสังคมที่มีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนมากขึ้น รูปแบบของความเชื่อและพิธีกรรมก็จะหลากหลายและชัดเจนมากขึ้นผู้คนธรรมดาผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำด้านความเชื่อและพิธีกรรมก็มักจะถูกจัดระบบให้เป็นกลุ่มก้อนบนฐานต่าง ๆ เช่น กลุ่มอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน กลุ่มที่อยู่บนฐานของเครือญาติ เช่น แซ่ สกุลสายผีปู่ย่า ฯลฯ ในสังคมระดับกลุ่มและสายสกุลต่าง ๆ จะเข้ามารับผิดชอบในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นประจำหรือตามโอกาสที่มีความจำเป็นในขณะที่การจัดพิธีกรรมตามความเชื่อในระดับนี้ อาจจำเป็นต้องใช้ “หมอผี” “หมอคู” ที่มีความชำนาญสูงเข้ามามี

ส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมแต่ในทันทีที่พิธีกรรมสิ้นสุดลงผู้ที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทั้งหมดก็จะกลับเข้าสู่วิถีชีวิตประจำวันเดิม

4. ลัทธิความเชื่อระดับมีพระ/นักบวช (Ecclesiastical Cults) ในสังคมที่มีลัทธิหรือระบบความเชื่อระดับนี้จะมีพระหรือนักบวชหรือบุคคลากรทางศาสนาทำหน้าที่ปลูกฝังความเชื่อและประกอบพิธีเป็นงานประจำและมักจะมีการจัดรูปองค์กรเหมือนระบบราชการที่มีสายการบังคับบัญชา สถานภาพลดหลั่นกันในองค์กร พร้อมกันนั้นก็จะทำหน้าที่ผูกขาดพิธีกรรมที่แน่นอนบางพิธีกรรมให้กับปัจเจกชนกลุ่มและสังคมทั้งสังคมยิ่งไปกว่านั้น องค์กรของพระนักบวชมักจะสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบการเมืองที่เกิดขึ้นมีสังคมระดับมีรัฐ

ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมทั้งสี่ระดับนี้มีได้ดำรงอยู่โดด ๆ แยกกันชัดเจนในแต่ละระดับ“วิถีการผลิต” แต่ทั้งหมดนี้สามารถอยู่รวมกันได้แต่มีระดับขึ้น

ความเชื่อของประชาชนในล้านนาไทยหลายประการพอสรุปได้ (มณี พยอมยงค์, 2533 : 4-19) ดังนี้

1. ความเชื่อทางพุทธศาสนา

การนับถือพุทธศาสนาของชาวล้านนาไทยมีพื้นฐานมาจากไสยศาสตร์นับเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์แล้วมารับศาสนาพุทธจากที่ต่าง ๆ จึงเกิดการผสมผสานจนแนบแน่นการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาจึงเกิดการผสมกันระหว่างศาสนาพุทธศาสนาพราหมณ์ ตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงแยกออกได้ดังนี้

- 1.1 ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม
- 1.2 ความเชื่อเรื่องการพลัดพราก
- 1.3 ความเชื่อในเรื่องบุญเพสันนิวาส
- 1.4 ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ผลบุญ

2. ความเชื่อทางไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์นับเป็นวิชาลึกลับเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์เวทมนตร์คาถาและอำนาจจิตมีอยู่ในคัมภีร์อาถรรพเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ 4 ในไตรเพทของพวกพราหมณ์ในอินเดียไสยศาสตร์เป็นความเชื่อทั้งทางดีและร้าย มีความต้องการ 2 ประการ คือ

2.1 ปิยะ ทำให้เกิดความรัก ความโชคดี สำเร็จประโยชน์ มีความปลอดภัย

2.2 กายะ เป็นเครื่องทำลาย เครื่องป้องกัน กำจัดอุปมงคลต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป ชาวล้านนามีความนิยมในไสยศาสตร์เป็นอันมากมีทั้งการใช้ไสยศาสตร์การใช้เวทมนตร์คาถา และความเชื่อทางไสยศาสตร์ดังนี้ คือ

- ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์
- ความเชื่อเรื่องยักษ์
- ความเชื่อเรื่องของวิเศษ

- ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับเสนียดจัญไรและอาถรรพณ์

3. ความเชื่อทางโหราศาสตร์

ในวิถีชีวิตของชาวล้านนาคนส่วนมากเชื่อโหราศาสตร์เชื่อการทำนายทายทักว่าอนาคตของตนจะเป็นอย่างไร ความเชื่อทางโหราศาสตร์ของชาวล้านนามีดังนี้

3.1 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม

3.2 ความเชื่อในเรื่องโชคชะตา

3.3 ความเชื่อเรื่องความฝัน

ความเชื่อของชาวล้านนา นอกจาก 3 ประการที่กล่าวแล้วนั้นได้นำมาประพติดปฏิบัติที่เรียกว่า “การถือ” คือเกิดการยึดถือเรื่อย ๆ มาในล้านนาไทยมีทั้งข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติสิ่งที่เป็นข้อห้าม หากเพิกเฉย

ละเลย เรียกว่า “ละสึดพ่อฮอยแม่” และเกิดความผิดได้ ความผิดคือการทำไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือระเบียบที่วางไว้เช่น การผิดผี ผิดสึด ผิดบ้าน ผิดเมือง ผิดคลอง ผิดครู ผิดกฎ ผิดอาชญา เป็นต้น

ความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเห็นว่ามีคุณค่าและปฏิบัติสืบมากลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีของล้านนาไทยแบ่งออกเป็น 3 ข้อคือ

1. จาริตประเพณี ประเพณีที่สังคมถือว่าถ้าใครฝ่าฝืนจนควั่นไม่กระทำตามเป็นความผิดความชั่ว เรียกว่า ผิดสึด หรือ ผิดจาริตประเพณี

2. ขนบประเพณี ประเพณีที่สถาบันต่าง ๆ มีวัด เป็นต้น ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนแล้วถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรงหรือโดยปริยาย

3. ธรรมเนียมประเพณี ประเพณีที่เป็นธรรมดาสามัญ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณีไม่มีผิดมีถูกเหมือนจาริตเป็นเรื่องที่นิยมและถือกันมาเป็นธรรมเนียมสืบ ๆ กันมาเช่น มารยาท การกิน การพูด เป็นต้น

การศึกษาประเพณีในล้านนานั้นต้องศึกษาใน 2 ลักษณะ

1. ประเพณีประจำเดือนหรือเทศกาลเป็นประเพณีที่ทำเป็นประจำในแต่ละเดือนโดยเริ่มต้นจากเดือนเมษายนทางล้านนาเรียกว่าเดือนเจ็ด เป็นปีใหม่ของทางเหนือเรื่อย ๆ ไปทุกเดือน

2. ประเพณีที่ทำชั่วคราว ประเพณีที่ทำเป็นครั้งคราวเกิดขึ้นเป็นบางโอกาสไม่มีการวางไว้ตายตัวเหมือนประเพณีประจำเดือน ได้แก่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีงานศพ ประเพณีกินแขกแต่งงาน เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อพอจะสรุปได้ว่าความเชื่อมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตมนุษย์และความสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติซึ่งสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ส่งผลดีผลร้ายโดยมนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ สัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกันเพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข จึงเห็นได้ว่าความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับธรรมชาติและอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ความเชื่อยังสนองตอบความต้องการทางจิตใจซึ่งมีความสำคัญที่สุดของมนุษย์โดยมีพิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่ถ่ายทอดความเชื่อความรู้และประสบการณ์จากรุ่น

หนึ่งส่วนหนึ่งโดยเห็นเป็นของ มีค่าและนำมาปฏิบัติสืบไปจนชั่วลูก ชั่วหลาน และกลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี

2. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

มนุษย์ไม่สามารถอยู่เพียงลำพังได้จึงรวมกลุ่มกันเป็นสังคมขึ้นและสมาชิกในสังคมก็มีการ ปฏิสัมพันธ์กันในขณะที่เดียวกันก็มีการติดต่อกับสังคมภายนอกหรือสังคมอื่นซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน สังคมขึ้น ศิราพร จิตะฐาน (2538 : 5) อธิบายว่าระบบความเชื่อและศาสนาเป็นระบบทางสังคมระบบหนึ่งซึ่ง ย่อมจะต้องมีความสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา

ในเมื่อระบบความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรมซึ่งมีธรรมชาติที่จะเปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยนตัวเอง ไปตามสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัย ระบบความเชื่อศาสนาระบบ หนึ่งอาจต้องปรับตัวให้ผสมผสานกลมกลืนกับระบบความเชื่อศาสนาระบบอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ สังคมกับประเพณีความเชื่อมีความสัมพันธ์กัน เมื่อสิ่งหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งหนึ่ง เสมอดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมความหมายหลายความหมาย ด้วยกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 327) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) หมายถึง การที่ระบบสังคมกระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคมเช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะด้านใดก็ตามการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้า หรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราวโดยวางแผน ให้เป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น สุริชัย หวันแก้ว (2534 : 156 - 157) ได้ให้ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบในสังคมนั้นสังคมไม่หยุดนิ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาแต่จะช้า หรือเร็วขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ปัจจัยด้วยกันคือ

1. การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Endogenous Change) เช่น จากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการ ผลิตใหม่ขึ้นสังคมนั้นจากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคมจากการริเริ่มดำเนินการ เปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำหรือขบวนการปฏิบัติโดยประชาชน เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก (Exogenous Change) เช่น การรับเทคโนโลยีจากภายนอก การล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมอังกฤษต่ออินเดีย การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกบางครั้งเกิดโดย สัมผัสใจบ้างก็เป็นการบังคับโดยตรงหรืออ้อม เฉลียว ฤกษ์จุฬิมล (2541: 180) ให้ความหมายของการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วยเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม โดยรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านวัตถุและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่วัตถุการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไม่อาจแยกออกจากกันเป็นคนละเรื่องอย่างชัดเจนเพราะโครงสร้าง ทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคมย่อมมีวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบเสมอ จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward)

(อ้างในยศ สันติสมบัติ, 2540 : 34) นักมานุษยวิทยาได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม อธิบายแนวคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่าเป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมโดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว แนวคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาการเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมโดยมีพื้นฐานสำคัญ คือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลัก กำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจำแนกตามแนวคิดได้ 4 กลุ่ม (อ้างใน สุพิศวงธรรมพันทา, 2540 : 92-97)

1. กลุ่มวิวัฒนาการ

ดาร์วิน (Charles Darwin) ได้อธิบายกฎทางธรรมชาติ (Natural laws) 2 ประการที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าของชีวิตหรือสังคม ได้แก่ การดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด (Struggle for existence) และการเลือกหนทางอยู่รอดที่เหมาะสม (Survival of the fittest) สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ได้อธิบายแนวคิดวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหรือความก้าวหน้าทางสังคมในลักษณะที่เห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นแนวโน้มไป (Trend) ตามลำดับขั้นแบบวิวัฒนาการเป็นเส้นตรง (Linear Evolutionism) โดยสังคมจะเริ่มเคลื่อนจากลักษณะสังคมที่มีหน่วยสังคมแบบง่าย ๆ และคล้ายคลึงกัน (Homogeneous and simple units) พัฒนาไปสู่ลักษณะสังคมที่หลากหลาย (Heterogeneous) และไปสู่ลักษณะองค์การสากลอิสระพึ่งพิงซึ่งกันและกันที่มีหน้าที่เฉพาะทาง (Interdependent units) สเปนเซอร์ กล่าวว่า ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สังคม หรือสถาบันทางสังคมใด ๆ ก็ล้วนต้องปรับเข้าสู่สภาวะพอเหมาะพอดีเพื่อความอยู่รอดและหลุดพ้นจากความล้มเหลว

เลนสกี (Gerhard Lenski) ก็เสนอแบบความก้าวหน้าของสังคมต่าง ๆ ในโลกตามแนววิวัฒนาการว่าวิวัฒนาการของแบบแผนทางเศรษฐกิจที่พัฒนาเทคนิคในการผลิตให้ก้าวหน้าไปตามลำดับได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนไปอย่างเป็นทางการและเกิดหน่วยสังคมทางการเพิ่มขึ้น

มอร์แกน (L. H. Morgan) อธิบายถึงวิวัฒนาการของสังคมว่าจะเปลี่ยนจากรูปแบบเดียวกัน (Uniform) มาเป็นหลากหลายรูปแบบ (Multiform) หรือหน่วยสังคมเริ่มจากครอบครัวรวมกันเป็นตระกูล (Clans) ก้าวไปสู่ระดับเผ่า (Tribes) และระดับรัฐชาติ (Nations)

ไทเลอร์ (E. B. Tylor) อธิบายตัวแบบของแนวคิดความเชื่อของมนุษย์ซึ่งมีวิวัฒนาการก้าวหน้าจากลัทธิวิญญาณ (Animism) มาเป็นลัทธินับถือพระเจ้าหลายองค์ (Polytheism) และเป็นลัทธินับถือพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism)

สจ๊วต อธิบายว่า แบบแผนทางเศรษฐกิจนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรม เขาเสนอให้ค้นหาสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมก้าวหน้าไม่เท่ากัน

เซอร์วิส (Elman F. Service) มีความเห็นว่าศักยภาพของแต่ละสังคมในการสร้างความก้าวหน้ามีแตกต่างกันทำให้ทุกสังคมไม่จำเป็นต้องผจญขั้นตอนวิวัฒนาการตามลำดับเป็นแนวเดียวกันเสมอไปกล่าวโดยสรุปได้ว่ากลุ่มวิวัฒนาการเชื่อว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะในทางก้าวหน้า มีลำดับขั้นตอนและความซับซ้อนขึ้น

2. กลุ่มวัฏจักร

ทอยน์ บี (Arnold J. Toynbee) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมอารยะโบราณได้แก่อารยธรรมกรีก อาหรับ อียิปต์ และจีน ซึ่งได้พบแบบแผนการเปลี่ยนแปลงสังคมดังกล่าวนี้แล้วอธิบายสาเหตุของการเติบโต และการเสื่อมสลายของสังคมว่าเกิดจากสาเหตุสำคัญ คือ พลังทางธรรมชาติต่าง ๆ ในโลกโดยเฉพาะพลังมนุษย์ที่มีทั้งการสร้างสรรคพัฒนาและการทำลายล้าง

โซโรคิน (Pitirim Sorokin) อธิบายวัฏจักรของวัฒนธรรมในสังคมว่ามี 3 ระยะ คือ

1) ระยะวัฒนธรรมทางอุดมการณ์ (Ideational cultural theme) บุคคลและสังคมมีจริยธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิต

2) ระยะวัฒนธรรมทางความคิดและการสร้างประดิษฐ์กรรม (Idealestic cultural theme) สังคมมีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ผู้คนมีความสุขสบายทั้งทางกายและจิตใจ

3) ระยะวัฒนธรรมทางวัตถุครอบงำ (Sensate cultural theme) ผู้คนสนใจเพียงเพื่อตอบสนองความสุขทางกายจนจริยธรรมเสื่อมถอยลง

กล่าวโดยสรุปได้ว่ากลุ่มวัฏจักรเชื่อว่าสังคมมีการเติบโต รุ่งเรืองและสิ้นสุดโดยพลังของธรรมชาติหรือพลังของมนุษย์

3. กลุ่มหน้าที่นิยม

ปาร์สัน (Talcott Parsons) ได้พบว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบนี้เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวอย่างมีดุลยภาพ (Moving equilibrium) ของโครงสร้างและหน้าที่ต่าง ๆ ภายในระบบสังคม เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมนั่นเอง (Self – maintaining)

อ็อกเบิร์น (William F. Ogburn) มีข้อสังเกตว่าในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ กับวัฒนธรรมที่ไม่เป็นวัตถุ (Material and nonmaterial culture : วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ดังเช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ อาวุธยุทโธปกรณ์ และเทคโนโลยีทางวัตถุ ฯลฯ และวัฒนธรรมที่ไม่เป็นวัตถุดัง เช่น ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานของสถาบันต่างๆ ฯลฯ) การเปลี่ยนแปลงของสังคมเริ่มจากการเปลี่ยนที่วัฒนธรรมทางวัตถุก่อนแล้ววัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุค่อยเปลี่ยนแปลงตามทีหลังจึงเกิดความล่าหรือช่องว่างทางวัฒนธรรม (Cultural lag) ขึ้นในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงนั้นสถานะที่สังคมไม่อาจปรับระดับวัฒนธรรมทั้งสองประเภทให้เคลื่อนไหวทันกันได้เกิดช่องว่างทางวัฒนธรรมภาวะที่สังคมสูญเสียสมดุลและเสถียรภาพ (Social disequilibrium and disorganization) ก็ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่ากลุ่มหน้าที่นิยมเชื่อว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เกิดดุลยภาพในโครงสร้างของสังคม

4. กลุ่มความขัดแย้งนิยม

มาร์กซ์ (Karl Marx) กล่าวถึงอิทธิพลของลัทธิเศรษฐกิจแบบวัตถุนิยมของโลกอุตสาหกรรมได้สร้างภาวะการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ทางวัตถุสองกลุ่ม คือ กลุ่มผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือผู้มั่งคั่งกับกลุ่มผู้ไม่มีปัจจัยการผลิตซึ่งต่างก็ต้องการประโยชน์สูงสุดจากการผลิตจึงเกิดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทั้งสอง ผลของการต่อสู้ระหว่างกลุ่มก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านฐานะและบทบาททางเศรษฐกิจของทั้งสองกลุ่มทั้งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย

กล่าวโดยสรุปได้ว่ากลุ่มขัดแย้งนิยม เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การขัดแย้งซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2542 : 119 – 124) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ 4 ทฤษฎีโดยสรุปดังนี้

1. ทฤษฎีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ลักษณะของพื้นที่ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นตัวกำหนดการจัดระเบียบและสภาพต่าง ๆ ในสังคมโดยตรง

2. ทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าพื้นฐานของสังคมคือความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ความสัมพันธ์ทางการผลิตจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับสภาพของเทคโนโลยีหรือระบบการผลิตในขณะนั้น

3. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่เป็นการมองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กันการเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วนและส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย

4. ทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่และปัญหาพัฒนาประเทศเป็นทฤษฎีที่ใช้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของปัญหาในการพัฒนาประเทศ และจะต้องมีการพัฒนาพร้อมกันไปทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมืองหลักสำคัญของการพัฒนาประเทศมิได้จำกัดเฉพาะการลงทุนในโครงการที่คาดว่าจะมีผลโดยตรงทางเศรษฐกิจเท่านั้น การลงทุนในโครงการพัฒนาด้านสังคมและการเมืองควรได้รับความสนใจเท่ากันกับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ

อดุลย์ ต้นประยูร (2539 : 78 – 80) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ 4 ทฤษฎีโดยสรุปดังนี้

1. ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีนี้ได้รับอิทธิพลจากงานของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) เกี่ยวกับวิวัฒนาการทางชีววิทยา ซึ่งเกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตในสภาพธรรมชาติและจำนวนของสิ่งมีชีวิตที่มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น และมีการต่อสู้เพื่อความมีชีวิตรอดในสิ่งมีชีวิต ตัวที่แข็งแรงเหมาะสมที่สุดและปรับตัวได้ดีที่สุดก็จะ

มีชีวิตอยู่ได้ตัวที่อ่อนแอก็จะถูกทำลายไป คำอธิบายของคาร์วินในข้ออธิบายสภาพสังคม คือ สังคมมนุษย์จะมีวิวัฒนาการโดยต้องผ่านขั้นต่าง ๆ ก่อนจะบรรลุถึงสภาพปัจจุบันเหมือนกับกระบวนการของวิวัฒนาการ

2. ทฤษฎีแห่งความสมดุลเชื่อว่าพื้นฐานของส่วนต่าง ๆ ได้รวมกันเข้าด้วยกัน เป็นระบบและส่วนต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะทำให้ส่วนอื่น ๆ ของระบบซึ่งสัมพันธ์กันเปลี่ยนแปลงไปด้วย

3. ทฤษฎีการขัดแย้ง เป็นแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เชื่อว่าสังคมได้อยู่ในระเบียบแบบแผนของระบบสังคม แต่จะเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม โดยเชื่อว่าถ้าปราศจากความขัดแย้งก็จะไม่มีความก้าวหน้า

4. ทฤษฎีแห่งการขึ้นลงของสังคม นักสังคมวิทยา ชื่อ ออสวัลด์ สเปงเลอร์ (Oswald Spengler) เชื่อว่าสังคมและวัฒนธรรมมีจุดเริ่มต้น และหลังจากนั้นจะค่อย ๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นไปจนถึงที่สุดก็จะเสื่อมสลายไป และการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้เปลี่ยนไปในทิศทางเดียวกัน

สาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สนิท สมักรการ (2544 : 8) กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสรุปว่ามาจาก 2 สาเหตุคือ

1. การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการสร้างเทคนิควิทยาการใหม่ ๆ และการคิดสร้างธรรมเนียมประเพณีหรือระบบความเชื่อใหม่ ๆ ด้วยเทคนิควิทยาหรือธรรมเนียมประเพณีรวมทั้งความเชื่อใหม่ ๆ เมื่อได้รับการยอมรับและนำไปใช้กันแพร่หลายในสังคมแล้วย่อมถือได้ว่ามีแบบแผนการดำเนินชีวิตอย่างใหม่เกิดขึ้นและถ้าแบบแผนนั้นมีความคงทนอยู่นานมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไปก็นับได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้วอย่างแท้จริง

2. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ด้วยวิธีการขอยืมหรือลอกเลียนแบบกันการหยิบยืมทางวัฒนธรรม หรือ การลอกเลียนแบบแผนวิธีการดำเนินชีวิตมาจากวัฒนธรรมอื่น ๆ นั้นมีอยู่เสมอในสังคมมนุษย์ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น การติดต่อทางวัฒนธรรม อาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การติดต่อโดยตรงก็คือการที่คนต่างวัฒนธรรมกันได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ค่านิยม และพฤติกรรมต่อกันซึ่งอาจจะเป็นไปได้หลายรูปแบบอาทิ การค้า การศึกษา ในต่างประเทศ รวมถึงการเผยแพร่ศาสนาของคณะธรรมทูตต่าง ๆ และการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

สำหรับ นิยพวรรณ วรรณศิริ (2540 : 274) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมโดยสรุปว่ามาจาก

1. ขบวนการทางจิตวิทยา คือ การรับรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

1.1 การรับรู้โดยไม่รู้ตัวได้แก่ การที่คนเรารับความรู้สึกที่คล้ายกันและแสดงพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกันโดยไม่รู้ตัว

1.2 การรับรู้ถึงรู้ตัวได้แก่ การรับรู้ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์โดยรู้ตัวว่าอะไรเป็นอะไร แต่ก็ไม่ได้แสดงออกเปิดเผยถึงการรับรู้ นั้น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ใส่ใจเท่าใดนัก

2. ประสบการณ์ที่ผ่านมานานจนลืมในบางครั้งที่เราได้ผ่านประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมานานจนลืมนึกถึง แต่มีผลต่อพฤติกรรมของเรา เช่น มีผลต่อกริยาท่าทางและบุคลิกภาพบุคคลอาจผ่านประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมานานและผูกติดอยู่ในใจโดยบุคคลนั้นไม่รู้ตัว เมื่อถึงเวลาหนึ่งก็อาจแสดงออกมาโดยคิดว่าเป็นพฤติกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นแท้จริงแล้วมันเป็นพฤติกรรมที่รับมาจากสถานการณ์ในอดีต

3. การเรียนรู้ การเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์
แวดล้อมเป็นมูลเหตุเบื้องต้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

4. การเปลี่ยนนิสัยกิจวัตร หรือพฤติกรรมโดยอัตโนมัติถ้าสังเกตดูให้ดีจะเห็นได้ว่าผู้คนที่มีการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาพฤติกรรมกิจวัตรและนิสัยโดยไม่รู้ตัวอยู่ทุกเวลานาที

5. การเลียนแบบคนเรามักจะมีการเลียนแบบกันอย่างไม่ตั้งใจอยู่เสมอ กล่าวคือจะมีการเลียนแบบท่าทาง ลำนวนพูดจา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยไม่ได้มีการเรียนรู้แบบอย่างมาก่อน การเลียนแบบเป็นเรื่องของบุคคลและกลุ่ม เป็นการรับเอาวัฒนธรรมใหม่มาใช้

6. ความคิดเห็นเป็นข้อสันนิษฐานหรือขบวนการเสนอความเห็นและการเปรียบเทียบเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้อื่นฟัง การใช้ความรู้สึกส่วนตัวตัดสินเหตุการณ์และผู้อื่น โดยที่ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ถึงความจริงและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นเพียงพอหรือเป็นการเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะซึ่งทำให้ผู้อื่นติดตามคล้อยตามก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทศนคติความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมของผู้คนได้

7. การโยกย้ายถิ่นก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้การโยกย้ายที่อยู่อาศัยไปยังแหล่งใหม่ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องเข้ากันได้กับสถานที่ใหม่และกลุ่มคนใหม่ที่บุคคลย้ายเข้าไปอยู่ด้วย การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมจะเกิดขึ้นเพื่อให้คนกลุ่มใหม่ยอมรับเข้าพวก

8. สภาพจิตใจไร้สำนึกจะบงการพฤติกรรมโดยอัตโนมัติสภาวะการณ์เช่นนี้เกิดจากความเคยชินในกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคมที่ฝังใจคนมาแต่เล็กแต่น้อยจึงมักกระทำการใด ๆ โดยอัตโนมัติและไม่รู้ตัว

9. การสร้างความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคม ความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นได้ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของกลุ่มสังคมที่มีการรับอารมณ์และแสดงออกทางอารมณ์ร่วมกัน

สำหรับสังคมไทยซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงก็มีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังที่ ม.ร.ว. อคินรพีพัฒน์ (อ้างใน วราคม ที่สุกกะ ,2544 : 35) กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยกล่าวโดยสรุปมีดังนี้

1. การพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญทางวัตถุเพื่อการก้าวไปสู่สังคมอุตสาหกรรมทั้งนี้เพราะถือว่าการเป็นประเทศอุตสาหกรรมคือการเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และเป็นประเทศที่เจริญ

2. การผลิตทางการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อการขายผลิตในปริมาณที่มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ซึ่งตรงข้ามในสมัยก่อนที่การผลิตเป็นแบบเพื่อการยังชีพหรือผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน

3. การขยายอำนาจรัฐในความหมายแบบตะวันตก ซึ่งให้มีอำนาจการปกครองโดย

ตรงในการสร้างรัฐชาติ ระบบการศึกษาที่ถูกควบคุมและจัดการโดยมีศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ

4. กระแสวัฒนธรรมใหม่ ในช่วง 10 ปีมานี้กระแสวัฒนธรรมใหม่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ปัจจัยที่รองรับกระแสวัฒนธรรมใหม่นี้ ได้แก่ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ รวมทั้งการขยายตัวของสื่อสารสนเทศสมัยใหม่อันได้แก่ คอมพิวเตอร์และสื่อโทรคมนาคมอื่น ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้สามารถแยกได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1. การเปลี่ยนแปลงของผิวว่ามีบทบาทหน้าที่และมีความสำคัญในการจัดโครงสร้างของสังคม ได้มีผู้วิจัยหลายแง่มุมที่น่าสนใจและนำมาเสนอดังต่อไปนี้

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527 : 146) ได้ศึกษา ผิเจ้านาย พบว่า การนับถือผีดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธศาสนาโดยมีการจัดสถานภาพและแบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นระบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และยังมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม ทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและการบริหารในสังคม และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2533 : 120) ได้ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชน เรื่องการทรงเงาะและร่างทรง พบว่าการทรงเจ้าเป็นพิธีกรรมและความเชื่อซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตนเองและมีการสั่งสมสืบทอดประสบการณ์เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งมีการถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อมและได้รับการยอมรับจากชุมชน

กิติ แก่นจ๊ะป (2528 : 73) ได้ศึกษาผีปู่ย่า และสังคมชาวนาไทย พบว่าพิธีกรรมพ่อนผีปู่ย่า (ผีเม็ง) เป็นสัญลักษณ์ที่ชาวนาส่งเสริมเพื่อสื่อความหมายทางการเมืองอันเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้ของชาวนาไทยที่กระทำด้วยตนเอง และพิธีกรรมนี้เป็นการแสดงออกเพื่อ

ลดความตึงเครียดในสายสกุลด้วย

จิราลักษณ์ จงสติดมัน (2535 : 86-87) ได้ศึกษาวิกฤตทางวัฒนธรรมกับการดำรงชีวิตของเยาวชนสตรี : กรณีศึกษาผลกระทบของชาวชนบทภาคเหนือของการพัฒนาชนบทภาคเหนือว่าบทบาทของผีปู่ย่ามี 7 ประการด้วยกัน คือ

1) ทำให้ครอบครัวสามารถควบคุมพฤติกรรมทางเพศของลูกสาวไม่ให้ละเมิดบรรทัดฐานที่วางไว้หรือไม่ให้ผิดผี เพื่อป้องกันคนในครอบครัวเจ็บป่วย หรือเป็นการควบคุมการแต่งงานของลูกสาวไม่ให้แต่งงานกับคนที่นับถือผีเดียวกัน

2) พิธีกรรมและเป็นกฎหมายประเพณี สามารถลงโทษสมาชิกของกลุ่มตระกูลได้ถ้าหากกระทำความผิด เช่นการทะเลาะเบาะแว้ง

3) ช่วยเพิ่มพูนแรงงานของครอบครัวจากการที่ถูกขายแต่งงานและเข้ามาเป็นแรงงานให้กับครอบครัวฝ่ายหญิง

4) สอดคล้องกับแบบแผนการปฏิบัติที่ผู้ชายมักจะไปอยู่กับครอบครัวของผู้หญิงหลังการแต่งงานโดยช่วยทำงานและอยู่ภายใต้การควบคุมของพ่อตาค่อนจะลงเรือนไปอยู่เป็นเอกเทศ

5) ช่วยควบคุมและจัดสรรที่ดินผ่านสายผู้หญิงในสองวิธี

5.1 การสืบทอดมรดกที่พ่อแม่จะยกบ้านและที่ดินให้แก่ลูกสาวคนสุดท้ายที่เลี้ยงพ่อในวาระสุดท้าย

5.2 การสืบทอดมรดกในการแบ่งทรัพย์สินให้แก่ลูกผู้หญิงและลูกชายโดยเท่าเทียมกันแต่ชายเมื่อแต่งงานไปอยู่นอกบ้านก็อาจยกที่ดินให้พี่สาวหรือน้องสาวของตนเองส่วนตัวเองอาจรับทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้แทน

6) เป็นการสร้างกฎเกณฑ์การรับมรดกที่ลูกผู้หญิงคนสุดท้ายต้องมักแต่งงานหลังสุด ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ในบั้นปลายของชีวิตและจะได้รับที่ดินส่วนของพ่อแม่เป็นมรดก เพิ่มเติมจากส่วนที่ได้รับเท่า ๆ กันหลังจากที่พ่อแม่เสียชีวิตแล้ว

7) ช่วยควบคุมอุดมการณ์และจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือนเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรม นั้นกรณีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีงานวิจัยอยู่หลายเรื่องกล่าวถึงสาเหตุที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน

ฉวีวรรณ สุขพันธ์ไพฑาราม และคณะ (2529 : 100) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : บทเผชิญหน้าของสังคมเก่า - ใหม่ กรณี "การศึกษาในบ้าน" อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การได้ติดต่อกับชุมชนภายนอกเป็นสาเหตุที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนในหมู่บ้าน การเปลี่ยนแนวการดำรงชีวิตจากแม่บทธรรมชาติเป็นสังคมแลกเปลี่ยนความเจริญทางด้านวัตถุซึ่งเป็นอิทธิพลจากสังคมนอกทำให้คนรุ่นใหม่รับแนวคิดใหม่ และลดความผูกพันกับครอบครัววงจรชีวิตที่เรียบง่ายเป็นอิสระเปลี่ยนเป็นการถูกกฎระเบียบแรงงานควบคุมเป็นตารางเวลาทำงานบ้านไม่ใช่แหล่งรวมของครอบครัวหรือแหล่งความรู้ คนชรารุ่นเก่าลดความสำคัญของจารีตเดิมของตน และลดความสำคัญของตนเอง

รัตนาพร เศรษฐกิจ (2537 : 112) ได้ศึกษาการคงอยู่ และการปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติไท กรณีศึกษาบ้านของ ตำบลบวกล้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ย้ำอีกว่าสังคมวัฒนธรรมของชาวของบวกล้างนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเพราะกระแสของวัฒนธรรมใหม่เข้ามาอย่างรวดเร็ว

เปลี่ยนจากการประกอบอาชีพแบบเดิมเป็นสังคมเกษตรแบบการค้า สภาพสังคมเปลี่ยนเป็นแบบเมืองต่างคนต่างอยู่ไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนี้ถูกทวงให้ช้าลงด้วยบทบาทของกลุ่มสตรีแม่บ้าน บทบาทของวัดและการที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งสามารถประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้านได้โดยไม่ต้องออกไปนอกหมู่บ้าน กลุ่มคนและสถาบันเหล่านี้เองมีส่วนธำรงรักษาสังคมวัฒนธรรมของเอาไว้ในขณะที่ระบบการศึกษาและเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

เกลิมศักดิ์ ชัดติยะ (2541 : 102) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตด้านการเกษตรของชุมชนกะเหรี่ยง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งย้าความคิดว่า ผลจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่ยางห่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมจากความสัมพันธ์ที่เคยมีการช่วยเหลือกันในการผลิตเปลี่ยนมาเป็นการผลิตที่ต่างคนต่างทำ ความผูกพัน ความไว้วางใจทางเครือญาติและเพื่อนบ้านลดน้อยลงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายเปลี่ยน มาสู่ชีวิตที่รีบเร่งไม่มีเวลาไปมาหาสู่กันเหมือนในอดีต

วันวิสาข์ โกมลกระหนก (2539 : 164) ได้ศึกษาความเชื่อที่มีต่อบทบาททางสังคมของหญิง - ชาย ในชนบทภาคเหนือ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าครอบครัวและชุมชนสร้างวิถีถ่ายทอดในหลายลักษณะ เช่น การบอกเล่าการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างอันเป็นการพยายามสื่อแสดงความหมายของการขัดเกลาทางสังคมเรื่องความเชื่อ และพฤติกรรมปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่และสถานภาพตามความคาดหวังของสังคม ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ จึงส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อของคนในชุมชนโดยรวมกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับบทบาทของหญิง-ชายในครอบครัวและชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมกับสภาพการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

คารารัตน์ เมตตาวิกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529 : 254) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่าเมื่อสังคมมีการติดต่อกับเมืองมากขึ้นการพึ่งพาอาศัยภายในสังคมชนบทน้อยลง ระบบครอบครัวเครือญาติที่เป็นหน่วยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปหน่วยงานของรัฐเข้ามาแทนที่ระบบครอบครัวและเครือญาติการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองส่งผลให้ค่านิยมในสังคมชนบทที่ยกย่องบูชาบรรพบุรุษความมีเกียรติ ความ ภูมิใจในชุมชน การเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่า การยึดมั่นในการความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เปลี่ยนไปจากเดิม สรุปได้ว่าจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันได้แก่การที่สังคมโลกมีการติดต่อกันได้อย่างสะดวก โลกกลายเป็นหมู่บ้านเล็ก ความสัมพันธ์จากการติดต่อกันจึงนำไปสู่การไหลถ่ายเทวัฒนธรรมภายนอกจะนำไปสู่การแทรกซึมวัฒนธรรมเดิม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรับปรน และเกิดการสูญสลายในบางวัฒนธรรมในที่สุดข้อสรุป ที่ได้จากการศึกษา เพื่อเป็นกรอบในการวิจัยจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับผีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กรอบความคิดเบื้องต้นที่จะศึกษาในเรื่องประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่าและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่านั้นควรจะศึกษาภายในกรอบความคิดที่สำคัญดังนี้

1. ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่า ความเชื่อมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่มนุษย์ กำหนดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขและความเชื่อยังตอบสนองความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ซึ่งมีพิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่แสดงออกและ

สืบทอดความเชื่อที่เป็นนามธรรมที่เห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม และพิธีกรรมเป็นวิธีการที่ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อเรื่องผีป่วน

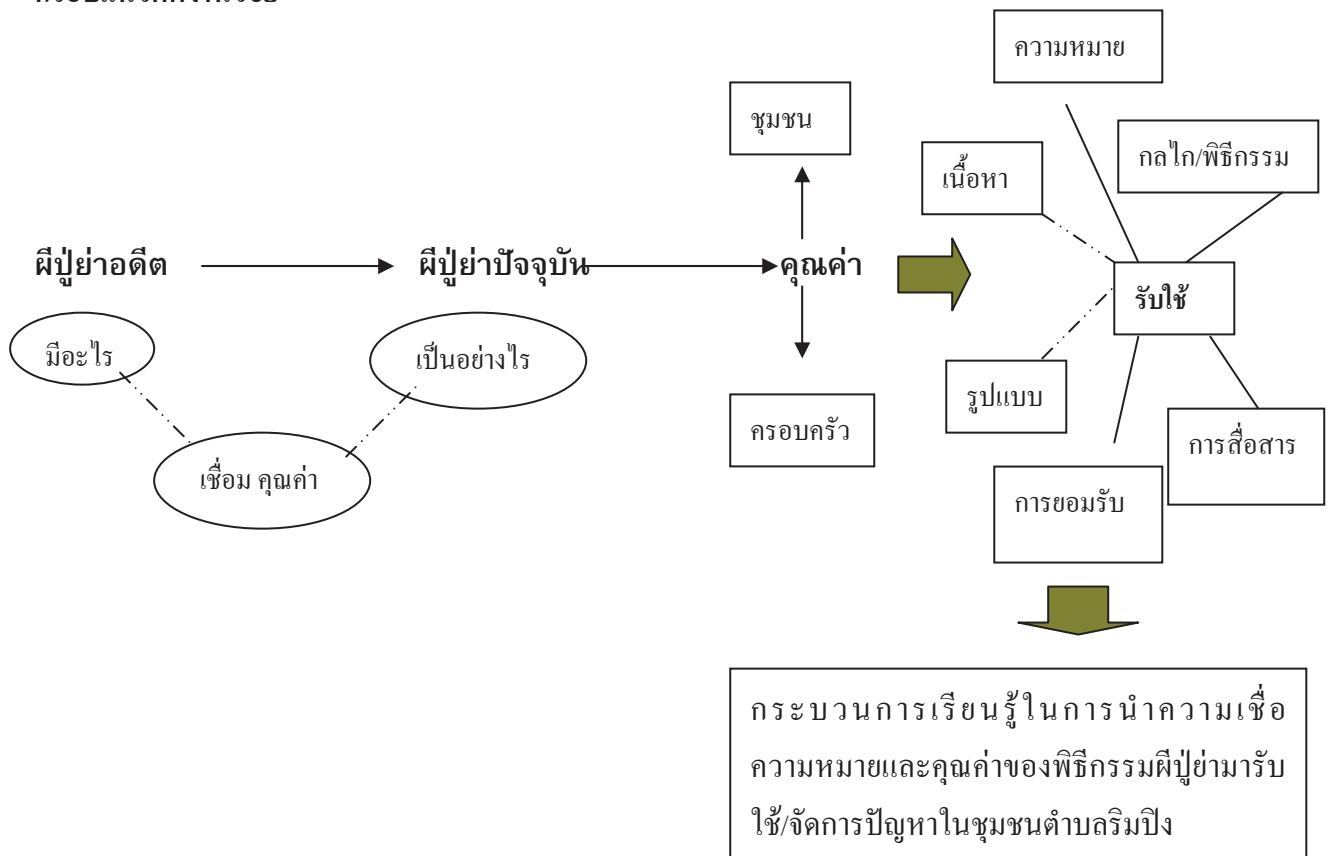
2.1 การศึกษาที่ถูกควบคุมโดยรัฐกำหนดนโยบาย และหลักสูตรแกนกลางในการศึกษา และการจัดการศึกษาทุกระดับต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเป็นไปตามเป้าหมายที่รัฐวางไว้โดยคำนึงถึงความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาประเทศเป็นหลัก รวมไปถึงความเป็นเอกภาพของประเทศและระบบการศึกษาสมัยใหม่รวมถึงกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนที่เน้นหลักการทางวิทยาศาสตร์และการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้เป็นตัวกระตุ้นและเป็นตัวกำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมในขณะที่ครอบครัวซึ่งเป็นแหล่งความรู้และถ่ายทอดความรู้ของชนรุ่นเก่าสู่ชนรุ่นใหม่เมื่อได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอกก็ลดบทบาทและความสำคัญลงไป

2.2 การประดิษฐ์คิดค้นและความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ตอบสนองความต้องการของคนให้มีความสะดวกสบายและมีความสุขเป็นตัวกำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิต เมื่อทุกคนมุ่งแต่ต้องการความสุขความเจริญทางวัตถุก็เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อ โดยเฉพาะสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุก็ลดความสำคัญลงไป

2.3 การขยายตัวของสื่อสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ และสื่อวิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ ความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสารทำให้เกิดกระแสวัฒนธรรมใหม่และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและทำลายวัฒนธรรมความเชื่อเดิมที่มีอยู่

2.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการผลิตการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและมีผลต่อทัศนคติ ความคิดความเชื่อ และเกิดการพยายามที่จะปรับปรนและเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับการสภาพเศรษฐกิจด้วย

กรอบแนวคิดงานวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง และศึกษากระบวนการของพิธีกรรมผีป๋ายในการนำเอาความเชื่อ ความหมาย คุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมาปรับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงลึกจากเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องและผู้รู้ รวมทั้งการสังเกตและการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีป๋ายของแต่ละสายสกุล ถึงความเชื่อ ลักษณะความเชื่อและการเปลี่ยนแปลงไป เช่น ความเชื่อ แนวทางในการปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมเครื่องสักการบูชาและการสืบทอดรวมถึงการคงอยู่ของความเชื่อเรื่องผีป๋าย

ในการดำเนินการวิจัยได้วางแผนการดำเนินการวิจัยไว้เป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสารและบุคคล
 - 1.1 การศึกษาข้อมูลเอกสาร
 - 1.2 การสำรวจข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล
 - 1.3 การศึกษาจากการสังเกตและการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม
2. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสารและบุคคล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการศึกษาจากเอกสารสามารถแบ่งได้ ดังนี้

1. ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวล้านนาเกี่ยวกับผีป๋ายโดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง
2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีป๋าย และม้าจี่ที่มีความเชื่อและนับถือผีป๋าย

1.1 การศึกษาข้อมูลเอกสาร

การศึกษาข้อมูลเอกสารนั้นเริ่มจากงานการศึกษาของการวิจัยพื้นฐานของกลุ่มล้านนาคติศึกษาที่นำเสนอเอกสาร บทความเกี่ยวกับล้านนาในทุก ๆ ด้านเพื่อพยายามทำความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต วิธีการคิด วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงภูมิปัญญาของชาวล้านนาซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผนวกกับแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาประกอบเป็นกรอบแนวคิดทางการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

1.2 การสำรวจข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล

การศึกษาข้อมูลจากบุคคลที่เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง คือ หลังจากที่มีการศึกษาเอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ แล้ว การศึกษาข้อมูลจากบุคคลจะได้รับความกระจ่างในรายละเอียดที่ไม่เคยมีการบันทึกเพราะบุคคลเป็นผู้ที่ประพฤติดิปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เช่น ความเชื่อ การประกอบพิธีกรรม เครื่องสักการบูชา การสืบทอดของประเพณีความเชื่อ ข้อมูลจากบุคคลจึงเป็นข้อมูลที่มองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของประเพณีความเชื่อผีป่วน โดยทางโครงการเน้นเด็กเยาวชนเข้ามาร่วมเรียนรู้และเป็นแกนหลักในการลงไปเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.3 การศึกษาจากการสังเกตและการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม

การศึกษาจากการสังเกตแบบการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมที่แท้จริงและเป็นธรรมชาติและได้รับความกระจ่างในรายละเอียดในขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงพฤติกรรมของผู้ที่เข้าร่วมในพิธีกรรม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับผีป่วนตามประเด็นหัวข้อ สำหรับแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเป็นการสัมภาษณ์ที่สร้างความเป็นกันเองเพื่อลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลโดยเป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

2.2 แบบบันทึกการสังเกต ในระหว่างการเข้าร่วมพิธีกรรม เป็นแบบบันทึกรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และพฤติกรรมของผู้ร่วมพิธีกรรมด้วย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์

การรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล 2 แบบ คือ แบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และแบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

1. แบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ มีประเด็นสัมภาษณ์ตามหัวข้อดังนี้

- 1.1 ความเชื่อ ความหมาย ความสำคัญของผีป่วน
- 1.2 ลักษณะสถานที่อาศัยของผีป่วน
- 1.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับผีป่วน
- 1.4 การสืบทอดผีป่วน
- 1.5 คุณค่าของผีป่วน
- 1.6 หน้าที่และบทบาทของผีป่วนที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ สังคม
- 1.7 หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติที่ต้องปฏิบัติต่อผีป่วน

2. แบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

ผู้วิจัยใช้วิธีสนทนอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อที่จะได้มีโอกาสพูดคุยอย่างเป็นกันเอง ผู้วิจัยปล่อยให้บรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างง่าย ๆ และไม่เคร่งครัดในขั้นตอนของคำถาม แต่ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน การเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมโดยไม่ทำตัวแปลกแยก ประหนึ่งเป็นสมาชิกของการประกอบพิธีกรรมนั้น

3.2 การบันทึกข้อมูลภาคสนาม

โดยการสัมภาษณ์ โดยอาศัยสมุดบันทึกการสัมภาษณ์และแบบที่เตรียมไว้ล่วงหน้าแล้วเพื่อสะดวกในการจัดเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล กล้องถ่ายรูปใช้บันทึกภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ สถานที่และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย แถบบันทึกเสียงที่ใช้บันทึกการสัมภาษณ์ที่จะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ครบถ้วน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการศึกษาเอกสารแล้วนำข้อมูลมาจัดการดังนี้

4.1 จัดกลุ่มตามประเด็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

- 4.1.1 ความเชื่อ ความหมาย ความสำคัญของผีป่วน
- 4.1.2 ลักษณะสถานที่อาศัยของผีป่วน
- 4.1.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับผีป่วน
- 4.1.4 การสืบทอดผีป่วน
- 4.1.5 คุณค่าของผีป่วน
- 4.1.6 หน้าที่และบทบาทของผีป่วนที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ สังคม
- 4.1.7 การนำเอาความเชื่อ ความหมาย คุณค่าของพิธีกรรมผีป่วนมาใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง

4.2 สรุปผล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นหัวข้อ

4.3 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและเยาวชน ในการดำเนินโครงการรวมทั้งเป็นการสร้างกระแสของชุมชนเกี่ยวกับพิธีกรรมผีป่วน ให้เห็นถึงคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีป่วนให้มีการสืบทอดอยู่ควบคู่กับสังคมตำบลริมปิงอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับผีป๋าย และเครื่องใช้ต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่

1. ความหมายและความสำคัญของผีป๋าย
2. ข้อห้ามของผีป๋าย
3. พิธีกรรมเกี่ยวกับผีป๋าย (การเลี้ยงผีป๋าย)
4. การสืบทอดผีป๋าย
5. ผู้สืบทอดผีป๋าย
6. สถานที่อยู่อาศัยของผีป๋าย
7. การย้ายผีป๋าย
8. การแบ่งผีป๋าย
9. การติดต่อระหว่างผีป๋ายกับคนในครอบครัวและเครือญาติ
10. บทบาทหน้าที่ของผีป๋ายและเครื่องใช้ต่างๆในชุมชนที่เชื่อมโยงกับผีป๋าย
11. การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับผีป๋ายในพื้นที่ตำบลริมปิง

ตอนที่ 2 การนำเอาความเชื่อ ความหมาย และคุณค่าของผีป๋ายมาใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีป๋าย ได้แก่ ความหมายและความสำคัญ ข้อห้าม พิธีกรรม เครื่องสักการบูชา การสืบทอด ผู้สืบทอด สถานที่อยู่อาศัย การย้าย การแบ่ง การติดต่อระหว่างผีป๋ายคนในครอบครัว และเครือญาติ หน้าที่และบทบาทของผีป๋ายต่อสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และสังคม การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับผีป๋ายในพื้นที่ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน

1. ความหมายและความสำคัญของผีป๋าย

ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่เป็นรากฐานในการดำรงชีวิตของสังคมล้านนาชาวบ้านบ้านนันนั้นมีความเข้าใจว่าโลกมนุษย์กับโลกของผิวนั้นทับซ้อนกันอยู่และมีความเกี่ยวข้องกัน โดยเชื่อว่าผิวนั้น มีทั้งผีดี

และผีร้ายและมีจำนวนมากมาในทหหนทหหน ในเมือง หมูบ้าน ทุ่งนา แม่น้ำ เหมืองฝาย ป่า ภูเขา และใน บ้านเรือนจะมีผีปกปกรักยาอยู่ (สุรพล คำรหัสกุล, 2542 : 120) แม้ว่าความเชื่อของศาสนาที่มีความเป็นเหตุเป็น ผลและมีความเป็นวิทยาศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในสังคมแต่ความเชื่อ เกี่ยวกับผีก็มีได้สูญหายไปจากสังคมล้านนา กลับผสมผสานและสอดคล้องกันกับหลักธรรมของศาสนา เช่น การผิผิซึ่งสอดคล้องของหลักธรรมของพุทธศาสนาในข้อที่ว่าห้ามประพฤดิผิผิในกาม เป็นต้น การพึ่งพา และอยู่ร่วมกันของศาสนากับผีโดยจัดพิธีกรรมปะปนกันในรูปแบบของการเชื่อมโยงติดต่อระหว่างผีกับคน โดย ผ่านพุทธศาสนาจึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อเรื่องผิผิยังคงอยู่ในสังคมล้านนา นอกจากความเชื่อของพุทธ ศาสนาแล้ว ยังได้ผสมผสานความเชื่อของลัทธิพราหมณ์และความเชื่อในเรื่องผีสาขเทวดา จนเป็นระบบ เดียวกัน ระบบความเชื่อเช่นนี้ดำรงอยู่ด้วยกันในลักษณะพึ่งพาอาศัย คำจูนซึ่งกันและกัน (ฉลาดชาย รมิตา นนท์, 2527:34)

ผิผิที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวล้านนามีจำนวนมาก แต่ในที่นี้จะกล่าวถึง ผิผิย่า หรือผิผิบรรพบุรุษ เป็นผิผิชนิดหนึ่งที่มีความใกล้ชิดอย่างยิ่งกับสถาบันครอบครัวอันเป็นสถาบันพื้นฐานของ สังคมที่สำคัญที่สุด

ผิผิย่ามีบทบาทสำคัญในการปกปกรักรักษาคนในครอบครัวให้มีความสุข เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยก็ ช่วยรักษาให้ผู้ป่วยหายจากโรคร้ายต่าง ๆ ช่วยคุ้มครองดูแลให้สมาชิกของครอบครัวมีความสุขแคล้วคลาด จากอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเป็นกังวลใจให้กับคนหรือสมาชิกในครอบครัว โดยเชื่อกันว่าผิผิย่าจะช่วย คลบบันดาลให้ประสบความสำเร็จตามความต้องการ ผิผิย่ายังช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว โดยเฉพาะผู้หญิผิผิที่ต้องประพฤติตนให้ดีและอยู่ในจาริตประเพณี หากมีการประพฤติตนไม่เหมาะสมของ สมาชิกในครอบครัวหรือแม้แต่เครือญาติที่มีผิผิเดียวกันซึ่งเรียกว่า การผิผิ ซึ่งทำให้ผิผิผิยาโกรธ ก็จะคล บันดาลให้เกิดเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือไม่ประสบผลสำเร็จในชีวิต บางครั้งรุนแรง จนถึงขั้นเสียชีวิตได้ เมื่อมีการผิผิผิเกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการขอมาเพื่อให้ผิผิย่าหายโกรธ การประกอบ พิธีกรรมเกี่ยวกับผิผิย่าที่จะต้องมีการทำร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติที่นับถือผิผิเดียวกัน ผิผิย่าจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวกับครอบครัว และ ครอบครัวกับสังคมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแม้จะเบาบางไปตามยุคสมัยบ้างก็ตาม

ผิผิย่า นั้นมีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายท่านด้วยกัน

สุรพล คำรหัสกุล (2542 : 20) กล่าวว่า ผิผิย่าเป็นผิผิหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นผิผิ ประจำตระกูลที่มีการนับถืออยู่ในหมู่วงศ์ญาติเดียวกัน ซึ่งสืบทอดทางสายมารดา

ศรีเลา เกษพรหม (2542 : 4099) ได้ให้ความหมายของผิผิย่าหรือผิผิเรือน คือผิผิบรรพบุรุษ ซึ่งมีการ ติดต่อบีบสารกันมาทางสายมารดา โดยลูกที่เป็นผู้หญิผิผิเป็นผู้รับสืบทอด

สงวน โชติสุขรัตน์ (2512 : 16) ให้ความหมายของผิผิย่าว่าเป็นผิผิประจำตระกูลหรือเรียกว่า ผิผิบรรพ บุรุษ

มณี พยอมยงค์ (2529 : 113) กล่าวว่าผิผิย่า หมายถึง ผิผิประจำตระกูลหรือเรียกว่าผิผิบรรพบุรุษ

กิติ แก่นจ๊ะปี่ (2528 : 62) กล่าวว่าไว้ว่าผีป่วนเป็นผีบรรพบุรุษหรือผีประจำตระกูล
สรุปได้ว่า ผีป่วนนั้นเป็นผีบรรพบุรุษและเป็นผีประจำตระกูลของกลุ่มเครือญาติที่มีเชื้อสายเดียวกัน
โดยการสืบทอดผ่านทางสายผู้หญิง

2. ข้อห้ามของผีป่วน

ผีป่วนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับครอบครัวเครือญาติโดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษ
จึงมีข้อห้ามซึ่งเป็นผลดีต่อลูกผู้หญิงและครอบครัว ดังนี้ คือ

- 1) หนุ่มสาวถ้าถูกต้องตัวกันก่อนแต่งงานถือว่าผิดผีต้องทำการเสียผี คือปรับไหมและขอขมาบรรพ
บุรุษ
- 2) หนุ่มสาวที่มีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานเชื่อกันว่าผีป่วนจะทำให้ถึงตายเพราะเป็นการผิด
ผีอย่างร้ายแรง
- 3) ถ้าผู้ชายล่วงเกินจับมือถือแขนไม่ว่าในที่ลับหรือแจ้ง พอใจหรือไม่พอใจจะต้องเสียผี
- 4) ห้ามหวิวผมในเวลากลางคืนและห้ามส่องกระจกดูหน้าในเวลากลางคืน
- 5) คู่ผัวเมียเกิดทะเลาะวิวาทหย่าร้างกันไปกลับคืนกันใหม่จะต้องผิดผีเสียผี
- 6) ในวงศ์เครือญาติเดียวกันทะเลาะวิวาทกันถือว่าผิดผี
- 7) ผู้หญิงที่มีชายอื่นทำให้ท้องจะต้องผิดผีแม้จะหาผู้ทำให้ท้องไม่ได้ คนท้องต้องเป็นผู้เสียผีเอง
(มณี พยอมยงค์, 2529 : 16)
- 8) คู่ผัวเมียแต่งงานแล้วไปมีความสัมพันธ์ทางเพศในบ้านญาติที่เป็นผีเดียวกันหรือมิใช่ผีเดียวกัน
ถือว่าผิดผีต้องเสียผี
- 9) ห้ามชายที่มีช่วงศัณฐาผีเดียวกันก้าวล่วงธรณีประตูห้องนอนเข้าไป (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2542 :
7208)

ข้อห้ามของผีป่วนมีผลดีต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมล้านนาที่จะทำให้คน ในสังคมอยู่
ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้หญิงซึ่งจะต้องปฏิบัติตามข้อห้ามและครอบครัวจะต้องดูแลเอาใจใส่ลูกผู้หญิงอย่าง
เข้มงวดเพื่อไม่ให้เกิดพฤติกรรมตามข้อห้าม ที่คนในสังคมกำหนด

3. พิธีกรรมเกี่ยวกับผีป่วน (การเลี้ยงผีป่วน)

พิธีกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นในเรื่องของการแสดงพฤติกรรมเพื่อสืบทอดความเชื่อและให้
ความต้องการบรรลุผลซึ่งประกอบพิธีกรรมนั้นเชื่อว่าเป็นการติดต่อกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติได้ พิธีกรรม
เกี่ยวกับผีในล้านนา เรียกว่า เลี้ยงผี ก็คือการให้อาหารแก่ผีตามที่ผีต้องการ โดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้

- 1) เพื่อทำให้ผีพอใจและไม่รบกวนคนอื่นอีก
- 2) เพื่อทำให้ผีหายโกรธที่คนทำให้ผีไม่พอใจหรือคนประพฤตินในสิ่งที่ผิดควรลงประเพณี
- 3) เพื่อทำให้ผีพอใจและจะให้ความดูแลคุ้มครองตลอดจนบันดาลให้เกิดสิ่งดีงามแก่คน

การเลี้ยงผีปูย่านั้นก็มีจุดมุ่งหมายที่คล้ายกับการเลี้ยงผีทั่วไป แต่มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ เพื่อแสดงความกตัญญูต่เวทีต่อ ปู่ ย่า ตา ยาย และบิดามารดาตลอดจนบรรพบุรุษทุกคนที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเชื่อว่าดวงวิญญาณท่านยังคงวนเวียนคอยปกป้อง ค้ำครองลูกหลานให้มีความสุขจึงต้องทำทานเลี้ยงดูท่านให้อิ่มหนำสำราญมิให้ท่านอดอยาก การเลี้ยงผีจึงมีการประกอบพิธีกรรมเป็นประจำจนกลายเป็นประเพณี การเลี้ยงผีปูย่านั้นเป็นผู้ที่ประกอบพิธีก็คือผู้สืบทอดผีปูย่า ซึ่งเป็นผู้หญิงในสายสกุลที่ได้รับเลือก โดยมีเครือญาติเป็นผู้ร่วมในการประกอบพิธีกรรม ในการกำหนดวันที่เลี้ยงนั้นจะมีการเลือกมื่อจันทรวันดี (ฤกษ์ดี) วันใดก็ได้ แต่วันที่ไม่มีการจัดพิธีเลี้ยงผีถึงแม้ว่าจะเป็นวันดีก็ตามคือ วันพุธ เชื่อกันว่าเป็นวันพระพุทธรูป และวันพระ เชื่อว่าเป็นวันที่ผีถือศีลและจะไม่ออกมารับเครื่องสักการะบูชา ชาวบ้านจึงไม่นิยมจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีในสองวันนี้แม้จะเป็นวันดีก็ตาม การทำพิธีที่บ้านเก่าผีจะเป็นศูนย์กลางของพี่น้องในการเลี้ยงผีปูย่า

การเลี้ยงผีปูย่านั้นสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ การเลี้ยงดัก (แบบธรรมดา) และ การฟ้อนผีปูย่า (กิติ แก่นจำปี, 2528 :64)

การเลี้ยงดัก (แบบธรรมดา) ก่อนถึงกำหนดการเลี้ยงผีปูย่าประมาณ 5-7 วัน ผู้สืบทอด ผีปูย่า ซึ่งเป็นสมาชิกอาวุโสในสายสกุลจะแจ้งกำหนดวันที่แน่นอนให้กับสมาชิกในสายสกุลได้รับทราบ พร้อมกับเก็บรวบรวมเงินหรือสิ่งของจากลูกหลานมา จัดซื้อของสำหรับเซ่นไหว้ในพิธีผู้สืบทอดผีปูย่าอาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นหญิงอาศัยในเฮือนเก่า (เรือนต้นตระกูล) ซึ่งเป็นบ้านต้นตระกูล/สายสกุล เมื่อถึงกำหนดวันพิธีไหว้ผีปูย่าผู้สืบทอดผีปูย่าก็จะกล่าวเชิญผีปูย่าให้กินอาหาร รายงานเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ในรอบปีที่ผ่านมาให้ผีปูย่าได้รับทราบ พร้อมทั้งขอพรและความคุ้มครองจากผีปูย่าให้อยู่ดีมีความสุขในรอบปีต่อไป ไปแก๊ผีและลูกหลานก็จะรอสักครู่หนึ่งประมาณว่าผีปูย่าได้กินอาหารอิ่มแล้ว ก็จะนำอาหารมากินร่วมกันพร้อมกับซักถามสภาพความเป็นอยู่ของญาติ ๆ ที่ไม่ได้พบหน้ากันตลอดปีที่ผ่านมา

การฟ้อนผีปูย่า คือการเลี้ยงผีปูย่าที่ได้จัดให้พิเศษขึ้นกว่าการเลี้ยงดัก โดยมีการปลูกปะรำพิธี (ผาม) และการฟ้อนรำของคนทรง หรือเรียกว่า **ม้ายี่** ซึ่งม้ายี่นี้บางครั้งเรียกว่า ที่นั่ง ของเจ้า หมายถึงผู้ทำหน้าที่เป็นคนทรงนั่นเอง ส่วนมาก ม้ายี่ จะเป็นเพศหญิง หน้าทีนี้จะหน้าทีประจำถ้ามีความประสงค์จะเปลี่ยนต้องขออนุญาตจากเจ้า เสียก่อน จะเปลี่ยนโดยพลการไม่ได้ โดยเชื่อว่าผีปูย่าของสายสกุลได้มาถึงสู่เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผีปูย่าได้มาสังสรรค์สนุกสนานร่วมกัน และได้พบปะกับลูกหลาน และถือว่เป็นการขอบคุณต่อผีปูย่าที่ได้ช่วยปกป้องรักษาให้ลูกหลานในสายสกุลมีความสุขกายสบายใจเมื่อผีปูย่ามาเข้าทรงแล้วม้ายี่ที่เป็นร่างทรงของผีปูย่าก็จะรายงานเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ในรอบปีที่ผ่านมา ให้ผีปูย่าได้รับทราบพร้อมทั้งขอพรจากผีปูย่าให้อยู่ดีมีความสุขในรอบปีต่อไปและขอเชิญผีปูย่าฟ้อนรำ

เครื่องสักการะในการประกอบพิธีเลี้ยงผีปูย่า

ในการประกอบพิธีเลี้ยงผีปูย่าแต่ละครั้งจะมีเครื่องประกอบพิธีกรรม ซึ่งเรียกได้ว่าเครื่องสักการะบูชาอย่างน้อยที่สุดก็ต้องมีดอกไม้ ธูป เทียน เครื่องสักการะบูชาในการเลี้ยงผีปูย่าในแต่ละสายสกุลจะแตกต่างกันไปในรายละเอียด แล้วแต่ความพร้อมของสมาชิกในสายสกุลแต่องค์ประกอบหลัก ๆ แล้วคล้ายคลึงกัน คือ

1. อาหารคาว
2. อาหารหวาน
3. ผลไม้
4. เครื่องดื่ม
5. ดอกไม้ รูป เทียน

การเลี้ยงผีปู่ย่า

การเลี้ยงผีปู่ย่านั้นหากจะแบ่งตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เครื่องสักการบูชาหรือช่วงเวลาในการเลี้ยงนั้นก็พอสามารถแบ่งเป็น 6 ลักษณะ คือ

- 1) การเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณีเดือนเก้าเหนือ
- 2) การดำหัวผีปู่ย่า
- 3) การเลี้ยงผีปู่ย่าเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางศาสนา วันที่ได้โชคลาภ ฯลฯ
- 4) การเลี้ยงผีปู่ย่ากรณีบนบาน
- 5) การเลี้ยงผีปู่ย่าในโอกาสแต่งงาน
 - 5.1 การแต่งงานทั่วไป
 - 5.2 การแต่งงานแบบผิดผี
 - 5.3 การขอยผี, การไล่ผี
- 6) การอุ้มโองง

1) การเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณีเดือนเก้าเหนือ

การเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณีนั้นจะเป็นประจำทุกปีไม่มีการเว้นแต่จะจัดงานแบบเล็กหรือใหญ่โตก็ขึ้นอยู่กับแต่ละสายสกุล ซึ่งการเลี้ยงผีปู่ย่าแต่ละสายสกุลก็จะแตกต่างกันไปบางสายสกุลก็เลี้ยงแบบเล็ก ๆ ทุกปีแต่จะเลี้ยงใหญ่ 3 ปีครั้ง บางสายสกุลก็เลี้ยงปีละครั้งไม่มีการกำหนดวันที่แน่นอนตายตัวว่าต้องเป็นวันที่ใด ซึ่งการกำหนดวันนี้จะขึ้นอยู่กับญาติพี่น้องที่จะตกลงกัน แต่ส่วนใหญ่มักจะทำกันในเดือนเก้าเหนือ ขึ้นหรือแรม 9 ค่ำ (จะอยู่ก้ำกึ่งระหว่างเดือนพฤษภาคม กับ เดือนมิถุนายน) ญาติพี่น้องหรือเครือญาติที่เป็นสายสกุลเดียวกัน โดยมีผู้สืบทอดผีปู่ย่าเป็นหลักจะร่วมกันหาวันดีวันที่ไม่เป็นกาลกิณี วันพุธและวันพระ ซึ่งเป็นวันที่ไม่เลี้ยงผีกัน วันเลี้ยงผีจะเป็นวันที่สะดวกของเครือญาติที่จะต้องมาจากที่ต่าง ๆ เพื่อจะมาร่วมพิธีได้ เมื่อตกลงกันได้แล้วก็จะแจ้งไปยังญาติพี่น้องทราบแล้วก็จะมีการมอบหมายให้บุคคลในเครือญาติเป็นผู้เก็บเงินหรือนำเงินมา “หอม” กันแล้วแต่ว่าใครมีกำลังเงินมากก็หอมมาก เมื่อเก็บเงินแล้วก็จะนำเงินไปซื้อเครื่องสักการบูชาตามจำนวนเงินที่เก็บได้ บางผีนั่นไม่มีการเก็บเงินก็จะเป็นเครื่องสักการบูชาต่าง ๆ ที่สมาชิกในสายสกุลมาหอมกัน เช่น ผีกินไก่แต่ละบ้านก็จะนำไก่มาบ้านละ 1 ตัว 2 ตัวแล้วแต่ฐานะแล้วนำมารวมกันที่บ้านเจ้าผีและนำเครื่องสักการบูชาอื่น ๆ มาด้วย

ในการประกอบพิธีนั้น ผู้สืบทอดผีปู่ย่าก็จะกล่าวเชิญผีปู่ย่าให้มากินอาหารและรายงานเหตุการณ์ที่สำคัญในรอบปีที่ผ่านมาให้ผีปู่ย่าทราบพร้อมกันนั้นก็ขอพรและความคุ้มครองจากผีปู่ย่าให้อยู่ดี มีสุขในรอบปีต่อไป เก้าผีและลูกหลานก็จะรอสักครู่หนึ่งประมาณว่าผีปู่ย่าได้กินอาหารอิ่มหรือใช้วิธีการจับสลากข้าวเพื่อถามว่าผีกินอิ่มแล้วหรือยัง ในการจับสลากข้าวนั้นจะจับจากข้าวที่อยู่ในขันเลี้ยงผีจับเป็นเลขคู่เลขคี่และจะทำซ้ำหลายครั้งจนแน่ใจ ช่วงเวลาที่รอให้ผีปู่ย่ากินอิ่มก็จะมีการพูดคุยถามสารทุกข์สุขดิบไปด้วย พอถึงเวลาแล้วก็จะนำอาหารที่เลี้ยงผีปู่ย่ามาแบ่งกันหรือบางแห่งก็นำมากินร่วมกันพร้อมกับซักถามสภาพความเป็นอยู่ของญาติที่ไม่ได้พบหน้ากันตลอดปีที่ผ่านมา

บางแห่งนั้นการจัดเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีนั้นจะจัดงานอย่างใหญ่โต โดยมีมหรสพสมโภชน์ใหญ่โต มีการจ้างดนตรี สะล้อ ซอ ซึง มาบรรเลง มีช่างฟ้อน ช่างชอมาให้ความบันเทิงตลอดทั้งวันโดยเครื่องญาติที่เป็นผีเดียวกันก็ต้องช่วยกันในเรื่องค่าใช้จ่าย และจะมาร่วมทำพิธีจำนวนมาก ค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรมแบบนี้จะสูงมากจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากจัดทุกปีเป็น 2 ปี 1 ครั้ง โดยการที่จะเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องมีการขออนุญาตจากผีปู่ย่าเสียก่อนโดยใช้การจับสลากข้าวหรือการเชิญมาเข้าทรง แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ (เก้าผี) เล่าว่า “แต่ก่อนจะจัดทุกปีจะจัดใหญ่มีเครื่องแห่ ดนตรี แต่แค่จัด 2 ปีก็พอเพราะอะหยังมันก็แบ่งจัดกำเซียงกำสองสามหมื่น มันเซียงนั้ก สะตั้งมันก่อหายาก ลูกหลานบ่มีตั้งกันแต่ก่อนจะเปลี่ยนก็ถามเป็นขอเป็นว่าอะหยังมันก็แบ่งขอจัด 2 ปีก็พอ เป็นอนุญาตก็ได้ฮะมาถึงบ่เดี๋ยวนี้อะแต่ในแต่ละปีก็อยู่จัดอยู่แต่จัดบ่ใหญ่จัดธรรมดาโดยจะเลี้ยงไก่ ขนมหองหวาน ผลไม้เหล้า ตะฮัน”

เครื่องสักการบูชา

เครื่องสักการบูชาในแต่ละสายสกุลก็จะแตกต่างกันไปในรายละเอียด แต่ว่าแต่ความพร้อมของสมาชิกในสายสกุล

- อาหารคาว หมู หัวหมู ไก่ และแต่กรณีว่าผีปู่ย่าของแต่ละสายสกุลกินอะไรอาหารคาวนี้จะต้องทำให้สุกแล้วจะต้องไม่ชิม
 - อาหารหวานขนมไม่จำกัดหรือจำเพาะเจาะจงว่าต้องเป็นขนมอะไรและมากน้อยแค่ไหน แต่จะมีด้วยทุกครั้ง
 - ผลไม้ไม่จำเพาะเจาะจงว่าเป็นผลไม้อะไรและจำนวนมากน้อยเท่าไรแล้วแต่ศรัทธาจะมีหรือไม่ก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีด้วยทุกครั้ง เช่น กล้วย อ้อย มะพร้าว
 - เครื่องดื่ม ขนมน้ำ บางแห่งก็จะมีเหล้าขาว เหล้าแดง (เหล้าโรง) หรือน้ำอัดลมด้วยและมีเมี่ยง บุหรี่ หมากรุก ร่วมด้วย
 - ดอกไม้ รูป เทียน ข้าวตอกหรือข้าวสาร ผ้าขาว ผ้าแดง ขมิ้นส้มป่อย
- ไม่จำกัดจำนวนมากน้อย

ขั้นตอนพิธีกรรม

เมื่อเริ่มเข้าสู่เดือนเก้า (เหนือ) ประมาณเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ผู้อาวุโสและผู้ที่อยู่บ้านเก้าฝัก็ปรึกษาหารือกัน เริ่มจากการกำหนดวันโดยหาฤกษ์โดยเลือกเอาวันดี (มื่อจันทร์วันดี) ไม่เป็นวันพุธ วันพระ แล้วแจ้งให้เครือญาติที่เป็นฝัเดียวกันทราบ พอใกล้ถึงวันเครือญาติก็จะมาสมเอนเงิน หรือ เป็นไก่ โดยไม่มีกำหนดแล้วแต่กำลังทรัพย์และศรัทธา เมื่อถึงวันแต่ละคนก็จะนำอาหารคาวหวาน ผลไม้ ฐูปเทียน ดอกไม้ มารวมกันที่บ้านเก้าฝั พอสมาชิกมาครบ ผู้หญิงที่อยู่บ้านเก้าฝัก็จะนำของถวายฝัปู่ย่า และบอกกล่าวให้ฝัปู่ย่าทราบถึงความเป็นไปของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดปีที่ผ่านมาและขอพรจากฝัปู่ย่าให้ช่วยคุ้มครองให้มีความสุข โดยใช้ภาษา่าง่าย ๆ ดังคำกล่าวของ แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ เล่าว่า

“นี่ก็ถึงป่าเวณิเดือนเก้า ลูกเต้าก็ได้มาเลี้ยงมาคูดิปู่ย่า มีตังลูกสั้มของหวาน อาหาร เครื่องคั้ม ขอฮื้อลูกหลานมีความสุข ปกปักษ์รักษาผู้ผู้คน ไผ่ๆก็มาพร้อมกันนี้ละ พอบอกเป็นแล้วละก็รอเวลาสักคำพอเป็นกินอ้ม กะว่าเวลาที่สักชั่วโหมง ถ้าบ่แน่ใจก็ฮื้อจกสลากข้าวถาม ถ้าได้ก็บ่เป๋ว่าอ้มละ ถ้าได้ก็บ่เป๋ว่ายังบ่อ้ม เตื่อฮื้อรอสักกำ แล้วก็ปดลง เอาของกินมาแบ่งกันตังหมู่”

หลังจากการถวายให้ปู่ย่าเรียบร้อยแล้วบางสายสกุลก็จะนำอาหารต่าง ๆ ที่ถวายมาแบ่งกัน แต่บางสายสกุลก็จะนำมาปรุงเป็นอาหารรับประทานกันถือเป็นการพบปะสังสรรค์ และถามถึงความสุขความทุกข์กันไปด้วย

2) การดำหัวฝัปู่ย่า

ในช่วงสงกรานต์คนเมือง (คนเหนือ) ก็จะมีการรดน้ำดำหัวผู้อาวุโส และผู้ใหญ่ที่ตนเองนับถือฝัปู่ย่าที่ถือว่าเป็นผู้ที่เคารพนับถือของลูกหลาน ลูกหลานในสายสกุลก็จะจัดพิธีดำหัวฝัปู่ย่าด้วยวันที่จัดพิธีดำหัวฝัปู่ย่าประมาณวันที่ 17 เมษายนหลังสงกรานต์ คือ วันปากปี หรือหากตรงกับวันพุธหรือวันพระก็จะเลื่อนไปตามความเหมาะสม

เครื่องสักการะบูชา

เครื่องสักการะบูชาในแต่ละสายสกุลก็จะแตกต่างกันไปในรายละเอียดแล้วแต่ความพร้อมของสมาชิกในสายสกุล

- อาหารคาว ลาบ แกงอ่อม หรืออาหารทั่วไปที่สมาชิกในสายสกุลนำมา ไม่มีการกำหนดว่าต้องเป็นอาหารชนิดใด บ้างก็นำอาหารที่ตนทำสำหรับไปทำบุญวันปีใหม่ (สงกรานต์) มาถวายก็ได้
- อาหารหวาน ขนม ไม่จำกัดและกำหนด บ้างก็นำขนมที่ตนทำสำหรับไปทำบุญวันปีใหม่ (สงกรานต์) มาถวายก็ได้
- ผลไม้ ขนม ไม่จำกัดและกำหนด
- เครื่องคั้ม เหล้า 1 ขวด หรือน้ำอัดลม 1 ขวด บางสายสกุลก็มีแต่น้ำเปล่า

- ดอกไม้ รูป เทียน น้ำขมิ้นส้มป่อยและที่สำคัญก็คือ น้ำทิพย์จากคอกขะม้อ ต.มะเขือแจ้ จ.ลำพูน ซึ่งถือว่าเป็นบ่อน้ำทิพย์บนคอกสูง มีความศักดิ์สิทธิ์ โดยจะขึ้นไปเก็บเอาเดือน 5 ซึ่ง น้ำจะใสและต้องผู้ชายเท่านั้นที่ลงไปตักเอาน้ำจากบ่อน้ำแห่งนี้

ขั้นตอนพิธีกรรม

เมื่อใกล้วันคำหัวผีปู่ย่าก็มีการนัดหมายกับเครือญาติก่อนบ้างก็จะรู้กันว่าจะต้องจัดหลังสงกรานต์ (วันปากปี) คือ ประมาณวันที่ 17 เมษายน ของทุกปีหรือหากตรงกับวันพุธ วันพระ ก็จะเลื่อนไปตามความเหมาะสม และสามารถจัดได้จนถึงสิ้นเดือนเมษายน เมื่อเครือญาติมาพร้อมแล้วก็นำเครื่องสักการะที่ทุกคนเตรียมมาถวายผีปู่ย่าแล้วกล่าวคำง่าย ๆ ในการอัญเชิญผีปู่ย่ามารับเครื่องสักการะ

บางแห่งจัดพิธีกรรมเป็นพิเศษด้วยการเชิญผีปู่ย่ามาเข้าทรงเพื่อถามสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในรอบปีด้วย ดังเช่น แม่อุ้ยหน้อย คำภีระศรี เล่าว่า “ในการคำหัวปู่ย่าเมื่อเราเตรียมของเลี้ยงปู่ย่าก็มีส้มป่อย สวดดอก สวดปู่ หลาก ดอกไม้รูปเทียน มีเหล้าขาวเหยียขวด ขันจีนครุ มี สวดดอก 19 สวดพลู 19 เงิน 19 บาท ไก่ 1 คู่ หัวหมู 1 หัว แล้วถวายเป็น บอกเป็นแล้วก็เตรียมผ้าเตรียมครว้งไว้ ถ้าเป็นไคมาเป็นก็จะมาเข้าทรง ถ้าเป็นบ่มาก็ตั้งบ่มา อย่างปี่นี่เป็นมาเป็นก็บอกเหตุการณ์ที่จะเกิดในปีใหม่นี้เป็นว่า ปี่นี้ลมจะแรงฮือระวัง”

3) การเลี้ยงผีปู่ย่าเนื่องในโอกาสต่าง ๆ

เป็นการเลี้ยงผีเพื่อบอกกล่าวให้แก่ผีทราบซึ่งจะกระทำเมื่อมีกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในบ้าน เช่น มีงานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ วันสงกรานต์ วันสำคัญต่าง ๆ นั้นในการเลี้ยงจะไม่มีพิธีมากนักบางบ้านที่อยู่ห่างไกลจากบ้านเก่าผีก็จะบอกที่บ้านของตนเองซึ่งเป็นการระลึกถึงหรือถ้าหากอยู่ใกล้ก็จะนำเครื่องสักการะมารวมกันที่บ้านเก่าผี

เครื่องสักการะบูชา

เครื่องสักการะบูชาในแต่ละสายสกุลก็จะแตกต่างกันไปในรายละเอียด แล้วแต่ความพร้อมของสมาชิกในสายสกุล

- อาหารคาว ลาบ แกงอ่อม หรืออาหารที่ปรุงสำเร็จทั่วไปที่สมาชิกในสายสกุลนำมา (ไม่มีการกำหนดว่าต้องเป็นอาหารชนิดใด)

- อาหารหวาน ขนม ไม่จำกัดและกำหนด บ้างก็นำขนมที่ตนทำสำหรับไปทำบุญมาถวายก็ได้

- ผลไม้ ขนม ไม่จำกัดและกำหนดไว้ขึ้นอยู่กับความพร้อม

- เครื่องดื่ม น้ำ เหล้าขาว บุหรี่ เมี่ยง

- ดอกไม้ รูป เทียน ข้าวตอกข้าวสาร หลาก พลู

ขั้นตอนพิธีกรรม

นำเอาเครื่องสักการะที่เตรียมไว้ใส่ภาชนะเป็นชุดแล้วนำไปวางไว้บนหิ้งเพื่อเป็นการสักการบูชาแล้วบอกกล่าวให้ผีปู่ย่าทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นนี้เป็นวันอะไรแล้วก็ขอพร ในการบอกกล่าวนั้นจะพูดเป็นภาษาง่ายๆ ของท้องถิ่น

4) การเลี้ยงผีปู่ย่ากรณีบนบาน

เมื่อมีปัญหาหากแต่การแก้ไขต้องการที่พึ่ง และความช่วยเหลือ จึงมีการบนบานต่อผีปู่ย่า เพื่อขอความช่วยเหลือและให้ประสบผลตามต้องการ เกี่ยวกับการขอความช่วยเหลือต่าง ๆ เช่นการเรียน การสอน การสอบคัดเลือก การเกณฑ์ทหาร การขอให้หายจากการเจ็บป่วย เป็นต้น การบนบานนี้ส่วนใหญ่จะเห็นได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต การเลี้ยงชีวิตและการเสียชีวิต

ในกรณีเมื่อเกิดการเจ็บป่วยแล้วพยายามรักษาแล้วไม่หายจึงมีการไปถามเมื่อ (ไปหาผู้ที่ทำหน้าที่คล้ายหมอเพื่อทำนายทายทัก) แล้วถ้าได้คำตอบจากการถามเมื่อแล้วว่าไปกระทำผิดต่อสิ่งใดก็ต้องมาบนบานและเมื่อเกิดได้รับผลตามที่ต้องการไม่ว่าจะเป็นการบนบานเกี่ยวกับการขอความช่วยเหลือต่าง ๆ หรือการให้หายเจ็บป่วยแล้วก็จะต้องมาแก้บนตามที่ตนเองได้บนบานไว้ถ้าไม่มาแก้บนก็ผู้ที่บนบานก็จะประสบเคราะห์ร้ายหรือเหตุการณ์ร้ายต่าง ๆ ตลอดจนรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตได้

เครื่องสักการบูชา

ในการบนบานนั้นเครื่องสักการะก็จะเป็นสิ่งที่บนบานไว้มีทั้ง หัวหมู ไก่ หรืออื่น ๆ ที่ผีปู่ย่าแต่ละสายสกุลชอบ บางแห่งก็จะกำหนดชัดเจนว่าต้องเป็นหัวหมู ไก่ เป็นต้น

- อาหารคาว หัวหมูต้มสุก ไก่
- อาหารหวานขนม ไม่จำกัดและกำหนดไว้ขึ้นอยู่กับความพร้อม
- เครื่องดื่ม เหล้าขาว 1 ขวด
- ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลู มีดอกไม้ธูปเทียน 4 คู่ มีไก่ 1 คู่ หรือหัวหมู 1 หัว

เครื่องสักการะในการบนบานไม่กำหนดว่าต้องมีอะไรบ้าง บางแห่งก็กำหนดไว้ เช่น เลี้ยงหัวหมู เพราะถือว่าการเลี้ยงหัวหมูนั่นเป็นอาหารดีต้องเลี้ยงใหญ่ซึ่งจะเป็นการบนบานกรณีที่เกี่ยวข้องช่วยในเรื่องการสอบคัดเลือก หรือการเกณฑ์ทหาร ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่ อาจเนื่องมาจากความกลัวการเป็นทหารที่ต้องเสี่ยงต่อการตาย แต่บางแห่งก็จะเป็นผลไม้ อาหารคาวหวานพร้อมด้วยธูปเทียนดอกไม้และอื่นๆที่ตนบนบานไว้

ขั้นตอนพิธีกรรม

ในการบนบานนั้นผู้ที่บนบานจะมาแจ้งที่บ้านเก่าผีแล้วผู้สืบทอดก็จะเป็นผู้บอกกล่าวให้ผีปู่ย่าทราบ แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ กล่าวว่า “ถ้าคนบ่สบายต้องหันต้อนนี้ออกเมื่อออกหมอนี่นาผีปู่ย่าจะอื้อจะอันไป

ต้องเป็นอื่นา ต้องมาบนเอาต้องมีขันดอกมาบอกเป็นเตียน 4 กู่ ดึงขันดอกอื่นา มาบอกเป็นว่าหมอนี้นะจะมา
เลี้ยงมาคู้ พอหายแล้วก็มาแก้บน ก็ต้องมีไก่กู่ เหล้าขวด ขันดอกขันเตียน 4 กู่”

ผู้ที่บนบานจะเป็นผู้จัดเตรียมอาหารและของต่าง ๆ ตามที่ตนได้บนบานเอาไว้เพื่อเป็นการ
ทดแทนพระคุณที่ช่วยให้หายเจ็บป่วยหรือประสบความสำเร็จตามที่ประสงค์ผู้บนบานจะนำมาให้ที่บ้านผู้ที่
เป็นเจ้าผี ซึ่งผู้ที่ทำพิธีก็คือ ผู้ที่ผู้สืบทอดเจ้าผีก็จะเป็นผู้นำไปเลี้ยงผีปู่ย่าและบอกกล่าวให้ผีปู่ย่าทราบโดยจะ
บอกกล่าวถึงการกระทำที่ตนได้กระทำแล้วและได้นำของมาเช่น ไหว้ตามข้อตกลงเอาไว้

5) การเลี้ยงผีปู่ย่าในโอกาสแต่งงาน

การแต่งงานโดยทั่วไปของชาวล้านนานอกจากมีขั้นตอนทั่วไปแล้วยังมีขั้นที่เกี่ยวข้องกับผี
ปู่ย่าก็คือการเสียผี ชาวบ้านทั่วไปจะเรียกไล่ผี หรือเรียกว่า “ผีกินผัด” ซึ่งเครื่องสักการะต่าง ๆ ก็จะเป็นไป
ตามที่แต่ละสายสกุลกำหนด

การเลี้ยงผีในโอกาสแต่งงานนี้ไม่มีการกำหนดเวลาแน่นอนจะเลี้ยงกันในกรณีเมื่อเกิดการ
ผัดผี เรียกไล่ผี หรือเมื่อทั้งฝ่ายหญิงชายตกลงกันก็จะมีการหาฤกษ์ยามหาวันดีเพื่อแต่งงานซึ่งส่วนใหญ่จะ
เป็นเดือนเมือง (การนับตามแบบล้านนา) ที่เป็นเดือนคู่แต่จะไม่นิยมแต่งงานในเดือน 12 เพราะเชื่อว่าเป็นช่วง
ที่ไม่ดี

การเลี้ยงผีในโอกาสแต่งงานสามารถแบ่งได้ดังนี้

5.1) การเลี้ยงผีในโอกาสแต่งงานทั่วไป

ในการแต่งงานโดยทั่วไปของล้านนานั้นเริ่มต้นจากการอุ้จ้ำเต็งกัน คือ ผู้ใหญ่ฝ่ายชายมา
ทาบทามพูดคุยกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง และเตรียมนัดหมายต่าง ๆ เตรียมฤกษ์หมั้น เตรียมฤกษ์วันแต่งงาน

การแต่งงานที่มีการหมั้นหมายก่อนวันแต่งงานนั้น ในวันหมั้นก็มีการบอกกล่าวผีปู่ย่าให้
ทราบด้วย การบอกกล่าวผีปู่ย่าว่ามีการหมั้นหมายเกิดขึ้นในครอบครัว เครื่องสักการะในการบอกกล่าว คือ
ดอกไม้ ธูป เทียน โดยผู้สืบทอดเป็นผู้บอกกล่าว

สำหรับการแต่งงานของชาวล้านนาซึ่งมีทั้งที่มีการหมั้นหมายก่อนดังกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว
ก็มีการแต่งงานพร้อมกับหมั้นหมายโดยหลังจากมีการจำเต็งแล้ว มีการไล่ผี หรือเสียผีโดยฝ่ายชายจะต้อง
เป็นผู้จ่ายให้กับฝ่ายหญิงเป็นเงินตั้งแต่ 15 -300 บาทแล้วแต่สายสกุลโดยฝ่ายหญิงก็จะนำเงินนั้นไปมอบให้
ผู้สืบทอด ผู้สืบทอดจะนำเงินที่ได้ไปซื้อเครื่องสักการะทั้งหมด ในการเลี้ยงผีปู่ย่าในการแต่งงานนั้นจะเลี้ยง
เวลาใดก็ได้แล้วแต่สายสกุลเป็นคนกำหนด บ้างก็จะทำเมื่อมีการเลี้ยงพร้อมกับการเลี้ยงใหญ่

เครื่องสักการะบูชา

เครื่องสักการะบูชาในการเลี้ยงผีปู่ย่าในงานแต่งงานไม่มีการกำหนดแน่นอนตายตัวแล้วแต่สาย
สกุล แม้ผู้น้อย คำภีระศรี กล่าวถึงเครื่องสักการะที่ใช้ในการไล่ผีเมื่อผีกินผัดว่า “ต้องมีสรวยดอก 12 นะ
ไล่เตียนตวย ไล่ดอกตวย ไล่เตียนตวย ไล่ตัวดอกนั้นนาสวยไหนไล่ 2 เล่ม ละมีสรวยปูหมั้น 12 สรวย สรวย

ปูจะมีหมากมัดติดกับปูเข้าสู่ในสวย 12 อัน อยู่ด้วยกันมัดติดด้วยกันและปูแหม่มมัด ละหมกเป็นหัวแหลมหัว หมากหัว ปูมัด สรวดดอก 12 ปู 12 เหล้าแหม่มขวด” สำหรับการใส่ผีหรือเสียผีในบางแห่งจะมีหัวหมูต้มสุก 1 หัว ข้าวต้มมัด ดอกไม้รูปเทียนใส่ไว้ในกรวยจำนวน 12 ชุด และพลู 12 มัด เหล้า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 คู่ และ อาจจะมียخنมและผลไม้ด้วย หรือผีบางสายสกุลจะเป็นหมูทั้งตัว และมีลาบหมู แกงอ่อมหมู สำหรับเงินค่า เสียผี (ใส่ผี) จำนวนหนึ่งที่ฝ่ายชายจะต้องจ่ายให้ฝ่ายหญิง สมัยก่อนใช้ประมาณ 3 -12 บาท หรือ เป็นไปตามฐานะ แต่ในปัจจุบันสินค้ามีราคาสูงขึ้นจึงมีการปรับเป็นจำนวนเงิน 500-1000 บาท ซึ่งเงินจากการเสียผี นี้จะนำไปซื้อเครื่องสักการะในการประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

ขั้นตอนพิธีกรรม

โดยฝ่ายชายจะนำเงินมาจ่ายให้กับฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงก็จะนำมาให้แก่วีแล้วแก่วีจะนำเงิน ที่ได้ซื้อเครื่องสักการะต่าง ๆ แล้วนำเครื่องสักการะไปวางไว้ที่หอผีหรือหิ้งผีในบ้านแก่วีกับบอกผีทราบ

ผีปู่ย่าบางสายสกุลนั้นเมื่อได้เงินค่าเสียผีจากฝ่ายชายแล้วก็จะเก็บไว้บนหิ้งผีปู่ย่าก่อนแล้วแจ้งให้ผี ปู่ย่าทราบแต่ยังไม่จัดพิธีหรือเครื่องสักการะใด ๆ จนถึงวันเลี้ยงใหญ่ซึ่งจะทำ 3 ปี 1 ครั้งก็จะนำเงินนั้นมาซื้อเครื่องสักการบูชาและบอกกล่าวผีปู่ย่าในตอนนั้น

หากเป็นการขอขมาในกรณีที่ไปกระทำผิดผีของผู้อื่นนั้นก็ต้องถามว่าผีต้องการอะไรเมื่อทราบ แล้วก็นำสิ่งนั้นมาให้ผีมีจะนั้นก็เลยไม่หายจากการเจ็บป่วย

การเลี้ยงผีปู่ย่าในการแต่งงาน ที่เรียกว่า การใส่ผี หรือเสียผี เมื่อผีกินผิด จะสามารถทำพิธีได้ตลอดปี

5.2) การแต่งงานในกรณีผิดผี

การแต่งงานแบบผิดผีไม่มีความแตกต่างจากประเพณีแบบทั่วไปมากนักแต่มีเครื่องสักการบูชาเพิ่มขึ้นมา เช่น น้ำส้มป่อยเพื่อขอขมาผีปู่ย่าการผิดผี คือ ลักษณะการล่วงละเมิดประเพณีของหนุ่มสาวโดยปกติแล้วพ่อแม่จะปกป้องและสอนลูกสาวให้รู้จักรักษาวลสงวนตัวในการเ้าสาวฝ่ายชายจะล่วงเกินฝ่ายหญิงไม่ได้จนกว่าฝ่ายหญิงจะยินยอมเป็นคู่รักกันแล้ว การผิดผีไม่ได้หมายความว่าเสียกันเท่านั้น แม้แต่การถูกเนื้อต้องตัว การจับมือ การล่วงเข้าไปในส่วนตัวของหญิงสาว เช่น ห้อยนอน ก็ถือว่าผิดผีจะต้องเสียผีตามประเพณี เมื่อมีการผิดผีจะทำให้ผีปู่ย่าไม่พอใจเพราะเป็นการล่วงเกินลูกสาวหลานสาวของตนโดยไม่ยำเกรง เชื่อว่าถึงพ่อแม่ไม่เห็นผิดก็เห็น ซึ่งเป็นความเชื่อที่หญิงสาวถูกสอนว่า ถ้าชายล่วงเกินจำเป็นจะต้องแจ้งผู้ปกครอง ถ้านิ่งเฉยไม่บอกพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ให้ผีปู่ย่าจะโกรธและทำร้ายญาติผู้ใหญ่ที่เป็นแก่วีให้มีการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ

ลุงอินคำ หมื่นมหายศ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดจากทำผิดผีว่า “ตะก่อนกำแขนจิเนื้อตัวกันน้อยเดียวก็ต้องเสียผี ถ้าบ่บอกหื้อพ่อแม่ ป่อยู่แม่อยู่ รับรองว่าบ่เต้าไคแม่อยู่หรือแม่ก็จะบ่สบายไปหา

หมอกก็บะหาย หยั่งไค่ก่บะหายซักเตื่อเลยไปถามเมื่อ หมอเมื่อก่อนบอกว่า ลูกไปผิดผิดผีหื้อไปขอขมาผี
เหี้ย”

การที่ผู้เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุนั้นก็ถามหมอเมื่อ เมื่อถามแล้วได้ความว่ามีการทำผิด
ผีปู้ยาก็จะต้องขอขมา โดยสิ่งของที่นำไปขอขมาก็แล้วแต่หมอเมื่อก่อนจะบอก แล้วผู้ที่เจ็บป่วยก็ต้อง
ดำเนินการขอขมา ส่วนผู้ที่กระทำผิดนั้นก็จะถูกว่ากล่าวตักเตือน

เครื่องสักการะบูชา

เหมือนกับเครื่องสักการะบูชาในพิธีการแต่งงานทั่วไปแต่จะเพิ่มน้ำส้มป่อย ซึ่งถือว่าเป็น
การขอขมาผีปู้ย่า

ขั้นตอนพิธีกรรม

เหมือนกับขั้นตอนการเสีผีในพิธีการแต่งงาน

5.3) การไขว้ผี

ชาวล้านนาแต่ละครอบครัวต่างก็มีผีคุ้มครองอยู่ และเมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องสัมพันธ์
กับครอบครัวอื่น เช่น การแต่งงาน มีการบอกกล่าวให้ผีทั้งสองครอบครัวได้ทราบว่ามีฝ่ายชายและฝ่าย
หญิงได้มีการเกี่ยวดองเป็นญาติกันแล้วให้ช่วยปกป้องดูแลคุ้มครองด้วยเพราะถือว่าเป็นผีเดียวกันได้ แต่ใน
กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่นับถือผีก็ให้ถือฝ่ายที่นับถือเป็นหลักในการเสีผี เช่น กรณีที่ฝ่ายชายไม่นับถือผีก็จะ
ไม่มีพิธีการไขว้ผีเกิดขึ้นจะมีแต่พิธีเสีผีเท่านั้น เป็นต้น เมื่อมีการไขว้ผีแล้วก็เรียกได้ว่า เป็นผีเดียวกันก็ซึ่ง
หมายความว่า หญิงชายสามารถเข้าออกออกในกันได้แม้แต่ในห้องนอน อันเป็นที่ลับส่วนตัวและถือว่าเป็นที่
อยู่ของผี เมื่อยังไม่ใช่ผีเดียวกันจะเข้าออกออกในกันไม่ได้ถือว่าเป็นผีผิด เป็นการแสดงถึงความไว้น้ำใจ
กันเอง

การไขว้ผีจะทำเมื่อฝ่ายชายได้เสีผีแล้วฝ่ายหญิงก็จะดำเนินการตามขั้นตอนของฝ่ายหญิง
ซึ่ง วิธีการดำเนินการและขั้นตอนของแต่ละผีก็จะมีวิธีการที่แตกต่างกันออกโดยบางผีจะเตรียม ไก่ 1 คู่ กรวย
ดอกไม้ 12 กรวย และรูปเทียน นำไปให้ฝ่ายชายเพื่อให้ฝ่ายชายนำไปสักการะผีปู้ย่าของฝ่ายชายและแจ้งให้
ผีปู้ยารับรู้ว่าได้เกี่ยวดองเป็นลูกหลานซึ่งเป็นการแสดงว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและขอให้ช่วยคุ้มครอง
ดูแล และเครื่องสักการะที่นำมา ก็จะแบ่งให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงคนละครึ่ง บางผีก็มีวิธีการที่ต่างกันไป
ดังคำบอกเล่าของแม่ฮ้อยหน้อย คำภีระศรี ผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู้ย่าเล่าว่า “ถ้าลูกเป็นป้อจายตางฝ่าย
แม่หญิง เป็นก็จะมาข่ายเฮาก็มีไก่ 2 คู่ หมาก 2 ห้ว ปู 2 มัด เทียน 24 คู่ เทียนนี้ต้องเป็นเทียนสีเทียนหล่อ
เป็นบะเอา เอามาแล้วมาเผวเฮาก็บอกบะเดี๋ยวนีคนนั้นเป็นมาขึ้นมาบอกมากล่าว เป็นบอกว่าบะเดี๋ยวนี คน
นั้นเนื้อ เป็นมาข่อยละเอี้ยกา เป็นอันนี้ละกัน ทองแผ่นเดียวกันละ บอกจื่อนั้นเฮียจื่อนี้เฮียก็จะจักสลากข้าวถ้า
เป็นฮับ เป็นฮู้ก็ได้กู การจักสลากเข้าเฮาตกลงกันละว่า บะเดี๋ยวนีถ้าฮับก็ฮ้อจักสลากเข้าได้กู ถ้าบะได้ก็ขอหื้อ

ได้ก็ ถ้าขึ้นแล้วละถ้าเรียบร้อยก็เป็นผีเดียวกันไปละ” (ถ้ามีลูกผู้ชายฝ่ายหญิงจะมาไขว้โดยมีไก่ 2 คู่ หมาก 2 ห้ว พลุ 2 มัด เทียน 24 คู่ ซึ่งจะต้องเป็นเทียนที่ทำด้วยมือมาถึงกับบอกว่าคนนั้นมาไว้เป็นทองแผ่นเดียวกัน บอกชื่อด้วยแล้วจับสลากข้าวถ้าจับสลากได้คู่ก็ถือว่าผีรับแล้วซึ่งการจับสลากข้าวได้ตกลงกันก่อนแล้วว่าถ้า รับจับสลากได้คู่ ถ้าไม่ได้รับก็ขอให้จับสลากได้คู่ เมื่อเสร็จพิธีเรียบร้อยแล้วก็ถือว่าเป็นผีเดียวกัน) ส่วน ระยะเวลาในการประกอบพิธีนั้น แม่อุ้ยน้อย คำภีระศรี บอกว่า “ใช้เวลาปะเม็นปะถึงกึ่งชั่วโมง ถ้ารูปเลี้ยงก็ เป็นว่าปลดลง เขาก็บอกเป็นถามเป็นว่ามากันละกาพอเฮาปลดลงมาเฮาก็แบ่งฮื้อเป็นไป ปูมัด หมากห้ว ไก่คู่ แบ่งกันคนละเกือ ฮื้อเป็นไปก็แล้วละ” (ใช้เวลาไม่นานไม่ถึงครึ่งชั่วโมงถ้ารูปหมกก็ถามมารับแล้วหรือยัง แล้วก็เอาลงมาแบ่งให้ฝ่ายหญิง พลุ 1 มัด หมาก 1 ห้ว ไก่ 1 คู่ ก็ถือว่าเสร็จพิธี) ส่วนลุงอินคำ หมื่นมหายศ ผู้สืบทอดผีปู่ย่า กล่าวว่า “ถ้าลูกเป็นป้อายก็เลี้ยงไก่ 2 ตัว เหล่าขวด ดอกไม้รูปเทียน บ่ได้กำหนดว่าเต้าใด เป็นเอามาฮื้อเฮาใส่หมด ส่วนหมาย ส่วนปู่มี พอถวายเสร็จเฮาก็เอามากินฮื้อ ถ้าเป็นจะเอาก็แบ่งกันคน กึ่ง”

การไขว้ ผีปู่ย่านั้น เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากการประกอบพิธีกรรมเสียผีทั้งสองฝ่าย ได้รู้จักกันซึ่งเสมือนดังผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายได้รับรู้รับทราบ แต่พิธีกรรมนี้จะไม่เกิดขึ้นหมายความว่าฝ่ายชายไม่นับ ถือผีปู่ย่า สำหรับรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละสายสกุล การไขว้ผีปู่ย่า นั้นเพื่อให้ผีทั้งสองฝ่ายรู้จักกันและช่วยคุ้มครองดูแลปกป้องรักษาทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เปรียบได้กับการ ทำให้ผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือได้รู้จักกัน

เครื่องสักการบูชา

- อาหารคาว ไก่ 2 คู่
- อาหารหวานขนม ไม่จำกัดและกำหนดไว้แล้วแต่ความพร้อม
- ผลไม้ไม่จำกัดและกำหนดไว้แล้วแต่ความพร้อม
- เครื่องดื่ม เหล้า 1 ขวด
- ดอกไม้ รูป เทียน หมาก 2 ห้ว พลุ 2 มัด เทียน 24 คู่

เครื่องสักการะบางแห่งไม่มีการกำหนดจำนวนที่ชัดเจน

6. การญี่ปุ่นโงง

ในกรณีที่ยัง ไม่มีการแบ่งผีหรือย้ายผี แต่มีที่อยู่ห่างไกลจากบ้านเก่าผีเดินทางมาร่วมประกอบ พิธีกรรมไม่สะดวกนอกจากจะฝากเงินหอมในการซื้อของประกอบพิธีกรรมแล้วก็สามารถใช้วิธีถวายที่บ้าน ของตนเองซึ่งเรียกว่า “การญี่ปุ่นโงง” โดยจะทำหิ้งไว้ที่เสามงคลหรือบนทิศหัวนอน และถวายเองในวัน สำคัญต่าง ๆ รวมถึงวันประกอบพิธีเลี้ยงผีประจำปีเดือนเก้าด้วย คำกล่าวในการญี่ปุ่นโงงในวันประเพณีเดือน เก้า แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ กล่าวว่า “วันนี้เป็นป่าเวณี วันนี้ก็เป็นวันดีปะเดียนนี้ก็จะแบ่งขันเข้าดอกดอกไม้

ณีน โณงหาผีป่วน่าเนื้อ ผีหอผีเหือนเนื้อ ขอผีป่วน่าฮักมาโอบฟักฮักลูกเต่าลูกหลานเนื้อ ไปปะถึงไปปะฮอดขอผีป่วน่าได้รู้ได้ทราบอันว่าลูกหลานณีน โณงหา แบ่งขันเข้าตอกดอกไม้ มีตั้งเข้า และน้ำกับข้าว ของสั้มและของหวาน เอามาถวายขอได้ฮับเนื้อ ฮับเอาไปแล้วก็ขอโอบฟักลูกเต่าญาติกา กู้ผู้กู่นไปหย่าฮ้อได้เจ็บได้ใหม่ ขอฮ้ออยู่ดีมีสุขปกปักฮักฮักก่าเนื้อ ” (วันนี้เป็นวันประเพณีเป็นวันดีเวลานี้ได้ทำขันข้าวตอกดอกไม้มากำถวายผีป่วน่า ผีบ้านผีเรือน ขอผีป่วน่าปกป้องรักษาลูกหลานด้วย ไปไม่ถึงขอให้ผีป่วน่าได้รู้ได้ทราบ ว่าลูกหลานได้ถวายทำขันข้าวตอกดอกไม้มี่ทั้งข้าวและน้ำ กับข้าว ผลไม้ ของหวานเอามาถวายขอได้รับด้วยรับไปแล้วขอปกป้องลูกหลานญาติทุกคน ไปไหนอย่าได้เจ็บหรือเดือดร้อน ขอให้อยู่ดีมีสุขปกปักรักษาด้วย)

นอกจากการถวายในวันประเพณีเดือนเก้า และวันสำคัญอื่น ๆ แล้ว การเจ็บไข้ได้ป่วยจากการกระทำผิดแล้วผีป่วน่าลงโทษก็สามารถกระทำได้เป็นลักษณะของการขอขมาและบนบานให้หายจากการเจ็บป่วย คุณทองเหรียญเล่าว่าเมื่อครั้งที่ตนเองเจ็บป่วยว่า “อย่างน้ำเนี่ยนาคอนโคนน้ำมันลวก เป็นออกเมื่อออกหมอว่าของดีฮ้อฮ้อ น้ำก็ตั้งบอกตั้งขอฮ้อฮ้ออย่าช่วยลูกช่วยหลานฮ้อฮ้อหายเจ็บหายใหม่หายไข้หายป่วย ใคร่อยากกินหยั่งก็ฮ้อบอก”

การเลี้ยงผีป่วน่านั้นจะทำตลอดไม่มีการยกเว้น เป็นพิธีกรรมที่ทำตามบรรพบุรุษที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ถ้าหากเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนวิธีการ เช่น เครื่องสักการะเคยเลี้ยงด้วยหมูแล้วเปลี่ยนไปเลี้ยงด้วยไก่หรืออย่างอื่น หรือการเปลี่ยนเดือนที่มีการเลี้ยง เช่นเคยเลี้ยงในช่วงสงกรานต์ทุกปีเปลี่ยนไปเลี้ยงเดือนอื่น การกระทำดังนี้เรียกว่า ผิดฮึด และเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวจะทำให้ผีโกรธและลงโทษ แต่หากต้องการเปลี่ยนจริง ๆ ก็สามารถทำได้โดยการทำพิธีถามผีป่วน่าก่อนโดยใช้วิธีการจับสลากข้าวหรือการเข้าทรงก็ได้

4. การสืบทอดผีป่วน่า

การสืบทอดผีป่วน่าจวบจนถึงวันนี้ก็ยังคงมีอย่างต่อเนื่อง การสืบทอดผีป่วน่านั้นตามหลักผู้ที่ได้รับสืบทอดในการประกอบพิธีจะเป็นผู้หญิงในสายสกุลและรับการสืบทอดโดยตรงจากแม่สู่ลูก แต่ถ้าหากไม่มีลูกผู้หญิง สามารถเสาะแสวงหาผู้หญิงในสายสกุลหรือหากไม่มีลูกผู้หญิงเลย หรือมีแต่ไม่สามารถรับได้ ผู้ชายก็สามารถเป็นผู้สืบทอดได้ตามความสมัครใจ บางสายสกุลผีป่วน่าจะเป็นผู้คัดเลือกผู้ที่สืบทอดเอง จะเห็นได้ว่าการสืบทอดผีป่วน่ามีหลายลักษณะด้วยกันดังนี้

4.1 การสืบทอดจากแม่สู่ลูก และเป็นผู้ที่มีความอาวุโสในสายสกุล ซึ่งเป็นที่เคารพของลูกหลานและคนในสายสกุล แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ ซึ่งเป็นลูกสาวคนโตของครอบครัวกล่าวว่า “ผีป่วน่านี้เป็นของแม่ยายพอแม่ยายตาย เป็นกับยายไปไหนยายก็เลยฮับต่อ เพราะอยู่บ้านยายนี่ละ”

4.2 การสืบทอดจากการไม่เคลื่อนไหวย้ายผีป่วน่าผู้ที่อยู่ในบ้านที่มีผีป่วน่าเป็นผู้รับสืบทอด จากการสัมภาษณ์ แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ ก็เป็นผู้หนึ่งที่รับเป็นผู้สืบทอดผีป่วน่าแทนที่เป็นลูกสาวคนโตของผู้เป็นผู้

สืบทอดผีปู่ย่าเพราะเสียชีวิตลง เล่าว่า “แม่อยู่เป็นเป็นคนขึ้นผีปู่ย่า ละผีปู่ย่าเป็นอยู่บ้านเฮานี้ เป็นบ้ายไปไหนแม่อยู่ด้วยอยู่ในบ้านนี้ เมื่ออยู่เสียไป แม่ก็ขึ้นผีปู่ย่าแทนอยู่ก็เหมือนสืบทอดไปโดยปริยาย”

4.3 การสืบทอดโดยการเลือกของผีปู่ย่า เชื่อกันว่าผีปู่ย่าบางสายสกุลนั้นจะสืบทอดโดยที่ผีปู่ย่าเป็นผู้เลือกผู้ที่เหมาะสมเองถ้าหากไม่ต้องการอยู่กับผู้รับสืบทอดผู้นั้นก็จะเจ็บป่วยไม่สบาย ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ได้รับเลือกก็จะเจ็บป่วยไม่สบายและรักษาไม่หายต้องไปถ้าหมอเมื่อจึงทราบว่าเป็นผู้ถูกเลือก คุณพ่อพรหมอินตะพิงค์ ผู้ที่ผีปู่ย่าคัดเลือกเป็นผู้สืบทอดกล่าวว่า “ตอนแรกแม่กับสบาย เป็นนั้น เป็นนี้ กะไปถามหั่นถามนี้มาเป็นกะบอกว่าของดีเป็นไคได้เป็นม้ายี่ แม่กะอุ้งบ่เจื้อเตื่อ บ่อเจื้อกะไปหมด ไปโรงบาลที่ไหนกะไปหมด...เฮากะว่าตั่งนี้บ่ยังมีอยู่ เป็นยังบ่เสียชีวิตเตื่อ เปิดเป็นคนเฒ่า เป็นกะว่าจงไว้ก่อน ถ้าญคนเฒ่านั้นบ่มี เป็นจะมาหาเฮา คนเฒ่านั้นเป็นกะมีอยู่ เป็นกะมาติดต่อเฮา ถ้ามีการมีงานขึ้นครุขึ้นบาหื้อเป็นเป็นกะมาหาเฮาเป็นกะเอาเฮาไปอยู่โดย ไม่นั่งโดย แล้วกะมาเป็นเฮาแล้วอยู่เป็นกะตายไป คนเฒ่านั้นกะเสียไป แก่ผีมีบ้านเป็นเฮากะเงินเป็นมาอยู่ด้วยเฮา..แม่กะฮับตั้งแต่ฮันมา ก็ฮู้สึกสบาย”

4.4 การสืบทอดโดยผู้ชายในสายสกุล บางสายสกุลไม่มีลูกผู้หญิงหรือลูกหญิงไม่มีเวลาเท่าที่ควร ลูกผู้ชายในสายสกุลก็รับสืบทอดแทนได้ ลูกอินคำ หมื่นมหายศ กล่าวว่า “ผีปู่ย่าอยู่บ้านลุงนี้ยะเป็นของแม่ลุง ลุงอยู่กับแม่ พอแม่บ่มีปี่ก็ต้องฮับต่อ พอถึงป่าเวณี่เดือนเก้าหรือวันเข้าพระสาออกพะสาลุงก็ขึ้นแต่เห็น”

การสืบทอดผีปู่ย่าที่มีอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ผีปู่ย่าคงอยู่คอยคุ้มครองป้องกันปกป้องรักษาลูกหลานในสายสกุลจนถึงปัจจุบันนี้

5. ผู้สืบทอดผีปู่ย่า

ผู้สืบทอดในการประกอบพิธีกรรมบูชาผีปู่ย่าให้ความหมายไว้หลายอย่างด้วยกันบ้าง ก็เรียกว่า แก่ผี หมายถึง หญิงอาวุโสในสายสกุลที่นับถือผีเดียวกันมา ไม่ว่าจะเป็นผีผด ผีเม็ง หรือผีผดซอนแมง โดยจะต้องเป็นผู้ครอบครองบ้านที่มีหอผีปู่ย่า หรือศาลผีบรรพบุรุษตั้งอยู่แก่ผี จะต้องจัดการเลี้ยงผีหรือสังเวณีบรรพบุรุษดังกล่าวทุกปี (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2542 : 1226)

การสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นผู้ประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านั้นได้ให้ความหมายของแก่ผีที่ต่างออกไปจากความหมายข้างต้น

จากการสัมภาษณ์ แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ กล่าวว่า “แก่ผีนั้นะ ไม่ใช่ว่าเป็นผีที่เป็นต้นตระกูลที่อยู่ที่บ้านยายนี้ยายเป็นคนขึ้นบ่ตาย แต่ถ้าเขาถามแก่ผีมีไหนก็ว่ายายบ่คำก็เลยก็คิดว่าเป็นตัวยายแต่แล้วบ่ใช่เป็นแก่ผีปู่ย่าอยู่บ้านยาย” นอกจากนั้นแก่อยังมิได้รวมถึงปู่ย่าตายายที่หรือคนในสายสกุลที่นับถือที่ตายไป

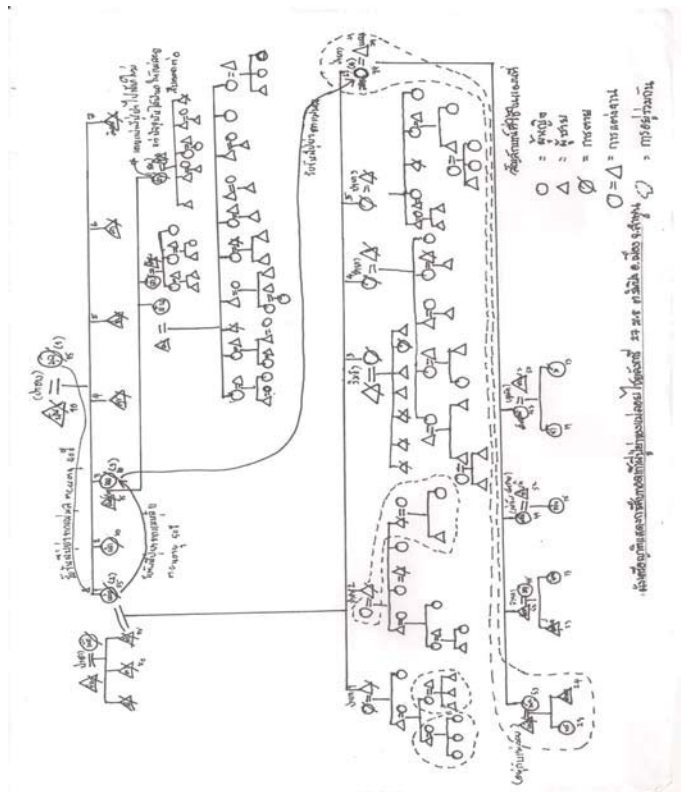
จากการสัมภาษณ์ แม่อุ้ยหน้อย คำภีระศรี กล่าวว่า “คนดีตายไปบ่เดียวนี้ บ่ใช่ผีปู่ย่า อย่างถ้าอุ้ยเฮาตายไปนี่ก็บ่ใช่ผีปู่ย่า เพราะผีปู่ย่าเป็นผีก็คือผีต้นตระกูลของหมู่เฮา”

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่นับถือผีปู่ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิงสรุปได้ว่า “แก่ผี” เป็นผีปู่ย่าต้นตระกูลของแต่ละสายสกุล มีทั้งหญิงและชายไม่มีการกำหนดว่าอายุมากน้อยเพียงใด และ “แก่ผี” อาศัยอยู่บนหิ้งผีปู่ย่าหรือ

หอยฝึบยา ผู้หญิงที่สืบทอดหรือผู้ที่ประกอบพิธีกรรมในการเลี้ยงฝึบหรือฝึบยาตายที่ตายในปัจจุบันคือ ตัวแทน “เก๊าผี” ที่ทำหน้าที่ปกป้อง คุ้มครอง ดูแลลูกหลานให้มีความสุขความเจริญ

ในตระกูลที่สำคัญตำบลริมปิง จำนวน 12 ตระกูล ที่มีการสืบทอดฝึบยามีทั้งกิจกรรมฟ้อนผีทุกปี และไม่มีกิจกรรมฟ้อนผี แต่มีการทำเครื่องเซ่นไหว้ตามเทศกาล ได้แก่ ตระกูลจันตะรังสี ตระกูลทะพังก์แก ตระกูลอินตะพังก์ ตระกูลลาพังก์ ตระกูลโกชัยยา ตระกูลคำภิชัย ตระกูลศรีวิชัย ตระกูลศรีพิงค์ ตระกูลมะโนชัย ตระกูล ไชยลังการ์ ตระกูลหมื่นมหายศ และตระกูลคำภิระศรี ซึ่ง 3 ตระกูลหลังนี้มีการสืบทอดในพิธีกรรมใหญ่ และมีการฟ้อนผี ส่วนตระกูลอื่น ๆ นั้น เป็นการสืบทอดตามประเพณีไม่มีการฟ้อนผีแต่มีการทำเครื่องเซ่นไหว้ตามเทศกาลเท่านั้น ส่วนการมาใส่ฝึบเลี้ยงฝึบบางตระกูลก็ไม่มีสืบทอดกันต่อ การวิจัยนี้จึงเน้นการเรียนรู้กับตระกูลใหญ่ ๆ และมีพิธีกรรมการฟ้อนผี เช่น ไหว้ และมีการร่วมกิจกรรมการฟ้อนผี การบูชาผี กับเครือข่ายผีของหมู่บ้านอื่น ๆ จำนวน 3 ตระกูล เช่น

1) การสืบทอดฝึบยาในตระกูล “ไชยลังการ์” ตระกูล ของแม่ลอย ไชยลังการ์ บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 8 ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน แม่ลอยรับฝึบยาจากแม่นวลแทนแม่ปิ่น แม่ปู้ด แม่เสาร์ และแม่ลา เนื่องจากแม่ลอยอาศัยอยู่บ้านหลักและคนอื่น ๆ เสียชีวิตไปก่อน แม่ลาเคยแบ่งฝึบยาไปที่เชียงใหม่ แต่ปัจจุบันแม่ลาเสียชีวิตแล้ว และได้นำมาให้แม่ลอยสืบทอดฝึบยาต่อ แม่นวลรับฝึบยาต่อมาจากแม่ห่วยตอนอายุได้ประมาณ 50 ปี โดยมารับแทนแม่ผัดเป็นลูกคนที่สองต่อจากแม่ห่วยซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ส่วนแม่ห่วยรับชันฝึบยาจากแม่มูล ตอนอายุ 40 ปี เนื่องจากแม่มูลเสียชีวิต ซึ่งการรับฝึบยานั้นรับผ่านทางตระกูลของผู้หญิงดังที่กล่าวมาแล้ว และมีการสืบทอดต่อๆ กันมา ตระกูลของแม่ลอย ไชยลังการ์ ปัจจุบันมีแม่ลอยเป็นเก๊าผี แม่ลอยมีลูก 4 คน ส่วนคนที่อยู่กับแม่ลอย คือ คุณเพ็ญ ซึ่งมีโอกาสรับชันฝึบยาต่อจากแม่ลอย (ดังแผนผังที่แนบมา)

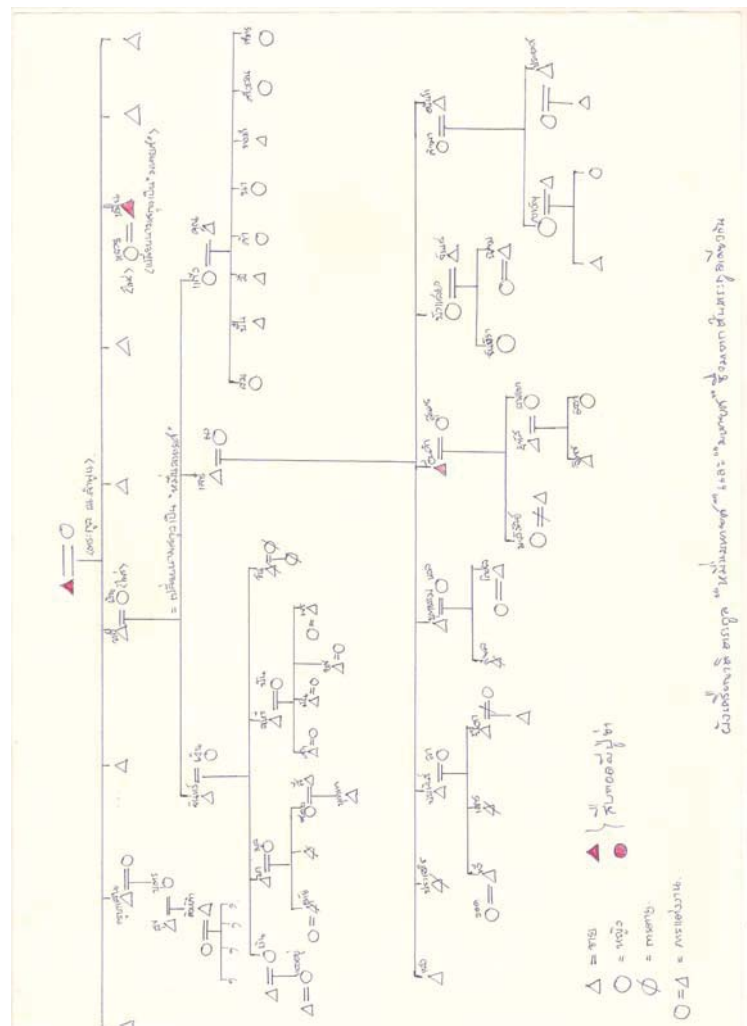

ผังเครือญาติแสดงการสืบทอดเกล้าฝัปปุยาของตระกูล “ไชยลังการี”

2) การสืบทอดฝัปปุยาในตระกูล “หมื่นมหายศ” ตระกูลหมื่นมหายศสืบทอดเชื้อสายมา

จากเจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย ที่มีชื่อสกุลเดิมว่า “ ณ ลำพูน” แต่เนื่องจาก บุตรสามใน เจ้าคนของเจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย ตัดสินใจแต่งงานกับสาวสามัญชน จึงต้องเปลี่ยนชื่อสกุล กล่าวคือ ครุบาแสน , นายหมื่น ณ ลำพูน สมรสกับนางหลวย เปลี่ยนชื่อสกุล เป็น “มหายศ” ส่วนนางวงศ์ ณ ลำพูน สมรสกับ นางเงิน จึงเปลี่ยนชื่อสกุล เป็น “หมื่นมหายศ” โดยให้กำเนิดบุตร- ธิดา รวม 3 คน กล่าวคือ นายจันทร์ หมื่นมหายศ / นายเสาร์ หมื่นมหายศ /นางแก้ว หมื่นมหายศ โดยทั้งสามได้สมรส และมีบุตร ธิดา สืบเชื้อสายหมื่นมหายศหลายท่าน แต่ผู้ที่สืบทอดฝัปปุยา คือ นายอินคำ หมื่นมหายศ เป็นบุตรของ นายเสาร์ - นางผง หมื่นมหายศ โดยได้รับการสืบทอดฝัปปุยาจาก นายหมื่น มหายศ ซึ่งฐานะเป็นอาของนายอินคำ หมื่นมหายศ ทั้งนี้ลูกชายของนายหมื่น และ นางหลวย มหายศ ก็มีผู้สืบทอดฝัปปุยาเช่นเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นฝัปปุยาตระกูลเดียวกัน

ลักษณะการสืบทอดฝัปปุยา เป็นการสืบทอดแบบ ฝัปปุยาเป็นผู้เลือกผู้สืบทอดเอง โดยมีการแบ่งจากเกล้าฝัไปในที่ ที่ ลูกหลานอาศัยอยู่ ซึ่งจะมีลักษณะเด่นคือ สืบทอดทางฝ่ายชายจากปกติที่จะสืบทอดจากฝ่ายหญิง โดยมีการปลูกเรือนฝัปปุยาหลังเล็กๆ ไว้ในบริเวณบ้านของผู้ที่สืบทอด ตกแต่งหิ้งวางเครื่องเช่นไห้วผีเหมือนทุกตระกูล มีพิธีกรรมพื้อมีรวมนญาติทุกปี ซึ่งญาติพี่น้องในละแวกก็จะมารวมตัวกันประกอบพิธีและนำเครื่องเช่นไห้วมาในช่วงเทศกาลสำคัญๆ ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อขอพรให้ฝัปปุยาคอยปกป้องรักษา ลูกหลานได้อายุมีสุข (ดังแผนผังที่แนบมา)

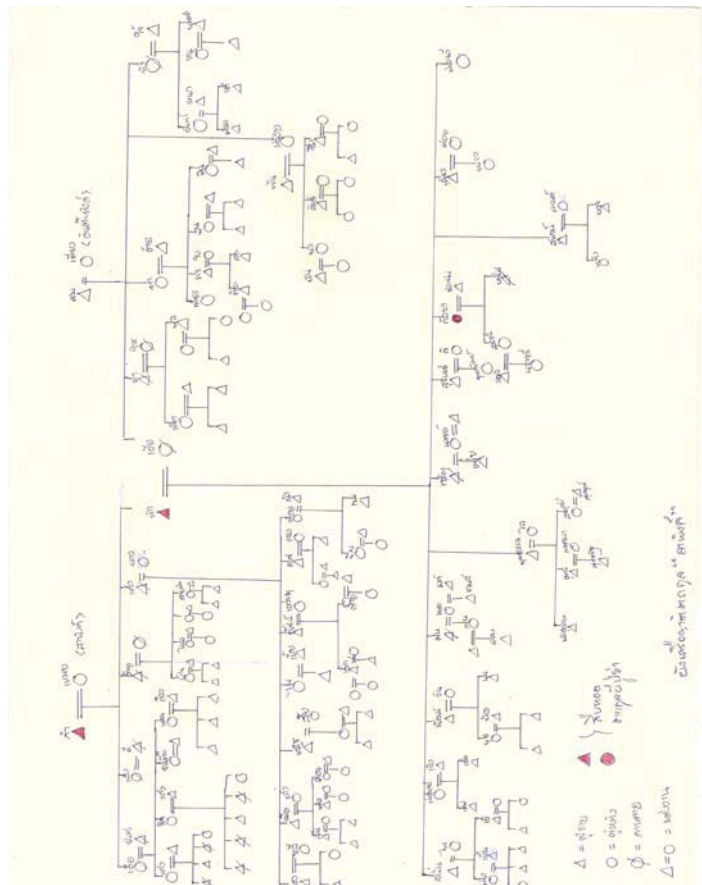

ผังเครือญาติแสดงการสืบทอดเก้าเผ่าของตระกูล “หมื่นมหายศ และมหายศ”

3) การสืบทอดเผ่าในตระกูล “ลาพิงค์” นายคำ ลาพิงค์ ผู้สืบทอดเผ่าจากบรรพบุรุษ

สมรสกับ นางเหมย มีบุตรและธิดารวมกัน 5 คน กล่าวคือ นางเอี้ย นางแสง นายอ้าย นายแก้ว และนายปิด โดยมีบุตรคนสุดท้ายคือ นายปิด ลาพิงค์ เป็นผู้สืบทอดเผ่าจากรุ่นถัดมา สมรส กับนางเอี้ย อินตะพิงค์ ซึ่งเป็นธิดาของนายสม - นางเตียง อินตะพิงค์ นายปิด- นายเอี้ย ลาพิงค์ มีบุตรธิดารวมกันทั้งหมด 11 คน เป็นหญิง 3 ชาย 9 คน กล่าวคือ นายสนั่น / นางผ่องศรี / นายพัฒน์ / นายฝน (เสียชีวิตแล้ว) / นายบุญธรรม / นายเจริญ (เสียชีวิตแล้ว) / นายสุพจน์ / นางกัลยา / นายสุรินทร์ / นายเพชร / นางผ่องจวี (เสียชีวิตแล้ว) มาถึงรุ่นนี้ผู้ที่สืบทอดเผ่าคือ นางกัลยา ลาพิงค์ ซึ่งเป็นธิดา คนสุดท้ายที่มีชีวิตอยู่และอาศัยอยู่ “บ้านเก่า” (บ้านหลักของตระกูล) สมรสกับ นายประพันธ์ ไชยพรหม มีบุตรธิดาทั้ง หมด 2 คน หญิง นางสาวรณี และนายหนุ่ม โดยนางสุวรรณณี สมรสกับ นายบอล มหายศ มีธิดาด้วยกันคือ ค.ญ. นราวดี ไชยพรหม

การสืบทอดผีป่วน คือ ผีป่วนอยู่ที่เดิม ผู้ที่จะสืบทอดคือผู้ที่ได้รับมรดกในที่อยู่อาศัย (บ้านเก่า) ของตระกูลนี้ โดยทำเรือนหลังเล็กๆ ไว้สำหรับผีป่วน มีเครื่องเช่นไห้วเหมือนทุกตระกูล ไม่มีการฟ้อนผี คนในตระกูลจะนำเครื่องเช่นไห้วมาไหว้ผีป่วนเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญๆ เท่านั้น เช่น ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ขึ้นปีใหม่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือ ให้ผีป่วนคุ้มครองคนในตระกูลอยู่ดีมีสุข ... (ดังแผนผังที่แนบมา)

ผังเครือญาติแสดงการสืบทอดเก้าผีป่วนของตระกูล "ลาพิงค์"

6. สถานที่อยู่อาศัยของผีป่วน

ผีในความเชื่อของชาวล้านน่านั้นมีลักษณะเหมือนกับบุคคลธรรมดาทั่วไปที่มีความรู้สึก รัก โกรธ และมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง

ผีป่วนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษประจำตระกูลก็มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง เพื่อให้ลูกหลานได้กราบไหว้บูชา และตั้งอยู่ในที่ที่มีความเหมาะสม โดยที่อยู่ของผีป่วนนั้นจะตั้งอยู่ที่บ้านที่เป็นต้นตระกูล โดยทั่วไปที่อยู่ของผีป่วนจะสร้างด้วยไม้มี 2 แบบด้วยกัน คือ หิ้งผีป่วน หอผีป่วน

6.1 หิ้งผีป่วน จะสร้างไว้บนบ้านผู้สืบทอดในห้องมุมใดมุมหนึ่งซึ่งอยู่บนหัวนอนในห้องของผู้สืบทอด หรือบางบ้านอยู่ที่เสามงคลสูงประมาณ 1.50 – 2 เมตร

ลักษณะของหิ้งผีป่วน

เป็นหิ้งเล็ก ๆ ทำด้วยไม้กว้างประมาณครึ่งเมตรที่พอสำหรับวางเครื่องบูชา มีขันข้าวตอกดอกไม้รูปเทียนวางไว้ ลักษณะของหิ้งนี้จะมีทรงกลมเตี้ย ปากผาย ปากกว้างประมาณ 20 ซม. สูงประมาณ 10 ซม. ดีเป็นกรอบวงกลม ส่วนมากจะสานด้วยไม้ไผ่ทาร์กลองหาง บางไม่มีลวดลายเขียนประดับ (สารานุกรมไทยภาคเหนือ, 2542 : 619)

6.2 หอผีป่วน หอผีป่วนจะปลูกไว้ทางเบื้องทิศหัวนอน และบางที่ก็อาจเป็นมุมบ้านที่เห็นสมควร คือที่อยู่ห่างไกลจากส้วม หรือไม่มีใครไปทำสกปรก เช่น ปัสสาวะหรือทิ้งของสกปรกบริเวณนั้น หอที่จะปลูกนี้ในบางหมู่บ้านบางสายสกุล ไม่มีหอผีป่วนปลูกในบริเวณบ้านเก่าหรือบริเวณหมู่บ้านโดยมีเพียงหิ้งผีป่วนของตระกูลที่อยู่บนบ้านเพียงอย่างเดียว และถือว่าได้เชิญผีป่วนของทั้งสายตระกูลมาอาศัยอยู่บนหิ้งทั้งนั้นแล้ว (กิตติ แก่นจำปี, 2528 : 64)

ลักษณะของหอผีป่วน

จะปลูกเป็นเรือนหลังเดียว ขนาดของหอผีป่วนไม่มีกำหนดแน่นอนแล้วแต่สายสกุลบางสายสกุลสร้างเป็นหลังขนาดเล็ก บางสายสกุลก็ทำเป็นหอขนาดใหญ่ที่ผู้มาร่วมประกอบพิธีขึ้นไปได้ ซึ่งหอผีป่วนนั้นด้านข้างของตัวเรือนจะโปร่งเพื่อแสงสว่างสามารถส่องเข้าไปข้างในได้ทั่วถึง ไม่มีค และในหอผีป่วนจะมีหิ้งวางเครื่องบูชา เช่น พานดอกไม้ บางแห่งมีรูปเทียน แต่บางแห่งไม่มีรูปเทียน บางแห่งก็มีดอกไม้รูปเทียนด้วย มีน้ำคัน (คนโท) ใส่ข้าวตอกไว้ หรือบางแห่งก็มีถ้วย ชาม แก้วน้ำ โดยเชื่อกันว่าผีป่วนจะเอาไว้ใส่อาหารและเครื่องดื่ม

ที่อยู่ของผีป่วนทั้งที่เป็นหิ้ง และหอผีป่วนนี้เชื่อกันว่าลูกหลานจะรื้อถอนโดยพลการไม่ได้ แม้แต่การย้าย การซ่อมแซม หรือสร้างใหม่ ก็จะต้องมีการถามไถ่ผีป่วนก่อน (การถามไถ่ผีป่วนนั้นจะมีวิธีการเข้าทรงหรือใช้วิธีการเสี่ยงทายสลากข้าว โดยผู้เสี่ยงทายจะอธิษฐานว่า “ถ้าต้องการย้ายขอให้ข้าวเป็นจำนวนคู่ หากว่าจับสลากหลายครั้งได้จำนวนคู่ก็แสดงว่าต้องการย้าย และสามารถย้ายได้ แต่ถ้าหากจับสลากได้จำนวนคี่ก็ถือว่าไม่ต้องการย้าย ซึ่งผู้จับสลากก็คือเจ้าพิธีการจับสลากก็จะจับหลายครั้งจนกว่าจะแน่ใจ ซึ่งข้าวที่ใช้ในการจับสลากก็คือข้าวตอก หรือข้าวสารที่อยู่ในขันดอกไม้ของผีป่วนนั่นเอง” แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ กล่าว) ว่าอนุญาตหรือไม่ ถ้าไม่อนุญาตก็ไม่สามารถทำการรื้อถอน ซ่อมแซมหรือสร้างใหม่ได้เพราะหากฝ่าฝืนทำก็จะทำให้ผีป่วนโกรธและดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอันตรายต่อสมาชิกในครอบครัวหรือผู้ที่เป็ผีเดียวกันได้

สำหรับการแยกครอบครัวใหม่ก็จะแบ่งผีป่วนไปด้วย คือการแบ่งเอาดอกไม้รูปเทียนที่อยู่บนหิ้งผีป่วนที่อยู่บนบ้านหรือหอผีป่วนไปยังบ้านของตนเองหรือบ้านใหม่โดยจะสร้างไว้ที่ห้องนอนด้านทิศตะวันออก (ด้านหัวนอน) เรียกว่าผีเฮือน (ผีเรือน) หรือผีป่วนที่เป็นผีเฮือน บางครั้งเมื่อแบ่งผีป่วนมาแล้วก็จะสร้างหิ้งหรือหอผีป่วนให้ผีป่วนใหม่แต่ผีป่วนที่แบ่งมาจะไม่เรียกว่าเฮือนเก่า ผีป่วนนั้นบางที่เชื่อว่าหิ้งที่อยู่บนบ้านนั้นจะเป็นผู้หญิงเรียกว่า ผีย่าส่วนอยู่ในหอหรืออยู่บริเวณบ้าน (ทิศตะวันออก) ข้างล่างจะเป็นผู้ชายเรียกว่าปู่อาฮัก, อะฮัก แต่เมื่อมีการเลี้ยงในประเพณีก็จะทำพิธีเลี้ยงพร้อมกันแต่คนที่เป็ผีเฮือน (ถวาย) แยก

เป็นชายฉวางยอฮัก ส่วนหญิงฉวางยอฮัก แต่ถ้าเป็นโอกาสทั่วไปไม่จำกัดว่าเป็นหญิงหรือชาย (กิดิ แก่นจำปี, 2525 : 28)

7. การย้ายผีปู้ย่า

การย้ายผีปู้ย่า หมายถึง การย้ายที่อยู่ของเจ้าผีไปอยู่ในที่แห่งใหม่ อันเนื่องจากหลายปัจจัยด้วยกันคือ

7.1 การย้ายที่อยู่ของผู้สืบทอดก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการย้ายผีปู้ย่า ดังกรณีการขายบ้านไปอยู่ที่แห่งใหม่ ผู้สืบทอดก็ต้องย้ายผีปู้ย่าไปด้วย

7.2 การย้ายเมื่อผู้สืบทอดผีปู้ยาคงก่อนสิ้นไปแล้วไม่มีลูกสาวที่อยู่ในบ้านเพื่อสืบทอดผีปู้ย่า ก็จะต้องมีการย้ายผีเพื่อให้ผู้ที่เป็นผู้หญิงสืบทอดต่อไปและเพื่อความสะดวกในการประกอบพิธีกรรมของผู้สืบทอดคนใหม่อีกด้วย

เมื่อต้องมีการย้ายผีปู้ย่านั้นจะย้ายทันทีหรือทำตามอำเภอใจไม่ได้ต้องได้รับอนุญาตจากผีปู้ย่าเสียก่อนจึงจะทำการย้ายได้ โดยจะมีการเสี่ยงทายก่อน การเสี่ยงทายนั้นใช้วิธี “จ๊กสลากข้าว” (จับสลากข้าว) เพื่อให้ผีปู้ย่าอนุญาต ถ้าหากเมื่อจับสลากแล้วผีปู้ย่าไม่ยอมย้ายก็จะให้อยู่ที่เดิม หากที่บ้านเก่านั้นไม่มีลูกสาวก็สามารถให้ลูกชายทำพิธีกรรมแทนได้ การย้ายผีปู้ย่านั้นถ้าไม่ถามผีปู้ย่าก่อนหรือไม่ได้รับอนุญาตแล้วทำการย้ายก็จะทำให้ผู้ที่นำผีปู้ย่าย้ายไปนั้นเกิดเจ็บป่วยหรือคนในครอบครัวประสบอุบัติเหตุไม่ดีต่าง ๆ จนสุดท้ายต้องนำผีปู้ยามาคืนไว้ที่เดิมเพื่อให้ตัวเองและครอบครัวอยู่อย่างมีความสุขต่อไป ในกรณีที่บ้านเจ้าผีปู้ย่าไม่มีลูกสาวสืบทอดโดยตรงบางครั้งผีปู้ย่าจะเป็นผู้เลือกเองว่าจะไปอยู่กับใครผู้ที่ถูกเลือกจะต้องรับถ้าไม่รับก็จะไม่สบายและในที่สุดก็ต้องรับ จากการสัมภาษณ์คุณผ่องพรรณ อินตะพิงค์ กล่าวว่า “...อู้ยเป็นกะตายไปคนเฒ่านั้นกะเสียไป บ้านบมีไผอยู่แล้วเป็นบมีลูกแม่หญิง เจ้าผีมีบ้านเป็นเฮากะเงินเป็นมาอยู่ด้วยเฮา โดยมิขันตั้ง (ประกอบด้วยสวดยดอก สวดยหมาก สวดยปู เหล้าขาว) ขันหมาก ขันปู แล้วก็ขันโฌง แม่กะฮับตั้งแต่นั้นมา”

เครื่องประกอบพิธี

- อาหารคาว หมู ไก่ ที่ปรุงสุกแล้ว
- อาหารหวาน ไม่จำกัดจำนวน
- ผลไม้ ไม่จำกัดจำนวน
- เครื่องดื่ม เหล้า 1 ขวด
- ดอกไม้ รูป เทียน
- ขัน (ขันตั้ง) ประกอบด้วย หมาก พลุ เหล้า ดอกไม้รูปเทียน

8. การแบ่งผีป่วน

การแบ่งผีป่วน เป็นการแบ่งเก้าอี้ไปอาศัยในสถานที่แห่งใหม่ ซึ่งจะต้องเป็นที่ห่างไกลจากที่อยู่เดิมในการแบ่งนั้นเก้าอี้เดิมก็ยังอาศัยอยู่ ณ ที่เดิมส่วนที่แบ่งไปก็สามารถประกอบพิธีได้เหมือนเก้าอี้

การแบ่งผีป่วนจะกระทำเมื่อมีการแต่งงานของลูกหลานในสายสกุล และมีการแยกออกไปตั้งบ้านเรือนเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ซึ่งอยู่ห่างไกลยากแก่การเดินทางหรือเดินไปมาไม่สะดวก ก็จะมีการแบ่งผีหรือนำผีไปไว้ที่เรือนของตนเอง แต่หากอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือไม่ไกลนักก็ไม่นิยมแบ่งผีไป

พิธีการแบ่งผีป่วน ผู้ที่สร้างบ้านใหม่หรือแยกครอบครัวใหม่ก็จะแบ่งเอาดอกไม้ธูปเทียนผีป่วนที่อยู่บนบ้านไปยังบ้านใหม่ และสร้างที่อยู่ให้กับผีป่วนโดยมักสร้างหรือตั้งไว้ที่ทิศตะวันออกหรือทิศบนหัวนอนมีลักษณะเป็นหิ้งเล็ก ๆ คล้ายกับหิ้งของเฮือนเก่า หรือบางทีเมื่อแบ่งผีป่วนมาแล้วก็จะสร้างหอผีให้ผีป่วนที่แบ่งมาอาศัยอยู่ แล้วนำดอกไม้ ธูปเทียน ที่แบ่งมาวางไว้บนหอผีใหม่หรือหิ้งที่บ้านใหม่ ซึ่งผู้ที่แบ่งไปก็จะเป็นลูกผู้หญิงเพื่อให้ผีป่วนคุ้มครองและดูแลรักษาให้ครอบครัวของตนอยู่อย่างมีความสุข และเมื่อมีลูกสาวก็จะได้เรียกเอาค่าใส่ผีจากชายที่จะมาเป็นลูกเขยหรือถ้ามีการผิดผี ฝ่ายชายก็ต้องจ่ายเงินค่าผี ซึ่งผีป่วนที่แบ่งไปยังบ้านใหม่นี้จะไม่เรียกว่า “เฮือนเก่า” หรือเมื่อมีความจำเป็นต้องย้ายที่อยู่จากบ้านเพื่อไปอยู่ในที่ห่างไกลออกไปก็สามารถแบ่งผีไปด้วยได้ แม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ กล่าวถึงการแบ่งผีว่า

“ถ้าเขาต้องย้ายไปอยู่ตึ่อื่น สมมติถ้าอย่างยายย้ายไปอยู่กับอี่ปี่กรุงเทพฯ ยายก็ต้องบอกเป็น ขอเป็นว่าแบ่งไปอยู่โตยกันตึ่กรุงเทพฯปุ่นเน้อ มันไกลไปมากก็ยาก ละเขาก็เอา สวยดอก รูป เตียนตึ่อยู่บนหิ้ง ผีป่วนปึกผ้าขาวเอาเป็นไปโดยพอถึงตึ่ใหม่ก็แบ่งหิ้งละเอาสวยดอก รูป เตียนตึ่ปึกมาไว้บนหิ้ง”

นอกจากนี้เมื่อบ้านเก้าอี้ซึ่งอยู่ห่างไกลจากเครือญาติซึ่งเป็นกลุ่มพวกรก็ทำการขอแบ่งผีมาไว้ที่อยู่ใกล้กับกลุ่มเครือญาติเพื่อความสะดวกในการเดินทางและการประกอบพิธีกรรม

9. การติดต่อระหว่างผีป่วนกับคนในครอบครัวและเครือญาติ

การติดต่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์และต่อกันถึงความมีตัวตนและจิตวิญญาณของผีป่วนที่สามารถคลั่งคลาให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือแม้แต่การแจ้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและเครือญาติเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของผีป่วนกับผู้นับถือ การติดต่อกับผีป่วนซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้จึงเป็นการติดต่อโดยใช้ความรู้สึก ความเคารพ ความศรัทธา ของผู้ที่นับถือ การติดต่อกับผีป่วนมีหลายวิธีด้วยกันคือ

การติดต่อการถามไถ่โดยใช้วิธีการเสี่ยงทาย (จับสลากข้าว) ว่าผีป่วนมีความพอใจหรือไม่พอใจในสิ่งที่สมาชิกของผีป่วนได้ปฏิบัติหรือไม่อย่างไร

วิธีการติดต่อระหว่างผีป่วนกับลูกหลานอีกวิธีหนึ่งก็คือการเข้าฝันซึ่งอาจเป็นการบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าที่เกิดขึ้น หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำหรือผิดผีของลูกหลานซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็จะผู้ที่ถูกผีป่วนทำให้เจ็บป่วยแล้วผีป่วนบอกถึงความต้องการโดยจัดพิธีการเลี้ยงผีหรือขอขมา

นอกจากการติดต่อกับผีป่วนั้นสามารถติดต่อได้โดยการอัญเชิญดวงวิญญาณของผีป่วนมาเข้าร่างทรงเพื่อถามไถ่ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือยังไม่เกิดขึ้นรวมถึงการถามถึงความต้องการของผีป่วนคนทรงจึงมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเพื่ออัญเชิญเทพหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์มาเข้าร่างเพื่อประกอบกิจบางอย่าง เช่น การรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ การทำนายอนาคต หรือการอธิบายสาเหตุแห่งภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งคนทรงจะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษบางอย่าง เช่น ได้รับการเลือกสรรจากเทพเจ้าหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจจิตแก่กล้าหรือได้รับการสืบทอดวิชาจากความรู้จากบรรพบุรุษ (ยศ สันตสมบัติ, 2540: 206) สำหรับคนทรงของผีป่วนั้นเรียกได้หลายแบบบ้างเรียกว่า “ม้ายี่” “ตี่นั่ง” หรือ “ร่างทรง”

“ม้ายี่” “ตี่นั่ง” หรือ “ร่างทรง” ซึ่งเป็นตัวเชื่อมโยงให้คนกับผีป่วนติดต่อกันได้ ม้ายี่ ตี่นั่ง หรือร่างทรง ไม่ได้สืบทอดต่อกันมาโดยตรงแต่เพียงอย่างเดียว บางครั้งเชื่อกันว่าผีป่วนจะเป็นผู้เลือกตามความต้องการของผีเองและจะเลือกคนในสายสกุลของตัวเอง แม่บัวเรียว จุมปาลี ม้ายี่ หรือ ตี่นั่ง ที่ได้รับเลือกจากผีป่วนได้เล่าถึงช่วงที่ถูกคัดเลือกว่า

“ตอนแรกแม่ก็บ่สบายเป็นนั้เป็นนี่กะไปถามหั้นถามนี่มาเป็นกะบอกว่าของดีเป็นได้เป็นม้ายี่แม่กะญับเจื้อเตื่อ บ่เจื้อกะไปหมดไปโรงบาลตีไหนดกะไปหมด ไปกะไปว่าไปทั้ง ๆ ตี่หมดเป็นบ่ได้อุ้เตื่อเอากะไปอุ้ไปบอเป็นว่าอย่างอันอย่างอู้หื้อลือหมด เป็นกะจดย่าแบบว่าจดย่าประสาทฮือฮามาพอเมื่อคืนยังเป็นเมื่อคืนเฮาบ่ค่อยหลับใจเฮาจะจดย่อไปคอยฮั่นคอยนี้ถ้าฮั่นถ้านี้เป็นยังโคบฮู้ คือว่าเมื่อวันนีเฮาใคร่หลับอยากกะหลับซัก 6 โมงปาย ลูกกะบ่ได้อู่ละ บ่ม่วนไ้ไปตังป่าตังดอกเป็นถ้ำประสาทสมองเฮานี้มันบ่มีพื้นที่จะอิ่หละบางครั้งเฮาบ่ม่วนเฮากะให้คนเดียวบ่ฮู้ว่าเป็นอะหยังขึ้นมา กะไปถามเมื่อถามหมดเป็นว่าเป็นจะเอาเป็นตี่นั่ง เฮากะว่าตี่นั่งเป็นยังมียู่เป็นยังบ่เสียชีวิตเตื่อเป็นเป็นคนเผ่าเป็นกะว่าจงไว้ก่อนถ้ายูคนเผ่านั้นบ่มีเป็นจะมาหาเฮาคนคนเผ่าเป็นกะมียู่เป็นกะมาติดต่อเฮาถ้ามึงงานขึ้นครุจันบาหื้อเป็นเป็นกะมาหาเฮาเป็นกะเอาเอาไปอยู่โดยไปนั้โดยแล้วกะมาเป็นเฮาแล้วอู้เป็นกะตายไปคนเผ่านั้นกะเสียไปเก้าผีบ้านเป็นเฮากะเงินเป็นมาอยู่ด้วยเฮา...แม่กะฮับตั้งแต่ฮั่นมาก็ฮู้สึกสบายเวลาเลี้ยงเดือนเก้าหรือปีใหม่กะคำหัวกะเจิญเป็นมาเป็นมากะจะมาเข้า 7 องค์จะมาพร้อมกันเฮาจะนั่งเลย ๆ เป็นจะมาเป็นกะมาเฮากะบ่ฮู้ตัว พอเป็นออกไปแล้วคนตีฟังอยู่เป็นก็จะฮู้ฮือฟังว่าเป็นจะไผ่ฟ่อง”

การติดต่อระหว่างผีป่วนกับลูกหลานและสมาชิกในสายสกุลไม่ว่าจะเป็นการเสี่ยงทายโดยการจับสลากข้าว การเข้าฝันหรือการเข้าทรงต่างเป็นวิธีการที่ขึ้นันถึงความมียู่ของผีป่วนที่สร้างความเชื่อถ้อยอ้างเกรงต่ออำนาจของผีป่วนในการจะให้คุณให้โทษและให้ลูกหลานเครือญาติในสายสกุลประพฤติปฏิบัติเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

10. หน้าที่และบทบาทของผีป่วน

บทบาทและหน้าที่สำคัญของผีป่วนคือปกป้องรักษาคนในครอบครัวเมื่อมีการเจ็บป่วย ก็ช่วยรักษาให้ผู้ป่วยหายจากโรคร้ายต่าง ๆ ช่วยคุ้มครองดูแลให้สมาชิกของครอบครัวมีความสุขแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นและเป็นกำลังใจให้กับคนหรือสมาชิกในครอบครัวโดยเชื่อกันว่าผีป่วนจะช่วยคล

บันดาลให้ประสบความสำเร็จตามความต้องการฝึบ่่ายังช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว เครือญาติสายสกุลเดียวกันทั้งหญิงและชายโดยเฉพาะผู้หญิงที่ฝึบ่่ายจะมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมเป็นพิเศษให้ประพฤติปฏิบัติหรือครองตนให้เหมาะสมกับกุลสตรีอยู่ในกรอบของจารีตประเพณีอันดีงามการกระทำอันใดที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกต้องกับจารีตประเพณีอันดีงามเรียกว่า ผิดผี ซึ่งจะต้องประกอบพิธีกรรม

ในการแบ่งบทบาทหน้าที่ของฝึบ่่ายนั้นยังแบ่งได้อีกด้วยการพิจารณาจากลักษณะการทำหน้าที่ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ

10.1 หน้าที่และบทบาทของฝึบ่่ายต่อบุคคลและครอบครัว

10.1.1 หน้าที่และบทบาทของฝึบ่่ายต่อบุคคล

ชาวล้านนาผู้ที่มีความเชื่อเรื่องผีต่างมีความรู้สึกว่าตนเองมีผีคอยคุ้มครองป้องกันดูแลอยู่และเชื่อว่าฝึบ่่ายมีหน้าที่ที่คอยคุ้มครองดูแลป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น จึงเกิดความมั่นใจในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปต่างถิ่นหรือเดินทางไป ณ ที่ใดก็ตามก็จะมีการบอกกล่าวให้ฝึบ่่ายทราบว่าจะไปที่ไหนเมื่อไร และไปทำไม เมื่อเดินทางก็จะรู้สึกสบายใจเพราะเชื่อว่าฝึบ่่ายคอยคุ้มครองดูแลป้องกันภัยอันตรายหรือหากมีอะไรร้ายแรงที่จะเกิดขึ้นก็จะพ่อนหนักเป็นเบา คุณชุมพร จัน๊ะพิงค์ กล่าวว่า “เวลาเราจะไปไหนใกล้ๆ เราก็บอกเป็นสื่อย่างคุ้มครองเรา เราไปไหนก็สบายใจก็บอกเป็นว่าไปไหนไปนี่สื่อย่างปกป้องรักษาลูกหลานสื่อย่างปลอดภัยไปได้ใจได้ลาภเนื้อ”

การกระทำใดก็ตามถ้าหากเป็นสิ่งที่ดีก็เชื่อว่าฝึบ่่ายช่วยคลบบันดาลให้ประกอบการนั้นประสบความสำเร็จทั้งการประกอบอาชีพการทำงานการสอบเรียนต่อหรือการคัดเลือกเกณฑ์ทหาร ฝึบ่่ายจึงเปรียบได้ว่าเป็นกำลังใจที่สำคัญที่ทำให้ผู้นั้นเกิดความมั่นใจและอุ่นใจว่าตนเองจะทำได้ผลและประสบความสำเร็จในที่สุด

นอกจากนั้นฝึบ่่ายยังเป็นผู้ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้อยู่ในครรลองครองธรรม ไม่ประพฤติชั่วและประพฤติผิดทั้งชายและหญิงชายต้องปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมไม่ว่าจะเป็นผู้ชายผู้หญิง หรือหญิงที่เป็นคู่รักหรือคู่ครอง แม้แต่การเกี่ยวพาราสีฝ่ายชายต้องให้เกียรติผู้หญิงที่ตนหมายปอง ไม่ล่วงเกินหรือล่วงละเมิดเพราะจะผิดผีและต้องเสียผีการประพฤติปฏิบัติของผู้หญิงซึ่งฝึบ่่ายจะคอยดูแลเป็นพิเศษผู้จะปล่อยปละละเลยตัวเองไม่ได้ประพฤติดนให้เหมาะสมกับความเป็นหญิงและรักษานวลสงวนตัวแต่ถ้าผู้ใดทำผิดหรือที่เรียกว่าผิดผีเชื่อว่าฝึบ่่ายจะลงโทษซึ่งการลงโทษนั้นส่วนใหญ่ ฝึบ่่ายจะทำร้ายคนที่เป็นผู้สืบทอดหรือเครือญาติที่อยู่ในสายสกุลเดียวกันซึ่งไม่ใช่ผู้ที่กระทำผิดซึ่งผู้ที่ถูกผีกระทำนั้น ไปถามหมอเมื่อ(คล้ายกับหมอคู่) หรือเข้าทรงเมื่อหมอหรือผู้เข้าทรงทำนายทายทักว่าเกิดจากการกระทำผิดผีของคนในสายสกุลของตน ก็จะมีการเสาะหาว่าใครเป็นต้นเหตุเป็นผู้กระทำผิดจะทำให้บุคคลนั้นและครอบครัวได้รับความอับอายหากสืบเสาะทราบว่าบุคคลใดเครือญาติก็จะดำเนินคดีเตือนทำให้คนแต่ละคนไม่กล้ากระทำผิดจึงเป็นการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะผู้หญิงในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนการเลือกคู่ครองหรือการ

มีความสัมพันธ์ก่อนแต่งงานซึ่งเป็นการสร้างมั่นใจให้กับพ่อแม่ว่าลูกหลานจะไม่กระทำความผิดที่เป็นการผิดต่อจารีตประเพณีขณะเดียวกันก็เป็นการคุ้มครองผู้หญิงซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอให้รอดพ้นจากการเอาเปรียบและถูกทำร้ายจากเพศตรงข้ามโดยมีผู้ที่ลงโทษอีกระดับหนึ่งนอกจากกฎหมายของบ้านเมือง

บทบาทหน้าที่ของผีป่วนส่งผลให้บุคคลที่เชื่อถือมีความประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในจารีตประเพณีและครองครองธรรมและยังสร้างเสริมกำลังใจ ความอ่อนใจสบายใจป้องกันการขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลอื่นอีกด้วย

10.1.2 หน้าที่และบทบาทของผีป่วนต่อครอบครัว

หน้าที่และบทบาทของผีป่วนที่ช่วยควบคุมดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวสร้างเสริมครอบครัวด้านความรัก ความสัมพันธ์ และการเอาใจใส่ดูแลสมาชิกในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นเพื่อมิให้สมาชิกในครอบครัวกระทำการหรือแสดงพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามจารีตประเพณีหรือครองครองธรรมที่จะทำให้ผีป่วนโกรธและลงโทษที่เรียกว่า การผิผิ ไม่ว่าจะเป็นคู่ครองที่ต้องซื่อตรงต่อกันเพราะหากนอกใจหรือชายมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นที่ไม่ใช่คู่ครองของตนหรือหญิงคบชู้ผู้ชายถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ผิผิทั้งสิ้นต้องดำเนินการขอขมาผีป่วนการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัวและส่งผลให้เกิดการหย่าร้าง (การหย่าร้างของชาวล้านนาไม่ได้ หมายถึงการหย่าร้างทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงการแยกกันอยู่ของสามีภรรยาที่ผ่านการเสียผีแล้วด้วย) เมื่อปรับความเข้าใจกันแล้วจะกลับมาอยู่ด้วยกันก็ต้องเสียผีเหมือนการเสียผีในการแต่งงานใหม่โดยแจ้งให้ผู้สืบทอดและญาติในสายสกุลทราบ

นอกจากคู่สมรสแล้วผู้ที่ป็นผู้นำครอบครัวทั้งพ่อและแม่ก็ต้องคอยดูแลเอาใจใส่บุตรหลานของตนให้ประพฤติตนให้เหมาะสมเพราะหากบุตรหลานของตนประพฤติผิดจารีตประเพณีและครองครองธรรมจนถึงขั้นผิผิครอบครัวก็จะได้รับการตำหนิจากเครือญาติและพี่น้องในสายสกุล ซึ่งเป็นการสร้างความอับอายให้กับครอบครัว

บทบาทหน้าที่ของผีป่วนสร้างสรรค์ให้ครอบครัวมีความรัก ความผูกพันกันอย่าง แน่นแฟ้นและดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในครอบครัว

10.2 หน้าที่และบทบาทของผีป่วนต่อเครือญาติ

ในสังคมมีการปะทะสังสรรค์ทางสังคมความผูกพันของมนุษย์เริ่มตั้งแต่วัยเด็กที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความผูกพันแน่นแฟ้นเกิดจากสายสัมพันธ์ทางสายเลือดที่มีอยู่ในร่างกายการเลี้ยงดูของคนในครอบครัวและเมื่อเติบโตถึงวัยที่ต้องสร้างครอบครัวใหม่ของตนเองภาระงานก็มากขึ้นเวลาก็จำกัดด้วยการทำงานความผูกพันก็ดูเหมือนจะห่างเหินไปการที่จะมาพบปะกันก็ต้องเป็นเวลาช่วงที่มีงานสำคัญภายในครอบครัว

ประเพณีการนับถือผีป่วนจึงเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่พยายามดึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติให้ผูกพันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นโดยมีการกำหนดช่วงเวลาในการประกอบพิธีเป็นประจำซึ่งจาก

การพบปะและร่วมกันประกอบพิธีกรรมซึ่งพิธีกรรมในแต่ละปีจะทำกันหลายครั้งผู้ที่นับถือผีเดียวกันก็ได้มีเวลาพบปะกันพร้อมกันนั้นก็จะได้อาสาทุกขสุกดิบความเป็นอยู่ของครอบครัวและคนที่นำลูกหลานมาด้วยก็จะรู้จักเครือญาติของตนเองจากการสัมภาษณ์แม่บัวเรียว จุมปาลี กล่าวว่า “เป็นเลี้ยงผีปู่ย่าเดือนเก้ากับวันศึปีใหม่เป็นคำหัวผีปู่ย่าป็น้องหรือญาติต่างหลายเป็นก็มารวมกันปีไหนก็จะได้มาปะกันเฮียเดียวมาปะกันกินเข้าด้วยกันถ้าสาระทุกขสุกดิบกันใครมีลูกมีหลานก็เอามาด้วยก็ได้รู้จักปีป่าน้ำอาละจะได้อีกกันแบ่งกันในหมู่ปีหม่น้อง” ความเป็นเครือญาติกันนี้ก็เป็นควบคุมพฤติกรรมในเครือญาติโดยการช่วยสอดส่องดูแลสมาชิกในเครือญาติที่เป็นสายสกุลเดียวกันเมื่อมีบุคคลที่อยู่ในสายสกุลเดียวกัน ผิดด้วยกันกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็จะว่ากล่าวตักเตือนกันก่อนจะเกิดการผิดผีและทำให้ผีปู่ย่าโกรธและลงโทษหรือลดบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆขึ้นกันคนในสายสกุลเดียวกันขณะที่ผู้ที่กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็มีความยำเกรงอันเนื่องมีผู้ที่คอยดูแลสอดส่องควบคุมพฤติกรรมอยู่ทั่วไปแทบทุกหนทุกแห่งเพราะหากเกิดการผิดผีขึ้นก็ต้องทำพิธีขอขมาผีปู่ย่าและการทำพิธีก็จะทำให้ทราบว่าลูกหลานของครอบครัวใดกระทำผิดครอบครัวก็จะถูกดำเนินไปด้วยจึงเป็นการช่วยกันสอดส่องดูแลพฤติกรรมลูกหลานและต้องสอนให้ลูกหลานปฏิบัติตนให้อยู่ในจารีตประเพณีอยู่ในครรลองครองธรรมเพื่อไม่สร้างความอับอายและความเสียหายแก่ตนเองและครอบครัวรวมถึงเครือญาติในสายสกุลเดียวกันและความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่าที่ว่าลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัวเครือญาติสายสกุลเดียวกันเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะถูกผีปู่ย่าลงโทษครอบครัวเครือญาติในสายสกุลจึงรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกัน

ผีปู่ย่าจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้างความผูกพันความสามัคคีในหมู่เครือญาติในสายสกุลเดียวกันปลูกฝังคนรุ่นลูกรุ่นหลานให้มีจิตสำนึกที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมอยู่ในขอบเขตจารีตประเพณีอยู่ในครรลองครองธรรมและพยายามรักษาชื่อเสียงของตระกูลเอาไว้อีกด้วย

10.3 หน้าที่และบทบาทของผีปู่ย่าต่อสังคม

ผีปู่ย่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมล้านนาเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ในกรอบของกฎระเบียบจารีตประเพณีโดยให้คนในสังคมยำเกรงต่ออำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติทั้งชายและหญิงที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่าต่างประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสม อยู่ในขอบเขตจารีตประเพณีอยู่ในครรลองครองธรรมสำหรับบทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่านั้นจะช่วยคุ้มครอง ดูแล ควบคุมผู้หญิงเป็นพิเศษซึ่งผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอให้รอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบจากเพศตรงข้ามโดยผู้หญิงทุกคนจะมีผีปู่ย่าคุ้มครองดูแลหากชายใดล่วงเกินก็จะทำให้ผีโกรธและลงโทษซึ่งทำให้ทั้งชายและหญิงเกิดการยำเกรงแม่อยู่หม่น้อย คำภีระศรี กล่าวว่า “ คนเฮมันบ่จะผิดฮึดผิดฮอยบ่ผิดปีผิดน้องบ่ผิดลูกเป็นเมียไฟผีปู่ย่าเป็นก็ปกปักรักษาผู้ทุกคน ฮื้ออยู่เย็นเป็นสุขบ้านเฮาก็ออยู่หม่นบ่เดือดบ่ฮ้อน”

เมื่อคนในสังคมร่วมกันประพฤติปฏิบัติตนเองให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณีและอยู่ในครรลองครองธรรมปัญหาความวุ่นวายต่างๆก็ไม่เกิดขึ้นในสังคมนั้นสังคมนั้นก็จะมีแต่ความรักสามัคคีความสงบสุขเปรียบดังทุกครอบครัวเป็นเครือญาติกันดังนั้นพลังของผีปู่ย่าที่สำคัญก็คือทำให้สังคมมีความสงบสุขนั่นเอง

10.3 เครื่องมือต่างๆ ในชุมชนที่เชื่อมโยงกับผีป่วน

การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมล้านนานั้นมีลักษณะที่พิเศษ คือ การใช้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ภูตผีปิศาจและความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติมาผูกยึดรวมเชื่อมโยงคนในสังคมได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข เช่นเดียวกัน ในกรณีของพิธีกรรมผีป่วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภูตผีปิศาจอื่นที่เป็นผีผีแฝงอยู่ในชุมชน เช่น ผีบ้านผีเรือน ที่สิงสถิตอยู่บนบ้าน โดยจะทำเหมือนหิ้งพระติดผนังบ้านในห้องนอนใหญ่ หรือห้องโถงกลางบ้าน แยกต่างหากจากหิ้งบูชาพระ และมีการเซ่นสักการะในวันพระหรือวันที่สำคัญทางศาสนา โดยผีบ้านผีเรือนนี้จะคอยปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายต่างที่จะมาทำความเสียหายแก่ตัวอาคารบ้านเรือนและผู้อยู่อาศัย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าผีบ้านผีเรือนกับผีป่วนจะช่วยหนุนเสริมความเป็นสิริมงคลกับคนที่อาศัยอยู่ในหลังคาเรือนนั้นๆ และที่สำคัญอีกผีหนึ่งคือ ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง จะคอยทำหน้าที่คุ้มครองคนทั้งหมู่บ้าน ถ้าจะเปรียบเทียบผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองกับบทบาทหน้าที่ในการปกครองหมู่บ้าน/ตำบล ในปัจจุบัน คือ ผีป่วนจะดูแลคนในครอบครัวและเครือญาติ มีบทบาทหน้าที่เหมือนกับผู้ใหญ่บ้านที่ปกครองดูแลความสงบเรียบร้อยของคนในหมู่บ้านนั้นๆ ส่วนผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง มีบทบาทหน้าที่เหมือนกับกำนันที่ปกครองดูแลความสงบเรียบร้อยของคนในตำบลนั้นๆ และถ้ามีกิจกรรมอะไรก็ตามในหมู่บ้านก็จะต้องไปบอกกล่าวให้กับกำนันที่ทำหน้าที่ดูแลคนทั้งตำบลให้รับทราบ เพื่อที่จะได้ช่วยกันดูแลความสงบสุขของคนทั้งตำบล

ในด้านเครื่องมือของพิธีกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผีป่วน ยกตัวอย่างเช่น พิธีกรรมผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งเป็น ผีผีเช่นเดียวกัน ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน คอยดูแลสมาชิกในหมู่บ้านให้อยู่อย่างมีความสุข จากการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนพบว่าในสมัยก่อนคนเรายังไม่นับถือศาสนา ผู้คนต้องพึ่งพาอาศัยวิญญาณหรือผีที่เชื่อว่าเป็นผีที่ดีคอยปกป้องคุ้มครองผู้คน เมื่อมีความเชื่อดังกล่าว หลังจากตั้งหมู่บ้านหรือตั้งเมืองเรียบร้อยแล้วผู้คนจึงร่วมกันสร้างหอผีเสื้อบ้านให้อยู่ด้านทิศหัวบ้านหรือทิศเหนือ และทำการเชิญเทวาอารักษ์ที่มีดวงวิญญาณอยู่ใกล้ๆ ขึ้นสิงสู่อยู่บนหอนั้น ร่วมกันกำหนดเวลาที่จะทำการบูชา เช่น ในวันปากปีของเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น เรียกกันว่า ไหว้สาบูชาบ้านประจำปี ลูกบ้านที่ไปอยู่ถิ่นไกลก็จะกลับมาช่วยกันทำพิธีเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน หากลูกบ้านจะออกจากบ้านไปทำมาหากินถิ่นไกล หรือลูกบ้านจะออกจากหมู่บ้านไปอยู่ที่อื่น ก็จะขอให้ตั้งเข้า (ผู้ดูแลและทำพิธี) ไปบอกกล่าวให้ผู้ที่จะออกจากหมู่บ้านให้ไปดีมีสุข และมักจะมีเจ้าทรงคือวิญญาณที่อยู่ในหอจะเข้าทรงผู้คนในหมู่บ้านที่เรียกกันว่า "ม้าจี" เป็นสื่อกลางให้ลูกบ้านพบกับผีเสื้อบ้านอาจมีชื่อ เช่น เจ้าหน้อย เจ้าข้อมือเหล็ก เป็นต้น เมื่อมีการเข้าทรง เจ้าพ่อผีเสื้อบ้านกับลูกบ้านที่ต้องการปรึกษาก็เจรจาพูดคุยให้คำปรึกษาถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและกับคนในครอบครัว

โดยทุกปีจะมีการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ลักษณะของการจัดเตรียมสิ่งของบูชาเหมือนกันกับการเลี้ยงผีป่วน แต่จะทำในภาพรวมของหมู่บ้านที่ทุกคนในหมู่บ้านมาช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของ เช่น สวดยดอก สวดยดอกไม้ ธูปเทียน อาหารหวานคาว หัวหมู ไก่ เป็นต้น และจะมีการทำพิธีพืชนผี โดยจะอัญเชิญม้าจีตามแหล่งต่างๆ

ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน มารวมตัวกันทำพิธีฟ้อนผี กันอย่างสนุกสนาน บางองค์ของม้าก็ที่จะแสดงถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้มีความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งกิจกรรมเลี้ยงผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองทำให้คนในหมู่บ้านได้มารวมตัวกัน พบปะหรือจัดกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามัคคี แลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านไปพร้อมๆกัน

จากลักษณะของผีปู้ย่าและผีเสื้อบ้านมีความเหมือนกันในลักษณะของพิธีกรรมที่คล้ายๆกัน มีคุณค่าต่อคนในชุมชนในลักษณะของเครือญาติและคนในชุมชน ตามลำดับ ซึ่งมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยก่อนที่จะทำพิธีกรรมผีปู้ย่าจะต้องมาบอกกล่าวแก่ผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองก่อนถึงจะทำพิธีกรรมได้ โดยผีปู้ย่าจะต้องให้ความเคารพผีเสื้อบ้านเมือง เปรียบเหมือนกันคนในเครือญาตินอกจากจะให้ความเคารพคนในตระกูลเดียวกันแล้วจะต้องให้ความเคารพผู้นำหมู่บ้านด้วย ซึ่งพิธีกรรมทั้งสองสิ่งนี้จะร้อยรัดให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

11. การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับผีปู้ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิง

จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อคืนข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลด้านผีปู้ย่าโดยทีมวิจัยและแกนนำเยาวชนจากสภาเด็กและเยาวชนตำบลริมปิง พบว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมทำให้ประเพณีเชื่อเกี่ยวกับผีปู้ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูนได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งในด้านความเชื่อพิธีกรรมและบทบาทหน้าที่ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู้ย่าในตำบลริมปิงนั้นผู้ที่มีอายุตั้งแต่วัยกลางคนจนถึงวัยชรายังมีความเชื่อที่มั่นคงในขณะที่วัยรุ่นหรือคนรุ่นใหม่ไม่เชื่อถือมากนัก เห็นได้จากการสัมภาษณ์นายจรูญ ใจยะสัน กล่าวว่า "ผีปู้ย่าเป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผลพิสูจน์ไม่ได้ ไม่เชื่อแต่ไม่ลบหลู่เพราะในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มีมากและพิสูจน์ได้ด้วยเห็นชัดเจนกว่า โดยภาพรวมแล้วมีความเชื่อว่าในคุณค่าและความหมายของผีปู้ย่าซึ่งเป็นผีที่ยังคงอยู่กับสังคมตำบลริมปิง แต่ความเชื่ออาจลดลง ไม่ถึงกลับสูญหายไป การเลี้ยงผีอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของการพัฒนาและภาวะเร่งรีบทางเศรษฐกิจ" และ พ่อหนานบุญช่วย ธิพิงค์ ได้กล่าวถึงอนาคตของการสิ้นสุดของผีปู้ย่าว่า "แหล่หน้อยจะบมีละ เจ้นหลาน เจ้นเหลนเอานะผีปู้ยานี้ละละทั้งกันหมดบะเดี๋ยมันทั้งกันไปเต่าโละ" เห็นได้ว่าความเชื่อถือเกี่ยวกับผีปู้ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิงมีทิศทางที่ลดลง พิธีกรรมซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสืบทอดผีปู้ย่าให้คงอยู่สืบต่อไปนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม เช่น การจัดพิธีกรรมซึ่งในอดีตจัดเป็นประจำทุกปีได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางเศรษฐกิจ โดยแม่ลอย ไชยลังกาพิงค์ กล่าวว่า "แต่ก่อนจะจัดทุกปีจะจัดใหญ่มีจ้างขอมิดนตรีแต่บะเดี๋ยจัด 2 ปีเตื่อเพราะอะหยั่งมันก็แบ่งจัดกำเซียงกำสองสามหมื่นมันเซียงนั้ แต่ก่อนจะเปลี่ยนก็ถามเป็นขอเป็นว่าอะหยั่งมันก็แบ่งขอจัด 2 ปีเตื่อ พอเป็นอนุญาตก็ได้ยะมาถึงบะเดี๋ยนี้แต่ในแต่ละปีก็ยังจัดอยู่แต่จัดบะใหญ่ จัดธรรมดาโดยจะเลี้ยงไก่ ขนมหองหวาน ผลไม้เหล้า ส่วนด้านเครื่องแต่งกายก็เปลี่ยนไปตามสมัยใหม่มีเครื่องแต่งย้อยนั้ขึ้น แต่งมาอวดกัน และเครื่องแห่ก็เปลี่ยนเป็นวงดนตรีสมัยใหม่เล่นเพลงสมัยใหม่ที่อาม่วนเข้าว่า " ซึ่งเป็นการลดภาระและค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมส่วนจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นมีทิศทางที่ลดลงด้วย แม่บัวเรียว จุมปาลี กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในการเข้าร่วมพิธีกรรมผีปู้ย่า

ว่า “ตะกอนคนมากันหลายแต่บ่เคี้ยวก็มีกำคนเฒ่าคนแก่คนหนุ่มคนสาวบ่มีบางคนก็ไปทำงานบ่มีเวลาละอ่อนก็ไปโงงเรียนท่องอ่านหนังสือไปฮั่น ไปนี่ ผ่อทิวผ่องบ่มีเวลาบ่สนใจ ป้อแม่ก็บ่บอกบ่จ่าก็เลยมีกำคนเฒ่าคนแก่” เครื่องสักการะผีปู่ย่าได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย แม่บัวเรียว จุมปาลี กล่าวว่า “แห่มหน้อยผีปู่ย่าก็เปลี่ยนไปตามสมัยก็บ่บ่ตะกอนเป็นเหล่าขาวบ่เคี้ยวเป็นเหล่าแดง สดงค์ตะกอนใส่ผีบ่ ก็บาทบ่เคี้ยวเป็นร้อยเป็นพันละยังบ่ผ่อละอ่อนบ่เคี้ยวช้อนรกกันขึ้นกันล่องผีปู่ย่าก็ต้องผ่อนไปเพราะตวยบ่ตัน” ผู้สืบทอดผีปู่ย่าผู้ชายจึงเข้ามามีบทบาทแทน ดังเช่น ลุงอินคำ หมื่นมหายศ ได้กล่าวถึงการสืบทอดว่า “ผีปู่ย่าเป็นประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษตะกอนแม่เป็นคนสืบเป็นคนทำพอแม่เสียไปก็ป้อเป็นคนสืบแต่ป้อก็มัวไปบ่กานบ่มีเวลาก็พอดผีปู่ย่าอยู่บ้านนี้ฮ้ายก็เลยเป็นคนละแทน” ส่วนการผิผิในอดีตนั้นไม่ได้หมายความว่า จะเป็นได้เสียกันเท่านั้น แต่รวมถึงการถูกเนื้อต้องตัวการจับมือ การล่งล้าเข้าไปในที่ส่วนตัวของหญิงสาว เช่น ห้องนอนก็ถือว่า ผิผิจะต้องเสียผิตามประเพณีแต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าการผิผิในปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่จะมีการผ่อนปรนให้ถ้าไม่ถึงขั้นมีความสัมพันธ์ทางเพศกันการเสียผิหรือเงินค่าเสียผิจำนวนหนึ่งที่ฝ่ายชายจะต้องเป็นผู้จ่ายให้ฝ่ายหญิงสมัยก่อนใช้ประมาณ 3 – 6 – 12 บาทหรือเป็นไปตามฐานะ แต่ในปัจจุบันสินค้ำมีราคาสูงขึ้นจึงมีการปรับเป็นจำนวนเงิน 500 - 1,000 บาทเงินจากการเสียผินี้ จะนำไปซื้อเครื่องสักการะในการประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าซึ่งปัจจุบันสินค้ำมีราคาแพงขึ้นแม่บัวเรียว จุมปาลี ได้กล่าวถึงการค่าเสียผิว่า “ การเสียผินี้ก็บ่เคี้ยวก็เปลี่ยนไปผ่องเหมือนกันก็อย่างข้าวของมันแบ่งจะเก็บเต่าเก่ามันก็บ่โคบ่เคี้ยวอย่างหน้อยก็ต้องทำร้อยขึ้นอะหยั่งมันก่อแบ่ง”

กล่าวโดยสรุป ถึงแม้สถานการณ์โลกแห่งโลกาภิวัตน์ได้ดึงเอาผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงสังคมไปจากเดิมที่ใช้ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมืออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งภาวะเร่งรีบทางด้านเศรษฐกิจในยุคสังคมของการพัฒนาซึ่งมีผลกระทบต่อความเชื่อ คุณค่าและความหมายของพิธีกรรมผีปู่ย่า แต่ก็มิได้หมายความว่าคนในตำบลริมปิงจะได้ละทิ้งให้สูญหายไป ก็ยังคงมีพิธีกรรมสักการบูชาในช่วงเทศกาลสำคัญเช่น ช่วงเข้า – ออกพรรษา ขึ้นปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ และการจัดงานมงคลต่างๆ เช่น งานมงคลสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้เหตุปัจจัยที่ทำให้พิธีกรรมผีปู่ย่าที่ยังคงอยู่เพราะ คุณค่าความหมายของผีปู่ย่าที่โดดเด่นผูกยึดโยงเอาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในลักษณะเครือญาตินั่นเองกระนั้นเองประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมผีปู่ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิงอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ยังคงฝังรากลึกซึ้งอยู่ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลริมปิง ที่นับถือผีปู่ย่าและมีพยายามที่จะหวงแหนรักษาและสืบทอดประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่าให้คงอยู่คู่กับสังคมล้านนาสืบต่อไป

ตอนที่ 2 การนำเอาความเชื่อ ความหมาย และคุณค่าของผีปู่ย่ามารับใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง

ผีปู่ย่าถือได้ว่าเป็นผีดีของแต่ละบ้าน เป็นผีของตระกูล บ่งบอกถึงสายเลือดเดียวกัน การเป็นพี่เป็นน้อง หากมีการทำอะไรต้องมีการมาบอกกล่าวผีปู่ย่า โดยมีความเชื่อว่า ผีปู่ย่าจะปกป้องดูแล แต่หากทำผิดผีปู่ย่าก็จะมาทำร้ายทางแม่ ปัจจุบันผีปู่ย่าสูญหายหรือลดน้อยลง เนื่องจากเศรษฐกิจยุคทุน บางอย่างมีการขยายตัวเร็ว เช่น มีการบอกห่วย การแข่งขันกัน บางอย่างลดลง เช่น ลดพิธีกรรม จาก 3 วัน เหลือวันเดียว

ความเป็นหน้าหมูลดลง เนื่องจากมีคนรับเป็นเจ้าภาพ ไม่มีการสืบต่อจากลูกหลาน อาจ เจ้าทรงขาดความน่าเชื่อถือ เช่น การดื่มเหล้า ทำตัวไม่ถูกกาลเทศะ ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ลดลง และอีกส่วนหนึ่งสื่อทำให้ผีปู่ย่าลดบทบาทลง พฤติกรรมเด็กเปลี่ยนไป

การนำเอาระบบคุณค่ามาปรับใช้ในสังคม ต้องเริ่มจากเด็กที่ต้องเข้ามาเรียนรู้และสืบทอดต่อ ผู้ใหญ่ต้องช่วยสืบทอด ขยายต่อให้กับลูกหลาน เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็กและเยาวชน ผู้ใหญ่ทำตัวไม่ดีเด็กก็ไม่เชื่อถือ ดังนั้นทุกส่วนต้องช่วยกัน เช่น พ่อแม่เป็นตัวอย่าง เป็นผู้นำ ว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนลูกหลาน พาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว วัด ชุมชน วัดเป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้ และองค์กรท้องถิ่นคอยสนับสนุนหนุนเสริมการทำงานในชุมชน สังคมต้องมีการนำเสนอสื่อที่มีประโยชน์ต่อเด็กต่อสังคมให้มากขึ้น การทำให้ผีปู่ย่าศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมานั้นต้องสร้างระบบคุณค่าทางทางสังคม เกิดพลังในการเกิดการปกป้องคุ้มครองพฤติกรรมของคน ระบบผีปู่ย่าเป็นระบบเครือข่ายที่จะมาช่วยดูแลซึ่งกันและกัน การวิจัยเหมือนกับการค้นหา ค้นหาความจริง ค้นหาความรู้ เป็นการนำเอาเครื่องมืองานวิจัยมาใช้สร้างการเรียนรู้สร้างคุณค่าของผีปู่ย่า

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมยุคปัจจุบันส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน เช่น ไม่เห็นความสำคัญในเรื่องของการสืบทอด ความเชื่อ ความศรัทธา ที่ลดน้อยลงไป มองเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์หาข้อเท็จจริงได้ เช่น ไม่สบายก็ไปหาหมอให้รักษาให้หายได้ กรณีม้าขี้จะดื่มเหล้าเวลาฟ้อน การแต่งกายฟุ่มเฟือยเพื่อโชว์ เครื่องแห่ ในสมัยก่อนจะเป็นกลองโหม กลองยาว ปัจจุบัน เป็นกลองชุด กีตาร์ซึ่งผลมาจากอายุของเจ้าทรง

จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนและนำเสนอข้อมูลสามารถสรุปข้อแลกเปลี่ยนได้ดังนี้

- จากการที่เยาวชนได้ไปเก็บข้อมูลด้วยตัวเองส่งผลให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง และเห็นคุณค่าของผีปู่ย่าว่าเป็นรวมญาติพี่น้องเครือญาติเดียวกัน ฝึเดียวกัน เกิดความรักสามัคคี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นคุณค่า ความเชื่อ
- ปัจจุบันเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจ เพราะจะไปเรียนหนังสือกันส่วนมาก และพ่อแม่ก็จะให้เรียนหนังสืออย่างเดียว พ่อแม่ก็มีส่วนละเลยไม่ปลูกฝังลูก
- จะเห็นได้ว่ามีผีดีต่างๆ ที่มีการเชื่อมโยงกัน ต้องศึกษาและรวบรวมข้อมูลผีเหล่านี้เพื่อเชื่อมโยงกับผีปู่ย่า
- กรณี เยาวชนปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลกระทบกับเยาวชนสูง สมัยก่อนจะมีกลุ่มหนุ่มสาวในหมู่บ้าน ตำบล ที่มารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมชุมชน เช่น งานประเพณี งานวัด เช่น มาช่วยกันฟ้อน แต่ปัจจุบัน เยาวชน เรียนพิเศษ ไม่มีเวลาว่างเลย จะทำอย่างไรให้เกิดการรวมตัวกัน โดยไม่ให้เสียทั้งเรื่องการเรียนรู้ และกิจกรรมชุมชนในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ตรงนี้ต้องหาโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน

- ต้องช่วยกันปลูกฝังเรื่องผีปู้ย่าให้กับเด็กและเยาวชนให้เห็นคุณค่า ความหมาย โดยเริ่มจากครอบครัวก่อน เพราะตอนนี้วัฒนธรรมเมืองนอกเข้ามาปะปน จะส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นสูญหายไป
- การนำของดี มารับใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างไร ซึ่งต้องมีการถ่ายทอด มีการขยายเครือข่ายไม่ให้สูญหายไป
- ทางเทศบาลได้ให้ความสำคัญและปรับปรุงประเพณีให้เหมาะสมกับสมัยปัจจุบันแต่คงรักษาประเพณีไว้ เน้นในเรื่อง การรักษาวลสงวนตัว การประพฤติปฏิบัติตัวให้ดี ไม่ผิดผี หากไม่รักษาหรือสืบทอดก็จะหมดสิ้นไปส่งผลต่อสิ่งที่ไม่ดีตามมา
- ผีปู้ย่า เป็นความเชื่อที่ดั้งเดิม มีประโยชน์ทำให้เราสบายใจ พี่น้องได้มาพบปะพูดคุยกัน เป็นการรักษาสีตสอยเดิมให้คงอยู่ ซึ่งทางเทศบาลมีโครงการอุ้ยสอนหลาน การรักษาสีตสอยบ่าเก่า ตอนนี้ทำอยู่ ๓ โรงเรียนในตำบลริมปิง หากทำเรื่องผีปู้ย่าคิดว่าน่าจะเชื่อมกับโครงการนี้ได้

แนวทางที่การสืบทอด คือ การนำคุณค่า ความเชื่อมาปรับใช้ชุมชน และการขยายองค์ความรู้สู่โรงเรียน และชุมชน

- แนวทางความร่วมมือของพ่อ แม่ ชุมชนแต่ละหมู่บ้านให้เด็กหันมาสนใจในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องผีปู้ย่า เพื่อให้ลูกหลานหันมาใส่ใจ เช่น เกิดการรวมตัวกัน การกระตุ้นให้เพื่อนฝูงในชุมชนให้ความสำคัญ เห็นคุณค่า ศรัทธา ความเชื่อ นำไปสู่การช่วยลดปัญหาสิ่งเสพติด การปฏิบัติตนในทางที่ดี เช่น รักษาวลสงวนตัว
- กิจกรรมพาลูกหลานเข้าวัดในวันอาทิตย์ และเสริมเรื่องผีปู้ย่า และช่วงสงกรานต์ทางเทศบาลตำบลริมปิงจะเป็นหลักในการเชิญชวนเยาวชนในตำบลริมปิงไปไหว้ผีปู้ย่า (เป็นการทำนาร่องปีแรก) โดยมีเป้าหมายเพื่อ 1) ให้เยาวชนได้รู้ว่า ย่า มีที่ไหนบ้าง 2) เป็นการสืบทอดโดยการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ เช่น เครื่องไหว้ผีปู้ย่ามีอะไรบ้าง เช่น ห่อนึ่ง ขนมจ๊อก และมีความหมายอย่างไร เป็นต้น
- การขยายองค์ความรู้ โดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น 3 โรงเรียนในตำบลริมปิง เช่น วิชาสังคม เป็นต้น

จากการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเพื่อค้นหาข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลด้านผีปู้ย่า โดยทีมวิจัยและแกนนำเยาวชนจากสภาเด็กและเยาวชนตำบลริมปิง พบว่า แกนนำองค์กรในชุมชน คนในชุมชนมีความตื่นตัวที่ร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์ แนวคิด คุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีปู้ย่าซึ่งได้นำเสนอข้อมูลตามที่กล่าวมา และเพื่อเป็นการสืบทอดคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีปู้ย่า จึงได้มีการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ผ่านขั้นตอนของพิธีกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน มีการสรุปบทเรียนร่วมกับชุมชนจากการเข้าร่วมพิธีกรรมและสร้างกระแสของชุมชนให้เห็นถึงคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีปู้ย่า โดยการสอดแทรกเนื้อหาในเวทีของการประชุมแกนนำองค์กรในชุมชน และบูรณาการในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นของ

เทศบาลตำบลริมปิง เช่น โครงการพาลูกทุ่งหลานเข้าวัดทุกวันอาทิตย์ โครงการเวทีจัดทำแผนชุมชน โครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยรักเหนือรัก โครงการอบรมการป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้สอดแทรกอยู่เนื้อหาการเรียนการสอนของเด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยเริ่มต้นนำร่องที่โรงเรียนวัดศรีบังวัน ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน

ด้านการนำคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีปู้ย่า ไปปรับใช้สังคมตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูนนั้น ได้นำเอาคุณค่าของความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติต้นตระกูลผีปู้ย่า “เก้าผี” ไปจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนในกรณีพิพาทเรื่อง กรรมสิทธิ์ในที่ดินจากการแบ่งแยกมรดก เหตุร้ายจากการเล่นสุกร โดยมีอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนมาช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นถึงเหตุและผล ในลักษณะการประนีประนอมซึ่งกันและกัน ใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ผีปู้ย่าเดียวกันมาช่วยจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งในช่วงที่จัดพิธีกรรมไหว้ผีปู้ย่า ซึ่งคนในเครือญาติมารวมตัวกันเข้าร่วมพิธีกรรม ก็ให้คนที่เป้น “เก้าผี” ได้เรียกคู่กรณีมาบอกกล่าวสั่งสอนให้มีความรัก เอื้ออาทรต่อกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทั้งต่อคนในเครือญาติและคนในชุมชน ซึ่งก็ช่วยให้ความขัดแย้งและความรุนแรงลดระดับลง จนสามารถเจรจายอมรับซึ่งกันและกันได้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลริมปิง และศึกษากระบวนการของพิธีกรรมผีป๋ายในการนำเอาความเชื่อ ความหมาย คุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมาใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง โดยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อผีป๋าย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในพื้นที่ 10 หมู่บ้าน ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผีป๋าย เช่น ผู้สืบทอด ผู้ร่วมพิธีกรรม และครอบครัวผู้สืบทอดสายสกุล ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน จำนวน 23 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกต แล้วนำมาจัดประเภทหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป

สรุปผลการวิจัย

1. ประเพณีความเชื่อ บทบาท และพิธีกรรมเกี่ยวกับผีป๋าย

ผลการวิจัยพบว่าประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีป๋ายยังคงอยู่ในสังคมล้านนาและมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของชาวล้านนา โดยชาวล้านนาเชื่อว่าผีป๋ายมีบทบาทสำคัญซึ่งแยกเป็น 3 ประเด็นด้วยกันคือ บทบาทของผีป๋ายต่อบุคคลและครอบครัว บทบาทของผีป๋ายต่อเครือญาติ บทบาทต่อสังคม

1) บทบาทของผีป๋ายต่อบุคคลและครอบครัว ผีป๋ายส่งผลให้บุคคลที่เชื่อถือมีความประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในจารีตประเพณีและครรลองครองธรรม ป้องกันการขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลอื่นและได้สร้างกำลังใจ ความอุ่นใจ ความสบายใจ เมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชีวิต เช่น การสอบเรียนต่อ การสอบเข้าทำงาน การเดินทางไปต่างถิ่น การบนบานร้องขอเพื่อให้ประสบความสำเร็จ หรือเมื่อชีวิตประสบกับภัยพิบัติ เช่น การเจ็บป่วย เป็นต้น สำหรับบทบาทหน้าที่ของผีป๋ายต่อครอบครัว ผีป๋ายได้สร้างสรรค์ให้ครอบครัวมีความรักความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นและดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัว

2) บทบาทของผีป๋ายต่อเครือญาติ ผีป๋ายได้สร้างความผูกพันความสามัคคีในหมู่เครือญาติในสายสกุลเดียวกัน และปลูกฝังคนรุ่นลูกรุ่นหลานให้มีความเคารพ ผู้อาวุโสและมีจิตสำนึกที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมอยู่ในขอบเขตจารีตประเพณี อยู่ในครรลองครองธรรมและพยายามรักษาชื่อเสียงของตระกูล ไม่ให้ทะเลาะเบาะแว้งกัน

3) บทบาทต่อสังคม ผีป๋ายมีความสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม เริ่มจากครอบครัวซึ่งเป็นรากฐานของสังคม เครือญาติ ชุมชน ตลอดจนถึงสังคมใหญ่ โดยมีบทบาทสำคัญในการ

ควบคุมให้ผู้นับถือประเพณีปฏิบัติตนตั้งอยู่ในครรลองครองธรรม ซึ่งเป็นการสร้างความสงบสุขให้กับสังคมล้านนามาช้านาน

ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ย่า ผลการวิจัยพบว่าประเพณีเกี่ยวกับผีปู่ย่าแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่จัดเป็นประจำสม่ำเสมอ และพิธีกรรมที่จัดตามวาระและโอกาสต่างๆ 1) พิธีกรรมที่จัดเป็นประจำสม่ำเสมอ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี คือประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่าเดือนเก้า และประเพณีการดำหัวผีปู่ย่า ซึ่งเครื่องสักการะจะมีการกำหนดแน่นอนและไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก 2) พิธีกรรมที่จัดตามวาระและโอกาสต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อชีวิต เช่น การบนบาน การเลี้ยงในวันสำคัญต่างๆ งานขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน งานศพ ฯลฯ เครื่องสักการะไม่มีการกำหนดตายตัว

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ย่า คือ พิธีกรรมผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งเป็นผีคู่กันเดียวกัน ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน คอยดูแลสมาชิกในหมู่บ้านให้อยู่อย่างมีความสุข จากลักษณะของผีปู่ย่าและผีเสื้อบ้านมีความเหมือนกันในลักษณะของพิธีกรรมที่คล้ายๆ กัน มีคุณค่าต่อคนในชุมชนในลักษณะของเครือญาติ และคนในชุมชน ตามลำดับ ซึ่งมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ซึ่งพิธีกรรมทั้งสองสิ่งนี้จะร้อยรัดให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิง

จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อคืนข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลด้านผีปู่ย่าโดยทีมวิจัยและแกนนำเยาวชนจากสภาเด็กและเยาวชนตำบลริมปิง โดยได้นำเสนอต่อแกนนำองค์กรในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ การศึกษาที่เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์ที่ต้องสามารถพิสูจน์ได้ ภาวะเศรษฐกิจที่เร่งรีบทำให้ประเพณีเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูนได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งในด้านความเชื่อพิธีกรรมและบทบาทหน้าที่ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่า โดยผู้ที่มีอายุตั้งแต่วัยกลางคนจนถึงวัยชรายังมีความเชื่อที่มั่นคงในขณะที่วัยรุ่นหรือคนรุ่นใหม่ไม่เชื่อถือมากนัก เห็นได้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่าในพื้นที่ตำบลริมปิงมีทิศทางที่ลดลง พิธีกรรมซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสืบทอดผีปู่ย่าให้คงอยู่สืบต่อไปนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม เช่น การจัดพิธีกรรมแบบฟ้อนผีซึ่งในอดีตจัดเป็นประจำทุกปีก็ได้ปรับเป็นสองปีครั้ง เครื่องห่ก็ปรับตามยุคสมัยที่เน้นเพลงตามยุคสมัยเน้นสนุกสนานบันเทิงเป็นหลักไม่ได้บ่งบอกถึงความหมายของการฟ้อนผี รวมถึงการแต่งกายที่มีเครื่องตกแต่งของผู้เข้าร่วมฟ้อนผีก็นั้นเครื่องประดับมามากมายเหมือนราวกับว่าได้มีการแต่งกายมาอวดกัน

กล่าวโดยสรุป ถึงแม้สถานการณ์โลกแห่งโลกาภิวัตน์ได้ดึงเอาผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงสังคมไปจากเดิมที่ใช้ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมืออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งภาวะเร่งรีบทางด้านเศรษฐกิจในยุคสังคมของการพัฒนาซึ่งมีผลกระทบต่อความเชื่อ คุณค่าและความหมายของพิธีกรรมผีปู่ย่า แต่ก็มิได้หมายความว่าคนในตำบลริมปิงจะได้ละทิ้งให้สูญหายไป ก็ยังคงมีพิธีกรรมสักการบูชาในช่วงเทศกาลสำคัญๆ เช่น ช่วงเข้า – ออกพรรษา ขึ้นปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ และการจัดงานมงคลต่างๆ เช่น งานมงคลสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้เหตุปัจจัยที่ทำให้

พิธีกรรมผีป๋ายที่ยังคงอยู่เพราะคุณค่าความหมายของผีป๋ายที่โดดเด่นผูกยึดโยงเอาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในลักษณะเครือญาตินั่นเองกระนั้นเองประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมผีป๋ายในพื้นที่ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ยังคงฝังรากลึกซ่อนอยู่ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลริมปิง ที่นับถือผีป๋ายและมีความพยายามที่จะหวงแหนรักษาและสืบทอดประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับผีป๋ายให้คงอยู่คู่กับสังคมล้านนาสืบต่อไป

3. การนำเอาความเชื่อ ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมผีป๋ายมาใช้/จัดการปัญหาในชุมชนตำบลริมปิง

การสืบทอดคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีป๋าย จึงได้มีการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ผ่านขั้นตอนของพิธีกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน มีการสรุปบทเรียนร่วมกับชุมชนหลังจากการเข้าร่วมพิธีกรรม และสร้างกระแสของชุมชนให้เห็นถึงคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีป๋าย โดยการสอดแทรกเนื้อหาในเวทีของการประชุมแกนนำองค์กรในชุมชน และบูรณาการในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นของเทศบาลตำบลริมปิง เช่น โครงการพาลูกทุ่งหลานเข้าวัดทุกวันอาทิตย์ โครงการเวทีจัดทำแผนชุมชน โครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยรัก เหนือรัก โครงการอบรมการป้องกันการค้ามนุษย์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้สอดแทรกอยู่เนื้อหาการเรียนการสอนของเด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยเริ่มต้นนำร่องที่โรงเรียนวัดศรีบังวัน ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน

ส่วนการนำคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมผีป๋าย ไปปรับใช้สังคมตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูนนั้น ได้นำเอาจุดเด่นของผีป๋าย คือ ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติต้นตระกูลผีป๋าย “เก้าผี” ไปจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนในกรณีพิพาทเรื่องที่ดินจากการแบ่งแยกมรดก เหตุราคาราคาญจากการเลี้ยงสุกร โดยมีอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนมาช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นถึงเหตุและผลในลักษณะการประนีประนอมซึ่งกันและกัน ใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ผีป๋ายเดียวกันมาช่วยจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นโดยในช่วงที่จัดพิธีกรรมไหว้ผีป๋าย ซึ่งคนในเครือญาติมารวมตัวกันเข้าร่วมพิธีกรรมก็ให้คนที่ เป็น “เก้าผี” ได้เรียกคู่กรณีมาบอกกล่าวสั่งสอนให้มีความรัก เอื้ออาทรต่อกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทั้งต่อคนในเครือญาติและคนในชุมชน ซึ่งก็ช่วยให้ความขัดแย้งและความรุนแรงลดระดับลง จนสามารถเจรจาอมรับซึ่งกันและกันได้

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับผีป๋ายดำรงอยู่กับสังคมล้านนามาอย่างยาวนาน โดยมีพิธีกรรมเป็นตัวกำหนดบทบาทและสร้างความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชน พิธีกรรมจึงเป็นสื่อกลางสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ให้กับสมาชิกในสายสกุลเดียวกันและสร้างความเป็นรูปธรรม และสร้างความเข้มแข็งให้ผีป๋ายยังคงอยู่ในสังคมล้านนาอย่างเข้มแข็ง และเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ จึงเกิดการปรับปรนและผสมผสานกลมกลืนเข้ากับผีป๋ายอย่างลงตัว ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเรื่องผีเจ้านายของฉลาดชาย รมิดานนท์ (2527: 146) ที่พบว่าพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

บทบาทหน้าที่ของผีป่วนที่มีหน้าที่สำคัญในการควบคุมพฤติกรรมของผู้หญิงและผู้ชายที่ประพฤติตนอยู่ในกรอบจารีตประเพณีอันดีงามของล้านนา และคุ้มครองป้องกันผู้หญิงมิให้ถูกเอาเปรียบและล่วงละเมิดจากผู้ชายได้ และมีการลงโทษผู้ที่ล่วงละเมิด แต่เมื่อสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปกฎหมายซึ่งลักษณะของความเป็นสากลเข้ามามีบทบาทแทนที่ผีป่วน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ลส์ ดาร์วิน (อ้างใน, อดุลย์ ตันประยูร 2539 : 78-80) ใช้อธิบายสภาพสังคมว่ามนุษย์จะมีวิวัฒนาการโดยต้องผ่านขั้นตอนต่างๆ ก่อนจะบรรลุถึงสภาพปัจจุบันเหมือนกับกระบวนการของวิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทางด้านต่างๆ ทั้งการศึกษา อาชีพ การคมนาคมและเทคโนโลยีล้วนแต่มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อผีป่วนตามทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (สุพัตรา สุภาพ, 2542 : 119-124) กล่าวว่าสังคมส่วนรวมเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลกระทบต่อไปยังส่วนอื่นๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย และทฤษฎีแห่งความสมดุล (อดุลย์ ตันประยูร 2539 : 78-80) ซึ่งเชื่อว่าพื้นฐานของส่วนต่างๆ ได้รวมกันเข้าด้วยกันเป็นระบบและส่วนต่างๆ จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะทำให้ส่วนอื่นๆ ของระบบซึ่งสัมพันธ์กันเปลี่ยนแปลงไปด้วย

อย่างไรก็ตามคณะผู้วิจัยยังมีความเชื่อว่าประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับผีป่วนจะยังคงอยู่และสืบทอดยาวนานต่อไป โดยการฟื้นฟูคุณค่าผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ จนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและเกิดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาในด้านความเชื่อของบรรพบุรุษ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการสืบทอดจะมีการปรับปรนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมขึ้น ดังที่สิราพร จิตะฐาน (2538:5) ได้อธิบายระบบความเชื่อและศาสนาเป็นระบบทางสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งย่อมจะต้องมีความสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ในเมื่อระบบความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรม ซึ่งมีธรรมชาติที่จะเปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมและความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัย ระบบความเชื่อศาสนาระบบหนึ่งอาจต้องปรับตัวให้ผสมผสานกลมกลืนกับระบบความเชื่อศาสนาระบบอื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ สังคมกับประเพณีความเชื่อมีความสัมพันธ์กัน เมื่อสิ่งหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งหนึ่งเสมอ

ผีป่วนดำรงอยู่คู่กับสังคมล้านนาอย่างยาวนาน โดยกระบวนการปรับปรนเพื่อการอยู่รอดมาโดยตลอด การถูกกระทบจากความคิดความเชื่อใหม่จากสังคมภายนอก ผ่านสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่และความคิดทางวิทยาศาสตร์รวมถึงคุณค่าทางวัตถุนิยม เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ผีป่วนลดบทบาทและความสำคัญลงไป ชาวล้านนาจึงต้องปรับความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมผีป่วนให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะบทบาทของป่วนมีความสำคัญต่อการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเริ่มจากครอบครัวซึ่งเป็นรากฐานของสังคมเครือญาติชุมชน ตลอดจนถึงสังคมใหญ่โดยมีบทบาทสำคัญเพื่อให้ผู้คนตั้งอยู่ในครรลองครองธรรมและสร้างความสงบสุขให้กับสังคมล้านนามาช้านาน พร้อมทั้งช่วยกันสานต่อเพื่อที่จะให้พิธีกรรมผีป่วนสามารถดำรงอยู่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของชาวล้านนาต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

จากการ พบว่าบทบาทของปู่ย่ามีความสำคัญต่อการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเริ่มจากครอบครัวซึ่งเป็นรากฐานของสังคมเครือญาติชุมชน ตลอดจนถึงสังคมใหญ่โดยมีบทบาทสำคัญเพื่อให้ผู้คนตั้งอยู่ในครรลองครองธรรมและสร้างความสงบสุขให้กับสังคมล้านนามาช้านาน ดังนั้นผลของการศึกษาวิจัยสิ่งที่ควรนำไปพิจารณาและให้ความสำคัญ คือ

ข้อเสนอแนะเพื่อการส่งเสริมสนับสนุน

1. โรงเรียนซึ่งเป็นองค์กรสำคัญในการจัดการศึกษาควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำและในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรให้มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อความเข้าใจเนื้อแท้ของประเพณีความเชื่อในท้องถิ่น จนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
2. โรงเรียนควรกระตุ้นให้พ่อแม่ผู้ปกครองเล็งเห็นความสำคัญของประเพณีความเชื่อและภูมิปัญญาของท้องถิ่นของตน และมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้กับบุตรหลานของตน
3. องค์กรในชุมชนควรมีบทบาทสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นรากฐานในการกำหนดนโยบาย เพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพตามศักยภาพของชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป
4. องค์กรในสังคมซึ่งมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และความเข้าใจ รวมถึงการเผยแพร่ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ ของชุมชนสู่สาธารณชน โดยเฉพาะสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ที่มีบทบาทสำคัญในสังคม ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่เพื่อเป็นการย้ำเตือนในคุณค่าของประเพณีความเชื่อและภูมิปัญญาของท้องถิ่น
5. องค์กรของรัฐควรมีการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและส่งเสริมสนับสนุนในการสืบทอด อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาเกี่ยวกับประเพณีความเชื่อและภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีความเชื่อ ควรมีการศึกษาในเชิงวิเคราะห์ เปรียบเทียบถึงการคงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและหาแนวทางในการอนุรักษ์
3. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง เพื่อจะได้นำเอาภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสะสมมาช้านาน นำมาบูรณาการกับความรู้สมัยใหม่ และนำไปกำหนดทิศทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

บรรณานุกรม

- เกสริน ธรรมขันแข็ง.(2546).การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อของชาวล้านนา: กรณีศึกษา ฝั่ปู้ย่า.วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยสถาบันราชภัฏเชียงใหม่. กิติ แก่นจำปี.(2528).ฝั่ปู้ย่าในสังคมชวนาไทย.วารสารมนุษยศาสตร์.ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 – 2 กรกฎาคม – มิถุนายน 2528,60 – 72.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์.(2527).ฝั่ปู้ย่า.กรุงเทพฯ:พยับออฟเซตพรินท์.
- มณี พยอมยงค์.(2524).วัฒนธรรมล้านนาไทย.กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- _____. (2529).ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย.เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ.(2540).มนุษย์กับวัฒนธรรม.พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีเลา เกษพรหม.(2542). “ฝั่ปู้ย่า”.สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ.8:4099.
- สถาบันวิจัยหริภุญชัย.(2551). “ฝั่ปู้ย่า”.นิตยสารหมายเหตุหริภุญชัย ปีที่ 2 ฉบับที่ 11 มีนาคม – เมษายน 2551, 12 – 13.
- สงวน โชติสุขรัตน์.(2512).ประเพณีไทยภาคเหนือ.กรุงเทพฯ.โอเดียนสโตร์.
- สุรพล คำวิหัทธ.(2542).ล้านนา:สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ.ครุสภา.
- อุดม รุ่งเรืองศรี.(2542). “เกล้าฝั่”.สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ.3:1226.

ภาคผนวก

ประชุมทีมวิจัย

ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ลักษณะของหอผีป่วน

ลักษณะของหอผีปู่ย่า

เครื่องเซ่นไหว้สักการะผีป๋วย่า

สิ่งของประกอบพิธีกรรมผีป่วน

สัญลักษณ์นำทางไปสถานที่ประกอบพิธีไหว้ผีปู้ย่า

บรรยากาศเตรียมการจัดพิธีกรรมผีปู้ย่า

บรรยากาศเตรียมการจัดพิธีกรรมพ่อนผีปู่ย่า

บรรยากาศเตรียมการจัดพิธีกรรมพ่อนผีปู่ย่า

บรรยากาศเตรียมการจัดพิธีกรรมฟ้อนผีปู่ย่า

